

ΓΙΑΝΝΗΣ ΑΝΔΡΙΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΟΙ ΡΙΖΕΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΦΑΣΙΣΜΟΥ

(Στρατός καὶ Πολιτικὴ)

ΜΕ 18 ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ
ΤΗΣ ΒΡΕΤΑΝΙΚΗΣ, ΓΕΡΜΑΝΙΚΗΣ
ΚΑΙ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗΣ ΠΡΕΣΒΕΙΑΣ

- ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΦΑΣΙΣΜΟΣ
- Η ΑΝΟΔΟΣ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΟΚΡΑΤΙΣΜΟΥ
- ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΑΜΟΙΒΗΣ ΤΩΝ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ
- ΦΙΛΟΔΙΚΤΑΤΟΡΙΚΕΣ ΤΑΣΕΙΣ ΤΟ 1932
- ΦΑΣΙΣΤΙΚΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
- ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΓΛΥΞΜΠΟΥΡΓΚ - ΑΓΓΛΙΑΣ
- Η ΝΟΘΕΙΑ ΣΤΟ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑ ΤΟΥ 1935
- Η ΑΠΕΡΓΙΑ ΤΗΣ ΘΕΣ/ΝΙΚΗΣ ΣΤΙΣ 9/5/1935
- ΤΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΗΣ 4ης ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ
- ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΧΙΜΜΛΕΡ - ΜΑΝΙΑΔΑΚΗ
- Η ΦΙΛΟΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΧΟΥΝΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

κ. ᾤ.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΤΕΚΜΗΡΙΑ
ΔΙΟΓΕΝΗΣ • ΑΘΗΝΑ 1977

**Οἱ ρίζες
τοῦ ἑλληνικοῦ φασισμού
(Στρατὸς καὶ Πολιτικὴ)**

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ

Στην ίδια σειρά κυκλοφορεί:

1944 — Κρίσιμη Χρονιά, τόμοι Α' - Β'

1974

Τριακόσια ανέκδοτα έγγραφα από το προσωπικό αρχείο του Ουίνστον Τσώρτσιλ, που δείχνουν πώς και γιατί οι Άγγλοι κατόρθωσαν να συντρίψουν πολιτικά το μεγάλο κίνημα της ελληνικής εθνικής αντίστασης.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΑΝΔΡΙΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΟΙ ΡΙΖΕΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΦΑΣΙΣΜΟΥ

(ΣΤΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ)

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΤΕΚΜΗΡΙΑ
ΔΙΟΓΕΝΗΣ • ΑΘΗΝΑ 1977

Εὐχαριστῶ τὴν Ντίνα Γκλάουμπερμαν καὶ τὸν
Γιῶργο Κατηφόρη γιὰ τὴν βοήθεια καὶ τὶς συμβουλὲς
ποὺ μοῦ ἔδωσαν στὸ γράψιμο αὐτοῦ τοῦ βιβλίου.

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	σελ. 7
Ἡ μικρασιατική καταστροφή	» 8
Οἰκονομική κρίση καὶ φασισμός	» 11
Ἡ ἔκθεσις τοῦ Στρατοκρατισμοῦ	» 14
Ἀπὸ δικτατορία σὲ δικτατορία	» 18
Νέος συνασπισμὸς συμφερόντων	» 25
Τὸ καθεστὼς τῆς 4ης Αὐγούστου	» 28
Ἐνα ἀναπόφευκτο ρήγμα	» 32
Αὐταρχισμὸς μὲ κυριακάτικα ρούχα	» 34
Παραπομπές	» 36
 ΔΕΚΑΟΚΤΩ ΕΓΓΡΑΦΑ	 » 41
I. Οἱ ἐπιπτώσεις τῆς οἰκονομικῆς κρίσεως τοῦ 1932 στὴ Μακεδονία	» 43
II. Συνθήκες ἐργασίας καὶ ἀμοιβῆς τῶν ἐργαζομένων στὴν βιομηχανία, τὴν βιοτεχνία καὶ τὸ ἐμπόριο	» 45
III. Φιλο-δικτατορικὲς τάσεις κατὰ τὸ 1932	» 51
IV. Ἡ ὀλιγόωρη δικτατορία τοῦ Πλαστήρα, τὸ 1933	» 53
V. Φασιστικὲς ὁργανώσεις στὴν Ἑλλάδα	» 56
VI. Τὸ κίνημα τοῦ Βενιζέλου, τὸ 1935	» 58
VII. Ἡ δικτατορία τοῦ Κονδύλη, τῆς 10ης Ὀκτωβρίου 1935	» 62
VIII. Οἱ σχέσεις Γεωργίου Γλύξμπουργκ καὶ Ἀγγίλας	» 66

IX.	Ἡ νοθεία στὸ Δημοψήφισμα τοῦ 1935	»	69
X.	Ἡ μαχητικὴ ἀπεργία τῆς Θεσσαλονίκης στίς 9 Μαΐου 1935	»	73
XI.	Ἡ δικτατορία τῆς 4ης Αὐγούστου	»	78
XII.	Οἱ πρῶτοι μῆνες τῆς δικτατορίας	»	80
XIII.	Ἀλληλογραφία Χίμμελνερ - Μανιαδάκη	»	86
XIV.	Ἡ δικτατορία σὲ κρίση	»	89
XV.	Ἡ βρεταννικὴ πολιτικὴ ὑποστηρίζει τὴ δικτατορία	»	96
XVI.	Ἡ φιλο-γερμανικὴ χούντα στὴν Ἑλλάδα	»	98
XVII.	Συνωμοσίες τοῦ Πάγκαλου μὲ τοὺς Γερμανοὺς	»	100
XVIII.	Ἡ δικτατορία τοῦ Μεταξᾶ, οἱ στρατοκράτες καὶ ὁ ρόλος τους στὴν κατάρρευση τοῦ μετώπου τὸν Ἀπρίλι τοῦ 1941	»	101

Εἰσαγωγή

Ὁ αὐταρχισμὸς στὴν Ἑλλάδα ἔχει, σὰν κίνημα, στηριχθεῖ μονίμως στὸν στρατό, ποὺ ἔδρασε εἴτε σὰν ὄργανο τῆς μοναρχίας καὶ / ἢ τῆς ἀστικής τάξης εἴτε σὰν πολιτικά ἰδιοτελὲς καὶ αὐτοδύναμη μονάδα. .

Μαζικὸ φασιστικὸ κίνημα δὲν ἐμφανίστηκε παρὰ μόνον στὸν Δεύτερο Παγκόσμιον Πόλεμο, δταν ἡ Ἑλλάδα, κατελθιμμένη ἀπὸ τὸν Ἄξονα, δὲν εἶχε πιά στρατό — μὲ ἐξαίρεση τὶς λίγες στρατιωτικὲς μονάδες ποὺ στάθμευαν στὴ Μέση Ἀνατολή.

Ἡ προδοτικὴ κυβέρνησις τοῦ Ι. Ράλλη δημιούργησε τότε τὰ «τάγματα ἀσφαλείας», ἕνα ἐπαγγελματικὸ ἀντι-κομμουνιστικὸ σῶμα, ποὺ τὸ ἐξόπλισαν οἱ Γερμανοί, γιὰ νὰ καταπολεμηθοῦν οἱ ἀντάρτες τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀπελευθερωτικοῦ Μετώπου (ΕΑΜ). Ἡ τρομοκρατικὴ δραστηριότητα τῶν ἀντι-κομμουνιστικῶν παρα-στρατιωτικῶν συμμοριῶν αὐξήθηκε στὰ χρόνια ποὺ ἀκολούθησαν ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση, δταν ὁ «ἐθνικὸς στρατός», ὑπὸ τὴν πίεσις τοῦ ὑπὸ κομμουνιστικὴ ἡγεσία «δημοκρατικοῦ στρατοῦ», δὲν μποροῦσε νὰ ἀσκήσει πλήρως τὴν ἐξουσία του στὶς περιοχὲς ποὺ ἔλεγχε.

Κατὰ τὸ 1950 ὅμως, παρὰ τὸ ὅτι θεσμοποιήθηκαν ὀρισμένα ἐθνικιστικὰ παρα-στρατιωτικὰ σώματα, ὅπως τὰ Τάγματα Ἐθνικῆς Ἀσφαλείας, ὁ αὐταρχισμὸς ἔγινε πάλι «οἰκογενειακὴ ὑπόθεσις» τῶν στρατιωτικῶν καὶ παρέμεινε «οἰκογενειακὴ ὑπόθεσις» τους ὡς σήμερα. Ὁ ἀντι-κομμουνισμὸς στὴν Ἑλλάδα ἀπόκτησε, ἔτσι μαζικὴ ὑποστήριξη μόνον στὴν δεκαετία 1940 - 1950, τὴν ἐποχὴ, μὲ ἄλλα λόγια, ποὺ ὁ φασισμὸς εἶχε ἡττηθεῖ καὶ ἀναθεματίζεται στὴν Εὐρώπη.

Ἐν τούτοις ὁ σύγχρονος ἐλληνικὸς αὐταρχισμὸς δὲν ἀναδύθηκε ἀπὸ τὶς μετα-πολεμικὲς ἐξελίξεις. Ἐχει τὶς ρίζες του στὴν ἐποχὴ τοῦ '30, στὴν ἐποχὴ ποὺ ἡ ἐξουσία πέρασε πλήρως στὰ χέρια μιᾶς μικρῆς ομάδας τῆς ἄκρας δεξιᾶς καὶ δημιουργήθηκε ἔτσι τὸ σύγχρονο μοντέλλο «φασιστικοῦ» ἐλέγχου.

Ἡ Μικρα- σιατική καταστροφή

Ἡ ἑλληνική πολιτική ζωὴ κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου καὶ ἀμέσως μετὰ, κυριαρχήθηκε ἀπὸ τὴν παρξδοσιακὴ σύγκρουση μεταξὺ δημοκρατισμοῦ καὶ μοναρχισμοῦ. Τὸ 1915, ὁ πρωθυπουργὸς Βενιζέλος, εὐνοώντας τὴν εἰσοδο τῆς Ἑλλάδας στὸν πόλεμο στὸ πλευρὸ τῶν συμμάχων, συγκρούστηκε μὲ τὸν Κωνσταντῖνο, τὸν φιλο-γερμανὸ βασιλιά τῆς χώρας, ποὺ εἶχε κηρυχτεῖ ὑπὲρ τῆς οὐδετερότητας. Ὁ Κωνσταντῖνος, ἰσχυριζόμενος ὅτι τὸ ἔθνος ἐνσωματωνόταν στὸ πρόσωπό του καὶ ὅτι ἡ κυβέρνησή ἀποτελοῦσε μόνον μιά «τυχαία» ἡγεσία', ὑποχρέωσε τὸν Βενιζέλο νὰ παραιτηθεῖ. Τὸ 1916, ὁ Βενιζέλος ἐγκατάστησε μιά ἀντίπαλη κυβέρνησι στὴ Θεσσαλονίκη καὶ τὸ 1917, μὲ τὴν ὑποστήριξή τῶν συμμάχων, ἐδιώξε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα τὸν Κωνσταντῖνο.

Ἡ ἔκβασι τοῦ Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, στὸν ὁποῖο ἡ Ἑλλάδα εἶχε μπεῖ στὸ πλευρὸ τῶν συμμάχων, δικαίωσε τὴν πολιτικὴ ἐδαφικῆς ἐπέκτασις τοῦ Βενιζέλου: ἡ Συνθήκη τῶν Σεβρῶν ἔδωσε στὴν Ἑλλάδα τὴ Δυτικὴ καὶ τὴν Ἀνατολικὴ Θράκη, καθὼς καὶ τὴν πόλιν τῆς Σμύρνης μὲ τὴν Ἰωνικὴ ἐνδοχώρα, στὴν Μικρὰ Ἀσία. Ἀλλὰ ἀμέσως μετὰ, ὁ Βενιζέλος ἠττήθηκε στίς ἐκλογές καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ἐπέστρεψε στὸν θρόνο γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσει τὴν ἀρνήσι τῆς ἐθνικιστικῆς Τουρκίας νὰ ἀποδεχτεῖ τὴν προτεινόμενη συμφωνία εἰρήνης. Οἱ ἑλληνο-τουρκικὲς ἐχθροπραξίες ξανάρχισαν καὶ οἱ βασιλόφρονες υἱοθέτησαν κατακτητικὴ πολιτικὴ. Τὸ 1922, ὅστερα ἀπὸ ἐντυπωσιακὲς ἀρχικὲς ἐπιτυχίες, ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ὑποχρεώθηκε νὰ ἀποχωρήσει ἀπὸ τὴν Μικρὰ Ἀσία, ἠττημένος καὶ σὲ κατάστασι διάλυσις.;

Οἱ πολιτικὲς συνέπειες τῆς ἡττας, ποὺ ἔγιναν μόνον μερικὰ ἀντιληπτές τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ἦταν πολλαπλές.

Πρῶτα - πρῶτα ξεριζώθηκε ἐντελῶς ὁ ἑλληνισμὸς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Δεύτερο, ἡ Ἑλλάδα ἀντιμετώπισε τὸ τεράστιο πρόβλημα νὰ ἀπορροφήσι 1.200.000 πρόσφυγες.

Τρίτο, τὸ ἀγροτικὸ στοιχεῖο τῶν προσφύγων αὐτῶν, πηγὲς καὶ ἐγκαταστάθηκε κυρίως στὴ Μακεδονία, ἰσχυροποιώντας τὸν ἑλληνικὸ τῆς χαρακτῆρα, ἐνῶ τὸ ἀστικὸ στοιχεῖο τοὺς ἐγκαταστάθηκε στὴν Ἀθήνα, τὸν Πειραιᾶ, τὴν Θεσσαλονίκην, τὴν Καβάλλα καὶ τὸν Βόλο, δημιουργώντας ἕνα ἀστικὸ προλεταριάτο.

Ἀκόμῃ, ἡ ἀνταλλαγὴ πληθυσμῶν μεταξὺ Ἑλλάδας καὶ Τουρκίας — καὶ ἐπίσης Βουλγαρίας — δὲν ἄφησε, στὴν Ἑλλάδα εὐρείες ἐθνικὲς ἢ θρησκευτικὲς μειοψηφίες.;

Τέλος, ὁ συγκλονιστικὸς χαρακτήρας τῆς ἡττας σκότωσε γιὰ πάντα τὸν ρομαντικὸ ἐθνικισμὸ πού ἔτρεφαν ἐπὶ αἰῶνες οἱ Ἕλληνες: Ἡ Ἑλλάδα ἀπαρνήθηκε τὴν Μεγάλῃ Ἰδέᾳ νὰ ἀνακαταλάβῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν ἤδη νεκρὴ Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορίαν μὲ μίαν ἀναστημένην Βυζαντινὴν Αὐτοκρατορίαν.²

Μία ἄμεση πολιτικὴ συνέπεια τῆς ἡττας ἦταν ἡ κατάληψις τῆς ἐξουσίας ἀπὸ μίαν στρατιωτικὴν ἐπαναστατικὴν ἐπιτροπὴν, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῶν βενιζελικῶν συνταγματαρχῶν Πλαστήρα καὶ Γονατᾶ, καὶ ἡ ἐκτέλεσις τῶν ἡγετῶν τῆς βασιλικῆς κυβέρνησης πού διεύθυνε τὴν ἐκστρατεία τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Τὸ 1923, ἡ Ἐπιτροπὴ σχημάτισε ἕναν ἀντι-μοναρχικὸ στρατιωτικὸ σύνδεσμον ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῶν Κονδύλη, Πάγκαλου, Χατζηκυριάκου καὶ Ὀθωνάου καὶ τὸν ἴδιον χρόνον, ὅστερα ἀπὸ ἕνα ἀνεπιτυχὲς βασιλικὸ πραξικόπημα τῶν Μεταξᾶ, Λεοναρδόπουλου καὶ Γαργαλίδου, ἐκθρόνισε τὸν βασιλεῖα Γεώργιον, πού εἶχε διαδεχτεῖ τὸν πατέρα του στὸν θρόνον.

Τὸ 1924, ἡ Ἑλλάδα, ἀνακηρύχθηκε ἀβασίλευτη δημοκρατία.

Ὁ δημοκρατισμὸς, πού ἦταν ἀντίθετος στὴν ἀπολυταρχία τοῦ θρόνου, ἐξέφραζε τόσο τίς νέες βλέψεις τῆς ἀστικῆς τάξεως ὅσο καὶ τίς παλιὰς φιλελεύθερες παραδόσεις τῆς Ἑλλάδας. Ἡ Ἐπίσης ἀντλούσε πρόσθετη ὑποστήριξιν ἀπὸ τοὺς πρόσφυγες, πού, λόγῳ τῆς εὐθύνης τῶν μοναρχικῶν στὴν ὑποκίνηση τοῦ πολέμου ὁ ὁποῖος ὁδήγησε στὴν τραγωδίαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, εἶχανε στὴν συντριπτικὴ πλειοψηφίαν τοὺς δημοκρατικὰ φρονήματα. Ἡ συνταγματικὴ, πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ διάρθρωσις τῆς Δημοκρατίας ὑποστηρίζεταν, τέλος, ἀπὸ τὸν ἀντιμοναρχικὸ στρατό.;

Ἀρνητικὰ, ἡ Δημοκρατία ἀντλούσε δύναμιν ἀπὸ τὴν ἰδεολογικὴν χρεοκοπία τῶν ἀντιπάλων τῆς καὶ ἀπὸ τὴν διάλυσιν στὴν ὁποία εἶχαν ὁδηγηθεῖ αὐτοὶ μετὰ τὴν μικρασιατικὴν καταστροφὴν: «Ἀπόβλητοι τοῦ βενιζελικοῦ κόμματος καὶ κακόφημοι Παλαιο-ἐλλαδίτες πολιτικοί...», ἀνέφερε ὁ Βρεταννὸς πρεσβευτὴς στὴν Ἀθήναν, οἱ ἀντίπαλοι τῆς Δημοκρατίας ἀπρωτελοῦνταν ἀπὸ «μισο-ἀλήθεια καὶ μισο-ἀριστοκρατικὰ στοι-

χείρα, στερούμενα άρχων και άκρως θορυβοποιά και άδίστακτα στη χρήση όχλαγωγικών εκδηλώσεων»².

Άλλά ή νέα Ισορροπία πού επιτεύχθηκε, διαταράχτηκε άμέσως μόλις έμφανίστηκαν μερικοί νέοι παράγοντες, κυρίως ή πορεία της Έλλάδας πρós την εκδιομηχανίση, ή ανάπτυξη του φασισμού στην Εύρώπη και, πάνω άπ' όλα, ή οικονομική κρίση.

Ός τό 1922, ό έλληνικός καπιταλισμός επένδυε τά κεφάλαιά του αποκλειστικά στους παραδόσιακούς και πιό επικερδείς τομείς, όπως τό διεθνές τραπεζικό σύστημα, τό έμπόριο και ή ναυτιλία. Ή έλληνική «βιομηχανική επανάσταση» άρχισε μόνο μετά τό 1922, συντεπεία της εισροής Ξένου και προσφυγικού κεφαλαίου: και της παρουσίας της φτηνής προσφυγικής εργατικής δύναμης. Δημιουργήθηκαν τότε νέες βιομηχανικές μονάδες και ή αξία της βιομηχανικής παραγωγής (έξαιρουμένου του έλαιολάδου, του κρασιού και των άλεύρων) αύξήθηκε άπό 59 έκατ. δολλάρια, τό 1921, σέ 93 έκατ. δολλάρια τό 1929³. Ή αύξανόμενη βιομηχανοποίηση, πού άνακόπηκε τό 1932, λόγω της οικονομικής κρίσης, επέφερε την ανάπτυξη ένός βιομηχανικού προλεταριάτου* και την δημιουργία μιās νέας, έθνικής, άστικής τάξης στο πλευρό της έλληνικής κοσμοπολίτικης άστικής τάξης.

Οί πολιτικοί προσανατολισμοί της νέας άστικής τάξης, πού ήταν πιό στενά δεμένη με τη χώρα και ένδιαφερόταν περισσότερο για την κατοχύρωση της πολιτικής σταθερότητας, άντικατόπτριζαν την έξάρτησή της άπό την έκμετάλλευση της ντόπιας εργασίας άντί χρηματιστικών εύκαιριών. Ή έθνική άστική τάξη προσπάθησε νά εξασφαλίσει πολιτική σταθερότητα ύποστηρίζοντας τούς άντιμοναρχικούς — σταθερότητα πού ταυτόχρονα όμως ύπονόμεινε με την άνελέητη έκμετάλλευση των εργαζομένων⁴.

Ή άνοδος του φασισμού στην Εύρώπη ένθάρρυνε μερικά άυταρχικά στοιχεία του παλαιού βασιλικού κόμματος και της

* Τό 1928, σέ ένα σύνολο πληθυσμού 6.205.000, ό οικονομικά ενεργός πληθυσμός ήταν 2.745.500. Στη γεωργία και κτηνοτροφία άπασχολούνταν 1.486.000 άτομα. Ή βιομηχανία άπορροφούσε τότε 430.000, οί έπικεινωνίες και συγκοινωνίες, συμπεριλαμβανομένων των ναυτεργατών, 107.000, τό έμπόριο 185.000, τά ελεύθερα επαγγέλματα 86.000, οί δημόσιες υπηρεσίες 44.500, οί τράπεζες 23.000, τά όρυχεία 6.000 και οί άλλες άπασχολήσεις 378.000. Οί άπασχολούμενοι στη γεωργία ήταν κυρίως μικροκαλλιεργητές.

ανώτατης ήγεσίας του αντιμοναρχικού στρατού να αναζητήσουν έξωκοινοβουλευτικές λύσεις. .

+ Οί τάσεις αυτές σήμαιναν την αρχή μιᾶς νέας εποχής γιὰ τὸν στρατό. Ὁ στρατός, ποὺ εἶχε πάντα χρησιμοποιηθεῖ σὰν ὄργανο γιὰ τὴν κατάκτηση ἢ διατήρηση τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, εἶχε ἀναμιχθεῖ σὲ ὅλες τὶς μείζονες πολιτικὲς ἀλλαγές στὴν Ἑλλάδα καὶ εἶχε συνειδητοποιήσει τὴν πολιτικὴ δύναμη ποὺ διέθετε. .”Ὡς τὸ 1922, πάντως, θεωροῦσε δι- πρωταρχικός του προορισμὸς ἦταν ἡ ἀπελευθέρωση τῶν σκλαβωμένων ἐδαφῶν, κι ἔτσι προσέλκυε στὶς γραμμές του πολλοὺς ἰδεαλιστὲς καὶ διανοοῦμενους τῆς μεσαίας τάξης καὶ ἦταν μιὰ σχετικὰ προοδευτικὴ πολιτικὴ δύναμη.

Ἡ κατάσταση ἄλλαξε ὕστερα ἀπὸ τὴν μερικὴ ἐκπλήρωση τῶν ἐθνικῶν ὀνείρων καὶ τὴν ἐπακόλουθη μικρασιατικὴ καταστροφὴ ποὺ ἐξόντωσε τὸν παλιὸ πατριωτικὸ ἰδεαλισμὸ. Ὁ στρατὸς τότε, ἐνῶ διατήρησε τὴ συνειδηση τῆς δυνάμεώς του, περιόρισε τὰ ἐνδιαφέροντά του στὶς ἐσωτερικὲς ἐξελίξεις, ἄρχισε νὰ προσελκύει ἀγροτικὰ καὶ μικρο-ἄστικὰ στοιχεῖα, ποὺ ἐβλεπαν τὸν στρατὸ μόνον σὰν χώρα γιὰ νὰ κάνουν καρριέρα, καὶ ἀναζήτησε μιὰν ἰδεολογία σὲ ἀντικατάσταση τοῦ χρεοκοπημένου τώρα ἐθνικισμοῦ.

Τὴν ἴδια ἀκριβῶς ἐποχὴ, ὁ φασισμὸς σάρωνε τὴν Εὐρώπῃ καὶ οἱ παλιοὶ ἀντιμοναρχικοὶ στρατιωτικοὶ ἡγέτες δέχτηκαν τὴν ἐπιρροή του. Ὁ Πάγκαλος, ὁ Κονδύλης καὶ ὁ Χατζηκυριάκος πλησίασαν τὶς ἐθνικο-σοσιαλιστικὲς ἰδέες καὶ συνεργάστηκαν μὲ τοὺς μοναρχικοὺς γιὰ τὴν ἀνατροπὴ τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος καὶ τοῦ ἀβασίλευτου καθεστῶτος. Ὁ Πλαστήρας καὶ ὁ Ὀθωναῖος διατήρησαν τὸ ἀντιμοναρχικὸ τους φρόνημα, ἀλλὰ ὁ πρῶτος ἔγινε θαυμαστής καὶ ὁπαδὸς τοῦ Μουσολίνι καὶ ὁ δεῦτερος φλερτάρησε μὲ τὴν ἰδέα μιᾶς στρατιωτικῆς δικτατορίας. Ὁ Γονατᾶς, κατὰ τὴν διάρκεια τῆς κατοχῆς τῆς Ἑλλάδας ἀπὸ τὸν Ἀξονα, ἠγῆθηκε τῶν φασιστικῶν Τυγμάτων Ἀσφαλείας.

Οἰκονομικὴ κρίση καὶ φασισμὸς

Ὅτε ἡ διομηχανικὴ ἀνάπτυξη καὶ οἱ κοινωνικὲς τῆς ἐπιπτώσεις οὕτε ἡ ἔννοια τοῦ αὐταρχισμοῦ στὴν Εὐρώπῃ θὰ εἶχαν, πάντως, προκαλέσει τουλάχιστον θραχυπρόθεσμα, τὶς ὁποιοσδήποτε σοβαρὲς ἀνακατατάξεις ἂν δὲν ἐρχόταν ἡ οἰκονομικὴ κρίση. ;

Τὸ βάρος της ἔπεσε στὴν Ἑλλάδα τὸ 1932. Οἱ εξαγωγές ὑπόστηκαν μία καταστροφικὴ μείωση: Γιὰ παράδειγμα, ἡ πώληση τοῦ καπνοῦ, τοῦ κυρίου ἐξαγωγίμου προϊόντος της, ἀπέφερε τὸ 1932 μόνον 3 ἑκατ. χρυσές λίρες ἔναντι 12 ἑκατ. τὸ 1929. Τὰ ἐμβάσματα τῶν μεταναστῶν, πού τὸ 1920 εἶχαν φθάσει τὰ 22 ἑκατ. χρυσές λίρες, ἔπεσαν τὸ 1932 στὰ 3 ἑκατ., ἐνῶ τὰ ἔσοδα ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ κεφάλαιο στὸ ἐξωτερικὸ περιορίστηκαν ὁμοίως κατὰ 67%. Τὰ συναλλαγματικὰ ἀποθέματα τῆς Τράπεζας τῆς Ἑλλάδας στέγνωσαν καὶ στὶς 26 Ἀπριλίου 1932, ἡ Ἑλλάδα ἐγκατέλειψε τὸ χρυσὸ κανόνα· ἡ δραχμὴ ὑποτιμήθηκε κατὰ περίπου 55%⁵. Γιὰ νὰ ἀποκαταστήσει τὴν ἰσορροπία τῆς οἰκονομίας, ἡ κυβέρνησις τῶν Φιλελευθέρων ὑπὸ τὸν Βενιζέλο ἀνέστειλε τὴν πληρωμὴ τῶν χρεῶν πρὸς τοὺς ξένους πιστωτές, περιορίσει τὶς εἰσαγωγές, μείωσε τὶς δημόσιες δαπάνες καὶ ἐπανάφερε τὸν φόρο ἐπὶ τῆς ἀγροτικῆς παραγωγῆς.

Ἀλλὰ ἡ ἀνθεκτικότητα τοῦ πληθυσμοῦ εἶχε σχεδὸν καταρρεύσει. Οἱ ἀγρότες δὲν μπορούσαν νὰ διαθέσουν παρα μόνον ἓνα μέρος τῆς παραγωγῆς τους καὶ σὲ μειωμένες μάλιστα τιμές. Τὸ ἐμπόριο καὶ ἡ βιομηχανία δέχτηκαν σοβαρὰ πλήγματα. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνέργων ἔφτασε τοὺς 237.000⁶. Καὶ ὁ πληθωρισμὸς, μόνον κατὰ τοὺς πρώτους μῆνες τοῦ 1932, ἔφθασε στὸ 30%⁷. Πεινασμένοι ἐργάτες, ἰδιαίτερα στὴν θόρειο Ἑλλάδα πῆραν τοὺς δρόμους ζητώντας ψωμὶ καὶ σὲ πολλὰς περιπτώσεις — ὅπως στὴ Θεσσαλονίκῃ, τὴν Καβάλλα, τὴν Ξάνθῃ ἢ τὴ Νάουσα — κλήθηκε ὁ στρατὸς γιὰ νὰ ματαιώσει ἢ νὰ διαλύσει βίαιες διαδηλώσεις⁸.

Παρά τὴν χωρὶς προηγούμενο οἰκονομικο-κοινωνικὴ κρίση, ὁ λαὸς δὲν ἔγῃκε, πάντως ἀπὸ τὰ παραδοσιακὰ ἀστικά κομματικὰ πλαίσια: Στὶς ἐκλογές τοῦ Σεπτεμβρίου 1932, τὸ Κόμμα τῶν Φιλελευθέρων καὶ τὸ συντηρητικὸ Λαϊκὸ Κόμμα κέρδισαν καὶ τὰ δυὸ μαζί 198 ἔδρες σὲ σύνολο 250. Τὸ Κομμουνιστικὸ Κόμμα ἔφερε 9 βουλευτές, ἐνῶ οἱ φασίστες, μετ' ἐξαίρεση τὸν στρατηγὸ Μεταξά, τὸ κόμμα τοῦ ὀποῦ — τῶν Ἐλευθεροφρόνων — αὔξησε τὴν ἀντιπροσώπευσή του ἀπὸ 1 σὲ 2 βουλευτές, ἀπότυχαν παταγωδῶς.⁹

Τὸ φασιστικὸ κίνημα τῆς ἐποχῆς ἦταν κυριολεκτικὰ ἀνύπαρκτο. Ὑπῆρχαν, ἐν τούτοις, μερικὲς ὁργανώσεις πού ἐπιρρεάζονταν ἰδεολογικὰ ὀχι τόσο ἀπὸ τὸν φασισμό ὅσο ἀπὸ τὸν ἐθνικο-σοσιαλισμὸ. Μεταξὺ αὐτῶν, ἡ πιὸ γνωστὴ ἦταν ἡ

«Ἐθνική Ἑνωσις Ἑλλάς» (ΕΕΕ), μιὰ παραστρατιωτική ὀργάνωση. Εἶχε τὴν ἔδρα της στὴ Θεσσαλονίκη καὶ ἡγέτης της ἦταν κάποιος Κοσμίδης, ἔμπορος. Τὴν ἀποτελοῦσαν κυρίως ἐφεδρὶ ἀξιωματικοὶ καὶ ὑπολείμματα τῶν ἀντι-ολαδικῶν ἐθνικιστικῶν ἐμάδων ποὺ εἶχαν δράσει στὴ Μακεδονία κατὰ τὴν περίοδο τῆς Ὀθωμανικῆς κατοχῆς.:

Ἡ ΕΕΕ, βίαια ἀντι-κομμουνιστική καὶ ἀντι-σημιτική, προκάλεσε τὴν προσοχὴ τοῦ κοινοῦ τὸ 1931, ὅταν ὑποκίνησε βίαιες ἐκδηλώσεις κατὰ τῶν Ἑβραίων τῆς Θεσσαλονίκης⁹.

Τὸ 1932, ἔκανε καινούριες ἐπιθέσεις κατὰ τῆς ἐβραϊκῆς κοινότητος Θεσσαλονίκης, ἀλλὰ τὸ 1933, ὅταν ἀσπεριρά-θηκε νὰ μετατραπῇ σὲ πολιτικὸ κόμμα, διασπάστηκε καὶ ἔ-χασε τὴν ὁρμὴ της.¹⁰

Τὸ «Ἐθνικο-σοσιαλιστικὸ Κόμμα», ποὺ δημιουργήθηκε στὴν Ἀθήνα τὸ 1932, ὑπὸ τὴν ἡγεσία τοῦ βασιλόφρονος πολι-τικοῦ Γεωργίου Μερκούρη, ὑποστηρίχτηκε ἀπὸ πρῶν ἀξιο-ματικούς ἀλλὰ δὲν εἶχε καμιά ἐπιρροή, ἐνῶ ἡ «Σιδηρὰ Εἰρήνη», μιὰ ὀργάνωση ὑπὸ τὴν ἡγεσία τοῦ ἀπόστρατου συν-ταγματάρχη Νίκαμπου, καὶ τὸ ἀντισημιτικὸ «Ἐθνικο-σο-σιαλιστικὸ Κόμμα Μακεδονίας - Θράκης» ὑπῆρχαν μόνον στὰ χαρτιά. Ἡ ἀντι-κομμουνιστικὴ «Παμποιτητική Ἑνωσις», δραστήρια στὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, εἶχε ἐξαιρετικὰ μι-κρὸ ἀριθμὸ μελῶν¹⁰. Ὁ Μεταξᾶς, ὁ μόνος φιλο-βρεταννὸς φασίστας, ἔπαιξε τὸ παιχνίδι μόνος του. :

Ἡ Δημοκρατία δὲν εἶχε καμιά διάθεση νὰ ἐνισχύσει τὸ φασιστικὸ / ἐθνικο-σοσιαλιστικὸ κίνημα.

Δὲν τὸ καταπολέμησε, βέβαια. [Ἡ ὁρσὴ συνδέσμων ποὺ ἔτειναν «νὰ ὀργανώσουν τὴν κοινωνία κατὰ τῆς ὑπονομευτικῆς κομμουνιστικῆς δραστηριότητος», εἶπε ὁ πρωθυπουργὸς Βενι-ζέλος στὴ Βουλὴ στίς 10 Δεκεμβρίου 1931, ἦταν «ἄμεμπτη»¹¹]. Ἀλλὰ οὔτε καὶ τὸ ὑποστήριξε: «Οἱ μεγάλο-ἐπιχειρηματίες», ἀνέφερε τὴν ἴδια ἐποχὴ ὁ Γερμανὸς πρεσβευτής, «δὲν ἦταν διατεθειμένοι νὰ τὸ ἐνισχύσουν οἰκονομικά»¹². Ὁ κομμουνι-σμός δὲν ἦταν «κίνδυνος», καθὼς τὸ κίνημα τῆς ἐργατικῆς τάξης παρέμενε ἀποδιοργανωμένο καὶ ὅποιαδήποτε ἀπειλὴ σὲ θάρος τῶν προνομίων τῆς ἀστικῆς τάξης μποροῦσε νὰ ἀντιμετωπιστεῖ μέσα στὸ ὑπάρχον πολιτικο-νομικὸ πλαίσιο. Ὁ Βενιζέλος εἶχε, τὸ 1929, δώσει νομικὴ ἰσχὺ σὲ μιὰ σειρά μέτρων γιὰ τὴν ἀσφάλεια τῆς ἐπικρατοῦσας κοινωνικῆς τά-

ξης — το ιδιώνυμο — βάσει του οποίου το 1932 μόνο καταδικάσθηκαν 544 άτομα σε φυλάκιση έως πέντε χρόνια¹³. Στις περιπτώσεις που τα μέτρα αυτά κρίνονταν ανεπαρκή, μπορούσε πάντα να ζητηθεί ή επέμβαση του στρατού, όπως είχε συμβεί επανειλημμένα. Η κινητοποίηση των εργατών κατά της «πλουτοκρατίας» και του «καπιταλισμού», με σκοπό τη συσπείρωσή τους κάτω από την φασιστική σημαία, ήταν για την άστική τάξη περιττή και πολιτικά μη σκόπιμη.;

Ο φασισμός δεν μπορούσε, στο μεταξύ, να αναπτυχθεί ανεξάρτητα. Δεν μπορούσε να εκμεταλλευτεί την ουσιαστικά ανύπαρκτη «έθνική αγανάκτηση» για χαμένα έδαφη ή για ανεκπλήρωτες επεκτατικές βλέψεις. Δεν μπορούσε να μετατρέψει σε στόχο του τις εθνικές μειονότητες γιατί ήταν ασήμαντες· δεν μπορούσε να κάνει λάβαρό του τον αντισημιτισμό — ή αποτελούμενη από 80.000 μέλη εβραϊκή κοινότητα της Θεσσαλονίκης ήταν πολύ μικρή για να επιτρέψει την ανάπτυξη ενός πανελλαδικού αντισημιτικού κινήματος. Δεν είχε απήχηση στον ελληνικό χαρακτήρα, ουσιαστικά απειθαρχητο, άτομιστικό και αντι-στρατιωτικό.;

‘Η άνοδος του στρατο- κρατισμού

Η οικονομική κρίση, αν και δεν άλλαξε τα παραδοσιακά πολιτικά πλαίσια, επηρέασε την υπάρχουσα ισορροπία δυνάμεων ανάμεσα στα δύο αντιτιθέμενα άστικά κόμματα, το «Φιλελεύθερο» και το «Λαϊκό». Στις εκλογές του Σεπτεμβρίου 1932, το Κόμμα των Φιλελευθέρων, παρά το ότι παρέμεινε το μεγαλύτερο κόμμα, είδε τις έδρες του να περιορίζονται από 189 σε 102, ενώ οι έδρες του Λαϊκού Κόμματος αυξήθηκαν από 19 σε 96. Ο Βενιζέλος επέτρεψε στον Τσαλδάρη, τον αρχηγό του Λαϊκού Κόμματος, να σχηματίσει κυβέρνηση με την άνοχή του. Ο ίδιος ο Τσαλδάρης ήταν ένας μετριοπαθής συντηρητικός πολιτικός, αλλά οι θέσεις - κλειδιά στην κυβέρνησή του δόθηκαν σε δεξιούς εξτρεμιστές, όπως ο Κονδύλης, ο Μεταξάς, ο ‘Ι. Ράλλης και ο Χατζηκυριάκος. Οι τελευταίοι άρχισαν άμέσως να επεμβαίνουν, για να αλλάξουν τη σύνθεση των δημοκρατικά φρονηματισμένων ἐνόπλων δυνάμεων, με απώτερο σκοπό την επιβολή δικτατορίας¹⁴. Ο Τσαλδάρης δεν ήταν υπέρ της δικτατορίας και πριν αναλάβει την πρωθυπουργία είχε αναγνωρίσει ρητά το πολίτευμα της αβασίλευτης Δημοκρατίας. ‘Αλλά η απομά-

κρυσση των βενιζελικών αξιωματικών από τη διοίκηση του στρατού εξυπηρετούσε τὰ στενά κομματικά του συμφέροντα. Ἡ πολιτική ἐξουσία ἦταν, ὅπως πάντα, ταυτισμένη με τὸν ἑλεγχὸ τοῦ στρατοῦ. :

Ὁ Βενιζέλος ἀπέσυρε τότε τὴν ἀνοχή του, ἀλλὰ οἱ νέες ἐκλογές, πού ἔγιναν στίς 5 Μαρτίου 1933, κερδήθηκαν ἀπὸ τοὺς Λαϊκοὺς. Ὅταν πληροφορήθηκε τὰ ἀποτελέσματα, ὁ στρατηγὸς Πλαστήρας προκήρυξε τὴν ἐπιβολὴ μιᾶς ἀντιμοναρχικῆς στρατιωτικῆς δικτατορίας· τὸ κοινοβουλευτικὸ σύστημα, διακήρυξε, εἶχε δημιουργήσει τέτοια κατὰστασι πού ἔκανε ἀδύνατη τὴν διακυβέρνηση τῆς χώρας. Ἡ δικτατορία του κράτησε μονάχα 14 ὥρες· Δὲν ὑποστηρίχθηκε ἀπὸ τὴν πλειοψηφία τῶν δημοκρατικῶν φρονηματισμένων αξιωματικῶν καὶ καταγγέλθηκε ἀπὸ ὅλα τὰ πολιτικὰ κόμματα¹⁵. :

Ἡ ἀδέξια καὶ ἀνεπιτυχὴς κίνησή του κατάρφερε πάντως ἓνα βαρὺ πλήγμα στὴ Δημοκρατία, τοὺς κοινοβουλευτικοὺς θεσμοὺς καὶ τὸ ἴδιο τὸ Κόμμα τῶν Φιλελευθέρων. Ἐδῶσε στοὺς ἐξτρεμιστὲς τὴν εὐκαιρία πού περίμεναν γιὰ νὰ ἀρχίσουν ἐκκαθαρίσεις μεγάλης κλίμακας στὸ στρατό. :

Στὴν πολιτικὴ ζωὴ εἰσχώρησαν ἀμέσως δύο νέα στοιχεῖα:

Ἡ ἀπειλὴ μιᾶς παλινόρθωσης τῆς μοναρχίας, πού τὴν ἐπέδωκε μία μερίδα ἀντι-βενιζελικῶν σὰν τὸ μόνο μέσο γιὰ νὰ ἀποκλεισθεῖ ἡ ἐπιστροφὴ τῶν βενιζελικῶν στὴν ἐξουσία, καὶ ὁ κίνδυνος μιᾶς στρατιωτικῆς δικτατορίας, πού γιὰ ὀρισμένους ἦταν προϋπόθεση γιὰ τὴν ἐπάνοδο τοῦ βασιλιά.

Λόγω τοῦ σαφῶς ἀντιβενιζελικοῦ του χαρακτήρα, τὸ φιλοδικτατορικὸ κίνημα δὲν ῥῆξε ὑποστήριξη στὸ βενιζελικὸ κοινωνικὸ, οἰκονομικὸ, πολιτικὸ καὶ στρατιωτικὸ κατεστημένο. Τὸ κοινωνικο-οἰκονομικὸ κατεστημένο, ἰδιαίτερα, ἀντιμετώπισε τὸ κίνημα αὐτὸ με δυσφορία, γιατί θὰ πρόσθετε πολλὰ νέα προβλήματα, πρὶν ἔπαιρνε τὴν ἐξουσία, ἂν ποτὲ τὴν ἔπαιρνε. Ἐπιπλέον, ὁ Τσαλδάρης, ὁ πολιτικὸς εὐάλωτος καὶ ἀπὸ ἰδιοσυγκρασία ἀδύνατος πρωθυπουργός, δὲν υλοθέτησε οὔτε τοὺς σκοποὺς του οὔτε τὴν τακτικὴ του, ἂν καὶ ὑπόκειπε στοὺς πολιτικοὺς του ἐκδισμούς.

Παρ' ὅλ' αὐτά, ἡ ἴδια ἡ ὑπαρξὴ τοῦ κινήματος δὲν ῥισκῶταν σὲ ἀντίφαση με τὸν πολιτικὸ ρόλο πού εἶχε ἀπὸ προηγούμενα ἀναθέσει στὸν στρατὸ ἡ κυρίαρχη τάξη. Τὸν ἐπιθεβαλῶνε. Καὶ δὲν ἀναιροῦσε τίς ἀρχές με βάση τίς ὁποῖες εἰ-

χε δράσει: ὁ στρατὸς στὸ παρελθόν. Τίς διαιώνιζε. Ἀλλά, ἂν καὶ σὲ ἄρμονία μὲ τὴν παλιότερη καὶ μὲ τὴν τρέχουσα πρακτικὴ, τὸ κίνημα αὐτὸ δὲν ἐλεγχόταν τώρα ἀπὸ τὴν κυρίαρχη τάξη.;

Οἱ ἡγέτες του, κοινωνικά καταφρονημένοι ἀπὸ τὴν ἀστικὴν τάξιν, πολιτικὰ ἀπορριπτόμενοι ἀπὸ τὸν λαόν, φιλόδοξοι καὶ ἀδέσβαιοι γιὰ τὸ πολιτικὸν τοὺς μέλλον, ἔχοντας συνειδησὴ τῆς δυνάμεως τοῦ στρατοῦ καὶ ὄντας ἀδίστακτοι: στὴν χρησιμοποίησίν της γιὰ προσωπικοὺς σκοποὺς, ἐντυπωσιασμένοι ἀπὸ τὴν ἀνερχόμενη δυνάμιν τοῦ φασισμού στὴν Εὐρώπην καὶ ἔτοιμοι νὰ ἐπωφεληθοῦν ἀπὸ τὶς πολιτικὰς ἐπιπτώσεις τῆς οἰκονομικῆς ἀναταραχῆς, ἀποδεσμεύτηκαν ἀπὸ τὴν κηδεμονίαν τῶν πολιτικῶν κομμάτων. Ζήτησαν τὴν ὑποστήριξιν τοῦ στρατοῦ ἐναντίον τῶν πολιτικῶν κομμάτων, ἀντιπαράθεσαν τὴν στρατιωτικὴν ἐξουσίαν στὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν καὶ πρόβαλλαν στρατοκρατικὰς λύσεις γιὰ τὰ πολιτικὰ προβλήματα.;

Στὴν οὐσία, εἶχαν θάλει σκοπὸν τοὺς νὰ «κλέψουν» ἀπὸ τὴν ἀστικὴν τάξιν τὸ στρατόν της. Δὲν εἶχαν ἰδεολογία — ἐκτὸς τῆς ἐχθρότητάς τοὺς πρὸς τοὺς κοινοβουλευτικοὺς θεσμοὺς — οὔτε ἀναγνωρισμένο ἡγέτην, ἂν καὶ πολλοὶ ἐπέδιώκων καὶ συνωμοτοῦσαν γιὰ τὴν θέσιν. Σύντομα, πάντως, ἐρῆκαν ἡγέτη στὸ πρόσωπον τοῦ πρώην βασιλιᾶ Γεωργίου, ὁ ὁποῖος, τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1933 διακήρυξε ὅτι μόνον μιὰ «ἀνωτέρα σκέψις» καὶ μιὰ «σταθερὰ χεὶρ»μποροῦσαν νὰ προστατεύσουν τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὰ πολλαπλὰ κακὰ τῆς ἐποχῆς¹⁶.

Ἀπὸ τὸν Μάρτιον τοῦ 1933 ὥς τὸν Μάρτιον τοῦ 1935. οἱ στρατοκράτες αὐξήσαν σημαντικὰ τὴ δυνάμιν τοὺς, ἀποκτώντας τὸν ἑλεγχὸν καθοριστικῶν θέσεων στὶς ἐνσπλεις δυνάμεις καὶ στὰ σώματα ἀσφαλείας. Οἱ γνωστὲς καὶ διαφημιζόμενες σχέσεις τοῦ πρώην βασιλιᾶ μὲ τοὺς ἡγέτες τοῦ φιλο-δικτατορικοῦ κινήματος καλλιέργησαν, στὸ μεταξὺ, τὴν συμμαχίαν ἀνάμεσα στὸ στρατοκρατικὸν στοιχεῖον, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Κονδύλη, καὶ τὸ μοναρχικὸν ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Θεοτόκη — συμμαχία στὴν ὁποία προσχώρησαν ἐπίσης, ἂν καὶ μόνον σὲ ἐπίπεδον πεζοδρομίου, οἱ ἐθνικο-σοσιαλιστές. Μιὰ νέα ἐθνικο-σοσιαλιστικὴ ὀργάνωσις, τὸ «Πανελλήνιον Ἐθνικὸν Μέτωπον», ἀναδύθηκε. Σύμφωνα μὲ τοὺς ἰσχυρισμοὺς τῆς περιέκλειε 70 ἐθνικιστικὰς ὀργανώσεις¹⁷. Ἡ τρομοκρατικὴ δράσις αὐξήθηκε. Στὴ δράσιν αὐτὴν συγκαταλέγεται ἡ ἐθνικο-σοσιαλιστικὴ ἐπίθεσις κατὰ τῶν γραφείων τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος

στήν Ἀθήνα, τὸ Νοέμβριο τοῦ 1934, καὶ ἡ ἀπόπειρα κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ Βενιζέλου ποὺ διενεργήθηκε ἀπὸ τὸν διοικητὴ τῆς Ἀσφαλείας Ἀθηνῶν κατόπιν προτροπῶν τοῦ Ἰ. Ράλλη καὶ τοῦ Μεταξά¹⁰.

Τὴν 1 Μαρτίου 1935, ὁ Βενιζέλος κήρυξε τελικὰ τὴν μοιραία φιλελεύθερη - ἀντιμοναρχικὴ ἐπανάσταση, ἡ ὁποία, ὀργανωμένη καὶ ἐκτελεσμένη ἄσχημα, συντρίφτηκε ἀπὸ τὶς κυβερνητικὰς δυνάμεις μέσα σὲ λίγες ἡμέρες. :

Ἡ ἀποτυχία τῆς σημείωσε τὴν ἐναρξὴ μιᾶς νέας ἐποχῆς, τοῦ αὐταρχισμοῦ τῆς ἄκρας δεξιᾶς, ἀπὸ τὴν ὁποία ἡ Ἑλλάδα δὲν ἔχει ἀκόμη ξεφύγει. Μὲ τὴν ἥττα τῆς, οἱ στρατοκράτες καὶ οἱ μοναρχικοὶ ἄρχισαν μιὰ νέα ἀδυσώπητη ἐκκαθάριση τοῦ στρατοῦ, τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ, τοῦ δικαστικοῦ σώματος καὶ κάθε χώρου τῆς πνευματικῆς καὶ οἰκονομικῆς ζωῆς¹¹. Ἐπέδωκαν ἀκολούθως τὴν διεξαγωγὴ νέων ἐκλογῶν, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἀπέσχον τὰ κόμματα τῆς ἀντιπολίτευσης, μὲ ἐξαίρεση τοὺς Κομμουνιστές. :

Στὶς ἐκλογὰς αὐτές, ποὺ ἔγιναν τὸν Ἰούνιο τοῦ 1935 καὶ διακρίθηκαν γιὰ τὴ διαφθορά τους, ἡ κυβέρνησις ἔβγαλε 287 βουλευτές, ἀπὸ τοὺς ὁποίους, πάντως, μόνο 37 ἦταν ὅπαδοι τοῦ Κονδύλου καὶ ἄλλοι 7 ἦταν τοῦ Μεταξά.

Περίπου τὴν ἴδια ἐποχὴ, ἡ οἰκονομικὴ κρίσις ἔκανε τὴν δευτέρη μείζονα συνεισφορά τῆς στὶς ἐξελίξεις, ξαναφέροντας στὴν ἐνεργὸ πολιτικὴ τοὺς ἐργάτες καὶ τοὺς ἀγρότες. Ἡ νέα ταξικὴ συνειδητότητα, μὲ ρίζες ὄχι μόνο στὴν κρίσις τοῦ 1931 - 32 ἀλλὰ ἀκόμη πιὸ πίσω, στὸ 1923, ὅταν ἡ κυβέρνησις Πλαστήρα κατέπνιξε μὲ κτηνώδη μέσα τὴν πρώτη γενικὴ ἀπεργία καὶ διέλυσε τὰ ἐργατικὰ σωματεία¹², ἐκδηλώθηκε μὲ δύναμη. : Ἀναρίθμητες ἀπεργίες ἐργατῶν καὶ φοιτητῶν στὴν Ἀθήνα, τοὺς πρώτους μῆνες τοῦ 1935, ἀκολουθήθηκαν τὸν Αὐγούστο ἀπὸ διαδηλώσεις ἐργατῶν στὸ Ἡράκλειο τῆς Κρήτης. Οἱ στρατιωτικὰς δυνάμεις ποὺ ἐπενέβησαν στὸ Ἡράκλειο ἀποπλίστηκαν καὶ οἱ ἐργάτες διαλύθηκαν μόνον ὅταν οἱ ἐνισχύσεις ποὺ κατέφθασαν ἄνοιξαν πῦρ ἐναντίον τους προκαλώντας πολλὰ θύματα¹³. :

Τὸν ἴδιο μῆνα, χιλιάδες ἀγροτῶν, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἦσαν ἑσπλιοί, συγκρούστηκαν μὲ δυνάμεις χωροφυλακῆς καὶ στρατοῦ στὴ Νότια Πελοπόννησο¹⁴. Τὸ νέο κίνημα, μερικῶς ὑπὸ τὴν ἐπιτροπὴ τῶν Κομμουνιστῶν, συνάντησε τὴν ἐχθρότητα τόσο τῶν Λαϊκῶν ὅσο καὶ τῶν Φιλελευθέρων. Αὐ-

τό, με τή σειρά του, ἐπιτάχυνε τήν διαδικασία ἀποξένωσης τῆς ἐργατικῆς τάξης ἀπό τὰ παραδοσιακά πολιτικά κόμματα — διαδικασία πού εἶχε ἤδη ἀρχίσει τὸ 1932,· ὅταν τὰ ἀστικά κόμματα εἶχαν παραμείνει ἀδιάφορα ἀπέναντι στίς καταστροφικῆς κοινωνικῆς συνέπειες τῆς οἰκονομικῆς κρίσης. Ἄν καί πολὺ ἀδύνατο, τὸ σοσιαλιστικὸ κίνημα ἔγινε, τὸ 1935, μιὰ δύναμη πού γιὰ πρώτη φορὰ δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ ἀγνοηθεῖ.

Ἀπὸ δικτατορία σὲ δικτατορία

Ἰσχυρὰ ἀπὸ τὸ ἐκλογικὸ πραξικόπημα τοῦ Ἰουνίου 1935, οἱ φιλο-δικτατορικῆς δυνάμεις, ὑπὸ τὴν ἡγεσία τοῦ Κονδύλη, ἀποφάσισαν νὰ διενεργήσουν δημοψήφισμα μὲ θέμα τὴ μορφή τοῦ πολιτεύματος. Οἱ ἐπίσημα ἐνθαρρυνόμενες ἀνοιχτὲς πρᾶξεις τρομοκρατίας, κοντὰ στίς ἐπίσημες διακρίσεις σὲ βάρος τῆς δημοκρατικῆς προπαγάνδας, πῆραν γιὰ πρώτη φορὰ τρομακτικῆς διαστάσεις. Μία συγκέντρωση δημοκρατικῶν ἀπαγορεύθηκε στὴν Ἀθήνα τέσσερις φορές, καὶ ὅταν μία ἄλλη, ὀργανωμένη ἀπὸ τοὺς Φιλελευθέρους, ἐπιτράπηκε στὴ Θεσσαλονίκη, δέχτηκε τὴν ἐπίθεση τρομοκρατῶν καὶ ἱππικοῦ.

Τὸ ἴδιο συνέβη στὴν Πάτρα καὶ ἄλλοι. Τρομοκράτες στὴν Ἀθήνα κατάστρεψαν τὰ γραφεῖα τῆς βενιζελικῆς ἐφημερίδας «Πατρίς». Ὁ ὄχλος τῶν τρομοκρατῶν δροῦσε τώρα στὸ ὄνομα τοῦ βασιλιᾶ. Ἡ παρ' ὅλα αὐτά, ὁ λαὸς ἀρνῆθηκε νὰ συσπειρωθεῖ κάτω ἀπὸ τὴ σημαία τῶν μοναρχικῶν. Ἡπειρος, Μακεδονία, Θράκη, Κρήτη καὶ τὰ νησιά — ἡ νέα Ἑλλάδα — παρέμειναν κυριαρχικά καὶ πεισματικά ἀντιμοναρχικῆς καὶ δημοκρατικῆς²³, ἐνῶ ἡ Πελοπόννησος, ἡ παραδοσιακὰ βασιλόφρων περιοχὴ τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδας, εἰδείχνε τέτοια ἀπάθεια γιὰ τὸν ἀγῶνα τῶν βασιλοφρόνων, πού ἀπογοήτευε ἀκόμη καὶ τοὺς πρὸ σκληροτράχηλους μοναρχικοὺς²⁴.

Οἱ στρατοκράτες καὶ οἱ μοναρχικοὶ ἔκαναν τότε ἕνα ἀκόμη, τὸ ἀποφασιστικὸ βήμα: στίς 10 Ὀκτωβρίου 1935, μετ' ἐννεοχὴ τοῦ πρώην βασιλιᾶ²⁵, ἔκαναν πραξικόπημα. Ἀνέτρεψαν τὴν συντηρητικὴ κυβέρνησις Τσαλδάρη, ἐπέβαλαν στρατιωτικὴ δικτατορία καὶ κατάρτησαν τὸ καθεστῶς τῆς ἀδασίλευτης Δημοκρατίας. Ἡγέτες τοῦ πραξικοπήματος ἐμφανίστηκαν νὰ εἶναι ὁ στρατηγὸς Παπάγος, «ἕνα ἀξιοσέβαστο μηδενικό», ὁ πτέρμαρχος Ρέππας, «ἕνας σκοτεινὸς τυ-

χοδιώκτης ανόσιας φήμης», και ο ναύαρχος Οίκονόμου, ξ-
νας αξιωματικός «ή άνικανότητα του όποιου συνιστούσε κίν-
δυνο για τó ελληνικό ναυτικό»²⁶.

Πραγματικός ήγέτης του πραξικοπήματος, και τώρα
δικτάτορας και αντιθασιλέας της Ελλάδας, ήταν, πάντως,
ó στρατηγός Κονδύλης. Ό Μεταξάς δέν συμμετέσχε, καθώς
είχε χάσει τή μάχη για τήν ήγεσία του. Ό δικτάτορας ύπο-
στηρίζόταν μόνο από τόν στρατό, τόν όποιο χρησιμοποίησε
άδιακρίτως έναντίον όλων τών αντιπάλων του, συμπεριλαμ-
βανομένης τής ίδιας τής άστικής τάξης, μιά και, όπως ανέ-
φερε ό Βρεταννός πρεσβευτής, «τά καλύτερα στοιχεία τής
χώρας, βασιλόφρονες και δημοκρατικοί», δηλαδή ή άστική
τάξη, άρνήθηκαν νά ύποστηρίξουν» τήν δικτατορία²⁷. Λαί-
κοι και Φιλελεύθεροι: — καθώς επίσης και ό Μεταξάς, για
δικούς του λόγους — προσπάθησαν επιπλέον, αν και άνεπι-
τυχώς, νά οργανώσουν ένα κοινό μέτωπο έναντίον της²⁸.

Αν και άπομονωμένη μέσα στη χώρα, ή δικτατορία
δρῆκε, πάντως, έναν πανίσχυρο σύμμαχο στο έξωτερικό —
τούς Βρεταννούς.:

Ό Βρεταννία είχε κάνει τήν επιλογή της ύπέρ του άντι-
βενιζελικού κράτους πολύ πριν από τήν ελληνική άστική τά-
ξη. Όμέρες μόνον ύστερα από τήν βενιζελική εξέγερση του
Μαρτίου 1935, ό Γουότερλω, ό Βρεταννός πρεσβευτής στήν
Αθήνα, συνεχάρη δημόσια τόν Τσαλδάρη για τά μέτρα πού
πῆρε για νά τηρηθεί ή «δημοσία τάξις»²⁹, πεπεισμένος ότι,
αν δέν γινόταν ή παλινόρθωση, ή χώρα θά μπορούσε νά έδη-
γηθεί στήν άναρχία. Και «από τής στιγμής πού ή άναρχία,
πού έδω σημαίνει κομμουνισμό, θά ήταν κίνδυνος για τά
βρεταννικά συμφέροντα», τόνισε στόν Βρεταννό ύπουργό έ-
ξωτερικών στις 30 Μαΐου, «νομίζω ότι θά έπρεπε νά δοθῃ...
αν θά μπορούσαμε νά βοηθήσουμε τήν Ελλάδα νά γίνει μο-
ναρχία»³⁰.

Ό Βρεταννία άρνήθηκε πάντως νά έμπλακει έπίσημα
στις ελληνικές ύποθέσεις ως τήν στιγμή πού ξέσπασε ή κρίση
τής Αβυσσηνίας. Ό γραμμή της τότε ήταν ότι δέν θά έπρε-
πε νά γίνει ό,τιδήποτε πού θά μπορούσε νά άποξενώσει
τήν ελληνική κυβέρνηση. Έτσι, στις 15 Όκτωβρίου, ό ύ-
πουργός έξωτερικών Σάϊμον έδωσε έντολή στόν πρεσβευτή
του στήν Αθήνα «νά άποκτήσει άμέσως προσωπικές σχέσεις
μέ τόν στρατηγό Κονδύλη και άλλους ύπουργούς»³¹.

Οι Βρεταννοί ἤξεραν πολὺ καλὰ ὅτι ὁ Κονδύλης ἦταν, ὅπως ἔγραψε ὁ Σάρτζεντ τοῦ Φόρειν Ὁφφίς, ἕνας «γκάνγκ-στερ»³¹ καὶ ὅτι τὸ μοναρχικὸ κίνημα στὴν Ἑλλάδα ἦταν, ὅπως εἶπε ὡμὰ ὁ ἴδιος ὁ Σάϊμον στὸν Γεώργιο, «στὰ χέρια ἐξτρεμιστῶν φανατικῶν τοῦ στρατοῦ»³².

Ἐν τούτοις, τὸ ὑποστήριξαν, γιατί ἡ παλινόρθωση ἦταν «ἀναπόφευκτη». Γιατί ἡ Ἑλλάδα συμπεριφερόταν «πρὸς τὸ παρὸν πραγματικὰ μᾶλλον καλὰ καὶ προσπαθοῦσε ὄντως νὰ παραγγεῖλει ἀεροπλάνα στὴν χώρα αὐτὴ» (τὴν Ἀγγλία). Καὶ γιατί ἡ Βρεταννία μπορεῖ νὰ εἶχε «πραγματικὰ ἀνάγκη τῆς Ἑλλάδας στὴν παρούσα κρίσιμη κατάσταση».

Ἐκτὸς αὐτῶν, ὁ πρῶν βασιλιάς Γεώργιος σὲ ἀνταπόδοση τῆς βρεταννικῆς ὑποστήριξης, ἀναμενόταν νὰ ἀναπτύξει «τὴν μεγίστη δυνατὴ συνεργασία»³⁴. Ἡ τράπεζα τοῦ Χάμ-προς στὸ Λονδίνο, συνδεόμενη οἰκονομικὰ μὲ τὴν Ἐθνικὴ Τράπεζα Ἑλλάδας, πιστευόταν ὅτι εἶχε ἥδη ἀρχίσει νὰ ὑποστηρίξει οἰκονομικὰ τοὺς μοναρχικοὺς³⁵.

Τὸ ἐπιβεβαιωτικὸ δημοψήφισμα πᾶνω στὴν ἐπιστροφή τοῦ Γεωργίου διενεργήθηκε στίς 3 Νοεμβρίου 1935 καὶ ἐβγαλε μία πλειοψηφία 95% ὑπὲρ τῆς παλινόρθωσης τῆς μοναρχίας. Ἦταν τὸ πιὸ ἀπατηλὸ δημοψήφισμα³⁶ ποὺ εἶχε ὡς τώρα διενεργηθεῖ στὴν Ἑλλάδα.

Στίς 25 Νοεμβρίου, ὁ Γεώργιος ἐπέστρεψε στὸν θρόνο. Ἀμέσως μετὰ ἀπέλυσε τὸν Κονδύλη καὶ τὴν κυβέρνησή του, ἀποκατέστησε τοὺς «κοινοβουλευτικοὺς θεσμοὺς» καὶ διόρισε μία νέα, «ἀκομματικὴ» κυβέρνηση προσωπικοτήτων ὑπὸ τὸν Δεμερτζή γιὰ νὰ διεξαγάγει τίς ἐκλογές ποὺ προκηρύχθηκαν γιὰ τίς 26 Ἰανουαρίου, 1936.

Πρωταρχικὴ μέριμνα τοῦ βασιλιά ἦταν, πάντως, νὰ βάλει τίς ἐνοπλές δυνάμεις κάτω ἀπὸ τὸν ἀδιαφιλονίκητο προσωπικὸ του ἐλεγχου. Γιὰ τὸν Γεώργιο, ὅπως γιὰ τοὺς προκατόχους καὶ τοὺς διαδόχους του στὸν θρόνο, ὁ στρατός, κατ' ἀντιδιαστολὴ πρὸς τὸ λαό, τὰ πολιτικὰ κόμματα ἢ τοὺς «δημοκρατικούς» θεσμούς, ἦταν τὸ μόνο θάσιμο ὄργανο ἐλέγχου. Ἀρνήθηκε ἔτσι, νὰ ἐπαναφέρει τοὺς ἀπότακτους στίς τάξεις τοῦ στρατοῦ καὶ τῶν σωμάτων ἀσφαλείας ἢ νὰ ἐπαναπροσλάβει τοὺς ἀπολυθέντες δημοσίους ὑπαλλήλους³⁷. Ἀλλά, ἐνῶ «ἀπέλυσε» τὴν κυβέρνησιν Κονδύλη, δὲν ἀπέλυσε, γιατί δὲν μποροῦσε καὶ γιατί δὲν ἤθελε, τὸ στρατοκρατικὸ στοιχεῖο ἀπὸ τὸν στρατό. Τὸ στρατοκρατικὸ στοιχεῖο, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς

τὸ μοναρχικό, σχημάτισε ἀμέσως μυστικούς συνδέσμους³⁸ καὶ ἄρχισε ἀπὸ τότε νὰ ἀμφισβητεῖ τὴ μοναρχικὴ ὑπεροχὴ. Ἡ ἀμφισβήτησις αὐτὴ στέφθηκε μὲ ἐπιτυχία μόνο τὸ 1967, ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Παπαδόπουλο. Ἡ ἀντι-δημοκρατικὴ δι-
άρθρωσις στὶς ἔνοπλες δυνάμεις, στὰ σώματα ἀσφαλείας καὶ στὸν διοικητικὸ μηχανισμό, ποὺ σχηματίσθηκε ἀπὸ τὸ στρα-
τοκρατικὸ στοιχείο καὶ τελειοποιήθηκε ἀπὸ τὸν βασιλιὰ Γε-
ώργιο καὶ τοὺς διαδόχους του, ἔχει ἀποτελέσει τὴν κοινωνικὴ
θάσις τοῦ ἑλληνικοῦ «φασισμού» ὡς σήμερα. Ἀπὸ αὐτὴ τὴν
«ἀπολιτικὴ» διάρθρωσις ἐξουσίας ἀποκλείσθηκαν ὅχι μόνον
οἱ φιλελεύθεροι, ἀλλὰ καὶ οἱ συντηρητικοί. Αὐτοὶ ποὺ τὴν
ἀμφισβήτησαν στιγματίσθηκαν ὡς προδότες τῆς χώρας τους,
ἐχθροὶ τοῦ κράτους καὶ Κομμουνιστές.

Μὲ τὸν στρατὸ ὑπὸ τὸν προσωπικὸν του ἑλεγχον καὶ ὑπὸ
τὸν ὄρον ὅτι ὁ ἑλεγχος αὐτὸς δὲν θὰ ἐμπαινε σὲ ἀμφισβήτη-
ση³⁹, ὁ βασιλεὺς προσπάθησε νὰ συμφιλιωθεῖ μὲ τὸ πολιτικὸν
κατεστημένο καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν συνεργασίαν του. Γιὰ
τὸν σκοπὸ αὐτὸ εἶχε ἀπολύσει τὴν κυβέρνησιν Κουνδύλη. Ἡ
ἀποπομπὴ τοῦ Κουνδύλη ἀποδείχθηκε ἐσκόλη, μὰ καὶ αὐτὸς
δὲν ἔχαιρε τῆς ἐμπιστοσύνης οὔτε τῆς ἀστικῆς τάξεως οὔτε
τῶν πολιτικῶν κομμάτων. Δὲν εἶχε, παρὰ τὶς ἀτέλειωτες ἐκ-
καθαρίσεις, τὴν πλήρη ὑποστήριξιν τοῦ στρατοῦ, δὲν εἶχε
τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ ἴδιου τοῦ βασιλεῖ, τὸν ὁποῖον ὁ Κουνδύλης
προόριζε γιὰ τὸν ρόλον τοῦ Βίκτωρα Ἑμμανουήλ μὲ τὸν ἑαυ-
τόν του στὸν ρόλον τοῦ «Ντοῦσε», καὶ δὲν ἦταν τόσο ἀξιόπι-
στος στοὺς Βρεταννοὺς ὅσο ὁ βασιλεὺς.

Ἐπιπλέον, μόλις ἐπέστρεψε ὁ βασιλεὺς, ἡ συνοχὴ τοῦ
Κουνδυλικοῦ στρατοπέδου ἔσπασε, γιὰτὶ μὴ μεγάλη μερίδα
τοῦ ὑπὸ τὸν Παπάγον τὸν ἐγκατέλειψε, παρέχοντας τὴν ὅχι
ἀνευ ὁρων ὑποστήριξιν τῆς πρὸς τὸν θρόνον. Ἡ θέσις τῆς μο-
ναρχίας ἔναντι τοῦ στρατοκρατικοῦ στοιχείου ἰσχυροποιήθη-
κε ἀκόμη περισσότερο στὸ στρατό, γιὰτὶ τὸ παλάτι, θεωρού-
μενον ὡς τὸ θεσμοποιημένο καὶ διαρκὲς στοιχείον στὴν ἑλληνι-
κὴ πολιτικὴ, κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὴν ἀκόμη ἀθεσμοποίη-
την, προσωποπαγὴ καὶ ἀσταθὴ ἐξουσίαν τοῦ Κουνδύλη, ἄσκησε
πανίσχυρην ἐνοποιητικὴν ἐπίδρασιν.

Οἱ ἀποφάσεις τοῦ βασιλεῖς δέχθηκαν, πάντως, τὶς βίαιες
ἐπιθέσεις τόσο τοῦ στρατοκρατικοῦ στοιχείου ὅσο καὶ τῶν
βασιλοφρόνων τοῦ Θεοτόκη, ποὺ εἶχαν ἐπίσης ἀπομακρυνθεῖ
ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν. Καὶ οἱ δύο κατ'ἀγγεῖλαν τὴ «νόθο δικτατο-

ρία» τοῦ Δεμερτζή καὶ ἦταν ὑπεύθυνοι γιὰ πολλὰς δυναμιτισικὰς ἐπιθέσεις κατὰ τῆς περιουσίας βασιλοφρόνων ὁπαδῶν τοῦ Γεωργίου καθὼς καὶ Φιλελευθέρων⁴⁰.

Ὁ βασιλεὺς προκήρυξε τὶς νέες ἐκλογές μὲ τὸ σύστημα τῆς ἀπλῆς ἀναλογικῆς. Τὸ σύστημα αὐτὸ διαλέχτηκε γιὰτί, ὅπως ἐξηγήσῃς ὁ Δεμερτζής στὸν Γουώτερλω, «ὕπὸ τὸ πλειοψηφικὸ σύστημα ἦταν ἐντελῶς βέβαιο ὅτι θὰ κέρδιζαν τὶς ἐκλογές — καὶ μάλιστα μὲ μεγάλη πλειοψηφία — οἱ ἀντιμοναρχικοί, ὅποτε ἡ χώρα θὰ διχαζόταν ἀμέσως πάλι στὸ θέμα τοῦ ἐλέγχου τοῦ στρατοῦ»⁴¹. Οἱ Φιλελεύθεροι καὶ οἱ ἄλλοι δημοκρατικοὶ σύμμαχοί τους κέρδισαν 143 ἔδρες, οἱ Λαῖκοὶ καὶ οἱ «σύμμαχοί» τους, — δηλαδὴ, οἱ στρατοκράτες, οἱ μοναρχικοὶ καὶ ὁ Μεταξᾶς 142 ἔδρες (τὸ κόμμα τοῦ Μεταξᾶ κέρδισε μόνον 7 ἔδρες) καὶ οἱ Κομμουνιστὲς 15 ἔδρες. Ἡ ἔκβαση αὐτὴ εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα νὰ μὴν εἶναι δυνατόν νὰ σχηματισθεῖ κυβέρνησις. Οἱ Λαῖκοὶ καὶ οἱ «σύμμαχοί» τους, ἀκόμη καὶ ἂν συμφωνοῦσαν νὰ συνεργαστοῦν, παρὰ τὸ μίσος ποὺ τοὺς χωρίζε τῶρα, δὲν μποροῦσαν νὰ ἔχουν πλειοψηφία. Οἱ Φιλελεύθεροὶ μποροῦσαν νὰ στηριχθοῦν σὲ πλειοψηφία μόνον ἂν συνεργάζονταν μὲ τοὺς Λαϊκοὺς ἢ μὲ τοὺς Κομμουνιστὰς. Οἱ διαπραγματεύσεις μεταξὺ ὧν τῶν κομμάτων δὲν στέφθηκαν, πάντως, μὲ ἐπιτυχία.

Ἡ κύρια διαφορὰ σχετιζόταν γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ μὲ τὸν ἔλεγχο τοῦ στρατοῦ. Οἱ βενιζελικοὶ δὲν ἦταν διατεθειμένοι νὰ κάνουν τὴν ὁποιαδήποτε συμφωνία μὲ τοὺς Λαϊκοὺς παρὰ μόνον στὴ βάση τῆς ἐπιστροφῆς ὧν τῶν ἀποστάκτων ἀξιωματικῶν⁴². Ἀλλὰ οἱ Λαῖκοί, ἂν καὶ ἐπιθυμοῦσαν νὰ ἐξισορροπήσουν τὴν ἐπιρροή τοῦ στρατοκρατικοῦ-μοναρχικοῦ στοιχείου στὸν στρατὸ καὶ νὰ ἐπαναφέρουν στὶς τάξεις του τοὺς ἀποστάκτους Λαϊκοὺς ἀξιωματικούς, δὲν ἦταν διατεθειμένοι νὰ ἱκανοποιήσουν, παρὰ μόνον μερικῶς, τὰ αἰτήματα τῶν Φιλελευθέρων⁴³.

Ἐνῶ παραινοῦνταν τὸ ἀδιέξοδο, στὴν ἐξουσία παρέμενε ἡ «ἀκοιματικὴ» κυβέρνησις Δεμερτζή, μὲ τὸν Παπάγο στὴ θέση τοῦ ὑπουργοῦ στρατιωτικῶν. Στὸ μεταξὺ, ἡ ἐξουσία τοῦ βασιλῆα εἶχε ἐνισχυθεῖ συνεπεία τῆς αἰφνίδιας ἔκλειψης τῶν μεγαλύτερων ἀντιπάλων του: ὁ Κονδύλης πέθανε στίς 31 Ἰανουαρίου, ὁ Βενιζέλος στίς 18 Μαρτίου καὶ ὁ Τσαλδάρης στίς 17 Μαΐου. Ἀλλὰ τὸ ἀδιέξοδο συνεχιζόταν καὶ αὐτὸ ἔδωσε τὴν εὐκαιρία στοὺς ἐχθροὺς τοῦ κοινοβουλευτικοῦ συ-

στήματος να του επιτεθούν για μία ακόμη φορά, εάν να ήταν ο κοινοβουλευτισμός υπεύθυνος για τὸ ἀδιέξοδο.

Στις 5 Μαρτίου, τὸ στρατοκρατικὸ στοιχείο, αὐτὴ τὴν φορά ὑπὸ τὴν ἡγεσία τοῦ Παπάγου, δρώντας, ὅπως εἶπε, ἐξ ὀνόματος τῶν ἐνόπλων δυνάμεων, ζήτησε τελεσιγραφικὰ ἀπὸ τὸν βασιλῆα τὴν ἐγκαθίδρυση δικτατορίας. Ἡ μπλόφα δὲν ἐπέτυχε καὶ ὁ Παπάγος παραιτήθηκε. Ὁ βασιλεὺς διόρισε τὸν Μεταξά ὑπουργὸ στρατιωτικῶν. Ὁ Μεταξᾶς δὲν εἶχε πλέον σχέσεις μὲ τοὺς στρατοκράτες, δὲν εἶχε ἐπὶ ρροὴ στὸν στρατὸ — καὶ ἔτσι δὲν μπορούσε νὰ συνωμοτήσει κατὰ τοῦ βασιλῆα — καὶ θὰ μπορούσε νὰ ὑπολογίζεται ὡς ἀνίσχυρος τοῦ κατὰ τοῦ στρατοκρατικοῦ στοιχείου. Ὁ διορισμὸς τοῦ στὴ θέση τοῦ ὑπουργοῦ στρατιωτικῶν σήμαινε μία νέα ἡττα τῶν στρατοκρατῶν, πού ὅμως ἡ πίεσή τους στὸ παλάτι δὲν μειώθηκε.

Παρὰ τίς ἐξελίξεις αὐτές, Φιλελεύθεροι καὶ Λαϊκοί, πού συνέχιζαν τίς διαπραγματεύσεις, παρέμεναν ἀνίκανοι νὰ συμφωνήσουν στὸ θέμα τοῦ στρατοῦ. Ἀδὲν μπορούσαν νὰ κατανοήσουν τὴν ἔκταξη τῶν κινδύνων πού γεννοῦσε ἡ δράση τοῦ στρατοκρατικοῦ στοιχείου καὶ τοῦ θρόνου καὶ φαίνονταν νὰ μὴν ἔχουν συνείδηση ὅτι ἡ νέα σύγκρουση ξεπερνοῦσε τίς κομματικές τους διαφορές, ὄντας μιὰ σύγκρουση μεταξὺ δημοκρατίας καὶ ολοκληρωτισμοῦ.

Ἔτσι, ἀντὶ νὰ κοιτάξουν νὰ προστατεύσουν τὰ κατὰλοιπα τῆς δημοκρατίας, προσπαθοῦσαν γιὰ μιὰν ἀκόμη φορά νὰ ξαναδομήσουν τοὺς κομματικούς τοὺς μηχανισμούς, δηλαδή νὰ ξαναποκτήσουν τὸν ἔλεγχο τοῦ στρατοῦ ἀλλὰ μόνο γιὰ νὰ ἀποκαταστήσουν τὰ παραδοσιακὰ πρότυπα διάρθρωσης ἐξουσίας καὶ ταξικῆς ἐκμετάλλευσης. Τὸ ἐνδιαφέρον πού εἶχαν γιὰ τὸ θέμα τοῦ στρατοῦ δὲν πῆγαζε ἀπὸ μιὰ ἀντίθεση ἀρχῆς πρὸς τὴν δικτατορία, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι εἶχαν χάσει τὸν ἔλεγχό του καὶ κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο τὰ μέσα ἐπιβολῆς τῆς ἐξουσίας τους. Γι' αὐτὸ καὶ ὅταν ὁ Μεταξᾶς ὑποσχέθηκε ἀπατηλὰ στοὺς Φιλελευθέρους ὅτι θὰ ἐπαναφέρει τοὺς βενιζελικούς ἀξίωματικούς στὸ στράτευμα, αὐτοὶ τοῦ ἔδωσαν τὴν ὑποστήριξή τους. Μὲ τὴν δική τους ψῆφο ἐμπιστοσύνης ὁ Μεταξᾶς ἔγινε πρωθυπουργός, ὅταν πέθανε ὁ Δεμερτζῆς στις 13 Ἀπριλίου.

Ἡ χρῆσις τοῦ καθεστώτος, πάντως, δὲν ὑποχώρησε. Ὁ βασιλεὺς εἶχε μιὰ «ριζωμένη ἀποφασιστικὴτητα, πού ἐφθανε σχεδὸν ὡς τὸ βαθμὸ διανοητικῆς διαστροφῆς, νὰ μὴν δεχθεῖ

τὴν ἐπαναφορὰ στὸν στρατὸ ἀκόμη καὶ ἐπιλέκτων βενιζελικῶν ἀξιωματικῶν.⁴³ — καὶ ἡ ἐπιστροφή τους στὸ στράτευμα ἦταν ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ προϋπόθεσι γιὰ τὴν συνεργασία τῶν πολιτικῶν κομμάτων μὲ τὸν βασιλιά. Ἡ στάσι τους, ποὺ συνεπαγόταν ἀρνήσι νὰ ἀποδεχθοῦν τὸν πολιτικὰ διακοσμητικὸ ρόλο, τὸν ὁποιο τοὺς προόριζε ὁ βασιλιάς, κατὰστρεφε τὴν δόσι τῆς πολιτικῆς του καὶ τὰ σχέδιά του γιὰ τὸ μέλλον. Δημιουργήθηκε ἓνα πλήρες ἀδιέξοδο καὶ αὐτὸ σφράγισε τὴν τύχη τῆς δημοκρατίας.

Τὸ πρόσχημα γιὰ τὴν κατάργησι τῶν κοινοβουλευτικῶν θεσμῶν δόθηκε ἀπὸ τίς νέες ἐκδηλώσεις διαμαρτυρίας τῆς ἐργατικῆς τάξης κατὰ τοῦ ἀνερχόμενου κόστους ζωῆς καὶ τῆς ἀπειλῆς μιᾶς νέας δικτατορίας. Στις ἐκδηλώσεις αὐτὲς ἡ κυβέρνησι ἀπάντησε κτηνωδῶς. Στις 2 Μαΐου, χωροφύλακες ἀνοίξαν πῦρ ἐναντίον ὑφάντουργων στὸ Βόλο, σκοτώνοντας ἓναν ἐργάτη καὶ τραυματίζοντας πολλοὺς ἄλλους. Στις 9 Μαΐου, χωροφύλακες καὶ στρατιωτικὲς δυνάμεις ἀνοίξαν πῦρ ἐναντίον μιᾶς ἐργατικῆς διαδήλωσης στὴ Θεσσαλονίκη, σκοτώνοντας δώδεκα καὶ τραυματίζοντας περισσότερους ἀπὸ ἑκατό. Οἱ πράξεις αὐτές, ποὺ ἀποτελοῦσαν σκόπιμη πρόκλησι, ξεσήκωσαν εὐρύτατη ἀγανάκτησι καὶ στις 13 Μαΐου οἱ ἐργάτες κήρυξαν πανελλαδικὴ ἀπεργία διαμαρτυρίας. Ὅταν ἡ κυβέρνησι ἀνακοίνωσε τὴν πρόθεσί της νὰ εἰσαγάγει ἓνα σύστημα ὑποχρεωτικῆς διαιτησίας γιὰ τὴν ρύθμισι ἐργατικῶν διαφορῶν, προκηρύχθηκε νέα γενικὴ ἀπεργία διαμαρτυρίας γιὰ τίς 5 Αὐγούστου. Τὸ συνδικαλιστικὸ κίνημα ἔβγαине πιά ἀνοιχτά στὴν μάχη κατὰ τῆς κυβέρνησις Μεταξᾶ καὶ τῆς ἐπερχόμενης δικτατορίας. Ἀλλὰ στις 4 Αὐγούστου, ὁ βασιλιάς ἐγκαθίδρυσε μιὰ στρατιωτικὴ δικτατορία, μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Μεταξᾶ, γιὰ νὰ παρεμποδίσει μιὰ «κομμουνιστικὴ ἐξέγερσι» καὶ τὴν «ἐπανάληψι τῶν γεγονότων τῆς Ἰσπανίας»⁴⁴.

Οἱ κοινοβουλευτικοὶ θεσμοὶ ἐξαφανίστηκαν, ἔτσι, ὄχι κατὰ ἀπὸ τὴν πίεσι ἐνὸς μαζικοῦ φασιστικοῦ κινήματος. Τὸ κίνημα αὐτοῦ τοῦ εἶδους ἦταν ἀνύπαρκτο. Καταστράφηκαν ἀπὸ τὴν μοναρχία, ἀπὸ τὸ στράτο καὶ ἀπὸ τοὺς Βρεταννοὺς ποὺ ὑπεστήριζαν τὸ παλάτι — ἀπὸ τὴν τριπλὴ συμμάχια ποὺ κυριάρχησε στὴν πολιτικὴ ζωὴ τῆς χώρας καὶ κατὰ τὴ μεταπολεμικὴ περίοδο, μὲ τὴν διαφορὰ ὅτι τὸ 1947 οἱ ΗΠΑ ὑποκατάστησαν τὴν Βρεταννία.

Νέος συνασπισμός συμφερόντων

Ἡ Βρεταννία ἐσπευσε νὰ ὑποστηρίξει τὸ νέο καθεστὼς κυρίως γιατί ὁ βασιλιάς Γεώργιος, Βρεταννὸς κατ' αἰσθημα, εἶχε ταχθεῖ ὑπὲρ μιᾶς φιλο-βρεταννικῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς καὶ μιᾶς σκανδαλωδῶς εὐνοϊκῆς μεταχείρισης τῶν βρεταννικῶν χρηματιστικῶν καὶ οἰκονομικῶν συμφερόντων στὴν Ἑλλάδα. Ὁ Βρεταννὸς πρεσβευτὴς στὴν Ἀθήνα, Σίντνεϋ Γουάτερλω, διαφώνησε μόνο ὡς πρὸς τὸ χρόνο ἐπιβολῆς τῆς δικτατορίας. «Ὁ βασιλιάς», ἀνέφερε, «ἐπρεπε νὰ εἶχε δώσει στὰ κόμματα περισσότερο σχοινὶ γιὰ νὰ κρεμασθοῦν»⁴⁷. Τὸν Μάρτιο τοῦ 1937 ἡ γνώμη τοῦ Φόρειν Ὁφφίς ἦταν ὅτι ὁ βασιλιάς, ἀπὸ τῆς ἐπιστροφῆς του, εἶχε κινηθεῖ «πολὺ καλὰ»⁴⁸ καὶ τὸν Μάιο τοῦ 1937, ὁ Βρεταννὸς μόνιμος ὑφυπουργὸς ἐξωτερικῶν Ρόμπερτ Βάνσιτταρτ σημείωνε σὲ ὑπόμνημά του, πρὸς τὸν ὑπουργὸ ἐξωτερικῶν:

«Βρήκαμε ὅτι: τὸ καθεστὼς Μεταξᾶ εἶναι πολὺ πιὸ συνεννοήσιμο ἀπὸ πολλὰ ἀπὸ τὰ προϋπάρχοντα καθεστῶτα». Συνεπῶς, «ἀποδοκιμάζουμε τὶς ἐναντίον του ἐπικρίσεις»⁴⁹.

Δύναμη πίσω ἀπὸ τὴν δικτατορία ἦταν ἐπίσης τὸ χρηματιστικὸ κεφάλαιο καὶ ἰδιαιτέρως ἡ Ἑθνικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδας ὑπὸ τὸν διοικητὴ τῆς Δροσόπουλο, ἕναν ἀνθρωπο πού εἶχε «ἐπὶ πολλὰ χρόνια προσφέρει τεράστιες ὑπηρεσίες στὰ βρεταννικὰ συμφέροντα»⁵⁰.

Ἡ Ἑθνικὴ Τράπεζα χρηματοδοτοῦσε τὶς περισσότερες ἐπιχειρήσεις τῆς χώρας καὶ ἔλεγε περίπου τὶς μισὲς ἀπὸ αὐτές. Κάτω ἀπὸ τὸν ἔλεγχό της βρισκόνταν οἱ χημικὲς ἐταιρίες καὶ οἱ ἐταιρίες λιπασμάτων, τὸ καλυκοποιεῖο τοῦ Μποδοσάκη, οἱ σιδηρόδρομοι Πελοποννήσου καὶ πολλὰ ἄλλα συμφέροντα. Ὑπάλληλοι ἢ πρῶην ὑπάλληλοι τῆς, ὅπως ὁ Ἀποστολίδης, ὁ Ἀρβανίτης, ὁ Καρανίκας, ὁ Κορυζῆς, ὁ Κοζώνης κ.ἄ., ἔλεγχαν τὰ κύρια οἰκονομικὰ ὑπουργεῖα τῆς κυβέρνησης Μεταξᾶ⁵¹.

Τὸ καθεστὼς ὑποστηρίχθηκε καὶ ἀπὸ τὸ βιομηχανικὸ κεφάλαιο πού θρυσκόταν κυρίως στὰ χέρια βενιζελικῶν, παρὰ τὸ ὅτι: τὸ βιομηχανικὸ κεφάλαιο οὔτε ἐμπιστευόταν οὔτε ἔβλεπε μὲ καλὸ μάτι τὸ νέο καθεστὼς. Ὁ δημοκρατισμὸς, ὑπὸ τὴ σημαία τοῦ ὁποίου εἶχε ταχθεῖ, εἶχε τώρα ξεπερασθεῖ ἀπὸ τὰ γεγονότα καὶ μόνον ἡ δικτατορία μπορούσε πιά νὰ προσφέρει πολιτικὴ σταθερότητα καθῶς καὶ τὴ σταθερότητα στὶς σχέσεις κεφαλαίου καὶ ἐργασίας, πού εἶχε διαταραχθεῖ ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ κινήματος τῆς ἐργατικῆς τάξης⁵². *Ε-

χοντας εξασφαλίσει την υποστήριξη της άστικής τάξης, ή δικτατορία περαιτέρω εξασφάλισε, κατά τους πρώτους μήνες ἐν πάσει περιπτώσει, και την άνοχή τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων⁵³.

Πάνω σ' αὐτόν τὸν πανίσχυρο συνασπισμὸ συμφερόντων ὁ Μεταξᾶς ἄρχιζε νὰ δομεῖ τὸ «ἀντι-κομμουνιστικὸ, ἀντι-κοινοβουλευτικὸ, ὀλοκληρωτικὸ καὶ ἀντι-πλουτοκρατικὸ κράτος» τοῦ⁵⁴. Ἡ θέση του, σὰν δικτάτορα, ἦταν ἐξαιρετικὰ ἰδιόρρυθμη. Ἀνάλαβε τέτοιες ἔκτακτες ἐξουσίες χωρὶς μαζικὴ υποστήριξη, χωρὶς κομματικὸ μηχανισμό, καὶ χωρὶς προσωπικὴ ἐπιρροή στὸν στρατό, τοὺς Βρεταννοὺς ἢ τὴν ἀστικὴ τάξη. Ἡ ἐξουσία του μποροῦσε νὰ ἀσκηθεῖ μόνο στὸ ὄνομα τοῦ βασιλιᾶ — καὶ γι' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἀδυναμία τοῦ ὁ βασιλιάς τὸν εἶχε ἐπιλέξει γιὰ δικτάτορα.

Ὁ Μεταξᾶς ἐν τούτοις, προσρρίζοντας τὸν ἑαυτοῦ, ὅπως καὶ ὁ Κονδύλης τὸ 1935, γιὰ τὸν ρόλο τοῦ «Ντοῦσε» τῆς Ἑλλάδας, μὲ τὸν βασιλιᾶ ἀνίσχυρο, στὸ περιθώριο, δὲν δέχθηκε νὰ παραμείνει ὁ ἄνθρωπος τοῦ παλατιοῦ. Ἐξωθήθηκε σ' αὐτὸ ἀπὸ ἓνα ἐνστικτο πολιτικῆς ἐπιβίωσης, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν δική του σύλληψη τοῦ ἀστικοῦ κράτους, ποὺ διέφερε σημαντικὰ τόσο ἀπὸ αὐτὴν τοῦ βασιλιᾶ ὅσο καὶ τοῦ στρατοκρατικοῦ στοιχείου. Γενικὰ, ἐνῶ τὸ στρατοκρατικὸ στοιχεῖο ἔπαινε μὴ θέση «δεξιὰ» τοῦ βασιλιᾶ, ἀπαιτώντας ἄγρια δικτατορία ἐλεγχόμενη ἀπὸ τὸ στρατό, σὲ ἀντιδιαστολή πρὸς τὴν «ἡπια» στρατιωτικὴ δικτατορία ἐλεγχόμενη ἀπὸ τὸν βασιλιά, ὁ Μεταξᾶς, ὄντας ὁ μόνος φασιστὴς τοῦ συναφιοῦ, ἐποθετεῖτο στὰ «ἀριστερὰ» τοῦ βασιλιᾶ, προσπαθώντας νὰ ἐπιβάλλει μία φασιστικὴ, «ἀντι-καπιταλιστικὴ» δικτατορία ποὺ θὰ ἦταν σὲ θέση νὰ ἀντλεῖ κάποια υποστήριξη ἀπὸ τίς μάζες. Ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή, ὁ Μεταξᾶς προσπάθησε, ἔτσι, νὰ ἀποκτήσει δική του θάση ἐξουσίας. Ἰσχυροποίησε τὰ σώματα ἀσφαλείας, μετατρέποντάς τα σὲ ἓνα τρομερὸ καὶ ἀποκλειστικὰ μεταξικὸ ὄργανο ἐλέγχου. Προσπάθησε νὰ δημιουργήσει ἓνα φασιστικὸ παρα-στρατιωτικὸ κίνημα ἰδρύοντας τὴν ΕΟΝ (Ἑθνικὴ Ὀργάνωση Νεολαίας) καὶ τὰ Τάγματα Ἐργασίας, τὴ «φρουρά» τοῦ⁵⁵. Τέλος, ἀποπειράθηκε νὰ κερδίσει πολιτικὰ τοὺς ἐργάτες καὶ τοὺς ἀγρότες εἰσάγοντας «σοσιαλιστικὰς» μεταρρυθμίσεις.

Ἡ ἀστυνομία καὶ ἡ χωροφυλακὴ, ὑπὸ τὴν δικαιοδοσία τοῦ ὑπουργοῦ δημοσίας ἀσφαλείας Μανιαδάκη, ἔγινε συν-

τομα κράτος ἐν κράτει. Τὸ πιὸ ἐπίλεκτο καὶ διαδόητο τμήμα τῆς ἦταν ἡ ὑπηρεσία Εἰδικῆς Ἀσφαλείας, ποὺ ἀνάπτυσσε στενότερες σχέσεις μὲ τὴ γερμανικὴ Γκεστάπο⁵⁴ *. Τὸ τμήμα αὐτὸ ἀποτελεῖτο ἀπὸ 45 ἀξιωματικούς, 400 ὑπαξιωματικούς, 30 πολιτικούς συμβούλους καὶ 1.200 ἄνδρες, ποὺ ἦταν ἐξοπλισμένοι μὲ αὐτόματα καὶ μοτοσυκλῆτες⁵⁵. Ἡ Εἰδικὴ Ἀσφάλεια ἦταν πρωταρχικὰ ὑπεύθυνη γιὰ τὶς ἀκρότητες ποὺ διαπράχθηκαν σὲ ἑθνὸς πολιτικῶν κρατουμένων, συμπεριλαμβανομένων τῶν «αὐτοκτονιῶν». Ἦταν, ἐπίσης, ἡ πιὸ ἐμπιστὴ δύναμη στὴν ὁποία ὁ Μεταξᾶς, ὅπως πιστευόταν, στηρίζεταν γιὰ νὰ ἀποκτήσει τὸν ἑλεγχὸ τῆς πρωτεύουσας σὲ περίπτωσι ἀνωμαλιῶν⁵⁶.

Σὲ σύγκρισι μὲ τὰ σώματα ἀσφαλείας, τὸ φασιστικὸ κίνημα νεολαίας, ποὺ ὁ Μεταξᾶς δημιούργησε ἀργότερα, ἦταν παιχνίδι — ἕνα μπαλόνι ποὺ ἔσκασε μὲ τὸ θάνατό του, τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1941.

Ἡ ΕΟΝ, μὲ τὴν ὁποία ἐνσωματώθηκαν ἀργότερα τὰ Τάγματα Ἑργασίας, ἤρθε στὴ ζωὴ στίς 7 Νοεμβρίου 1936, ἀλλὰ ἡ πρώτη φάλαγγά τῆς ἐμφανίσθηκε δημόσια πολὺ ἀργότερα, στίς 31 Δεκεμβρίου 1937.

Σκοπὸς τῆς, κατὰ τὶς περιγραφές τῆς, ἦταν ἡ χρησίμη ἀπασχόλησι τοῦ ἐλεύθερου χρόνου τῶν νέων γιὰ τὴν βελτίωσι τῆς φυσικῆς καὶ πνευματικῆς τοὺς κατάστασις, τὴν ἀνάπτυσιν τοῦ ἔθνικοῦ πνεύματος καὶ τῆς θρησκευτικῆς πίστεως καὶ τὴν δημιουργίαν ἐνὸς πνεύματος συνεργασίας καὶ κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης. Ὁ ὅρκος δέσμευε τὰ μέλη νὰ πειθαρχοῦν στὸν «ἀρχηγὸ» καὶ νὰ ἐπιδιώκουν μὲ ὅλες τὶς δυνάμεις τοὺς τὴν πραγμάτωσι τῶν «ἐθνικῶν ἰδεωδῶν τῆς 4ης Ἀγούστου»⁵⁷.

Τὰ μέλη φοροῦσαν στολὲς χρώματος ναυτικοῦ μπλέ, ἦταν ἐξοπλισμένα μὲ κλόμπς κατασκευασμένα ἀπὸ ἑλαστικὸ καὶ ἔφεραν τὸ ἑμβλημα τῆς ὀργάνωσις — τὸν διπλὸ κρητικὸ

* Ὁ γενικὸς διοικητὴς Μιχαλόπουλος καὶ ὁ ὑποδιοικητὴς Μπόμπολας καθὼς ἐπίσης οἱ Ἀγγελίδης καὶ Ζαγκλῆς, διευθυντὲς τῶν παραρτημάτων Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς ἀντιστοίχως. ἦταν «πλήρεις συμπαθείας» γιὰ τοὺς Γερμανοὺς ναζὶ καὶ δοῦλευν στενότερα μαζί τοὺς. Τὸ ἴδιον ἴσχυε γιὰ τοὺς Βαθούρη καὶ Βασιλόπουλο, διευθυντὲς τῆς ἀστυνομίας Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς ἀντιστοίχως καὶ γιὰ τὸν γενικὸ διοικητὴ χωροφυλακῆς Δροσόπουλο.

πέλεκυ, πού θύμιζε τὸ ἰταλικὸ fascio σὲ ἓνα κύκλο ἀπὸ δάφνη, κάτω ἀπὸ τὴν βασιλικὴ κορώννα.

Χαιρετοῦσαν τὸν «ἀρχηγό» μὲ τὸν ρωμαϊκὸ χαιρετισμό. Ἡ ὀργάνωση δεχόταν σὰν μέλη χριστιανοὺς Ἕλληνες πολίτες — οἱ Ἑβραῖοι ἀποκλείονταν — ἡλικίας 14 ἕως 25 χρονῶν. Τὸ «ἐκπαιδευτικὸ» πρόγραμμα τῆς ΕΟΝ περιλάβαινε στρατιωτικὲς ἀσκήσεις, ἀντι-ἀεροπορικὴ ἀμυνα, πολιτικὴ κατ'ήχηση κλπ. Σὲ εἰδικὰ μαθήματα ἀγόρια ἐκπαιδεύονταν στὴν δδ'ήγηση ὀχημάτων, τὴν ἀνεμοπλοῖα, τὴ σκοποβολή, τὴν ἱππασία ἢ τὴν κατάσβεση πυρκαϊῶν⁶⁰. Ὅλες οἱ ὑπηρεσίες τοῦ κράτους εἶχαν ἐντολὲς νὰ παρέχουν κάθε ὑποστήριξη στὴν ὀργάνωση, ἐνῶ τὸ ἴδιο τὸ κράτος ἦταν ὁ κύριος οἰκονομικὸς ἐνισχυτὴς τῆς. Πρόσθετα ποσὰ ἐξασφαλίζονταν μὲ «ἐθελοντικὲς» συνεισφορές. Τὸ 1939, τὰ μέλη ἀνέρχονταν, σύμφωνα μὲ στοιχεῖα τοῦ ἴδιου τοῦ Μεταξᾶ, σὲ 600.000.

Οἱ νέοι μπήκαν, πάντως, στὶς γραμμές τῆς μόνο γιὰ τὴ ἔκρηξη ἰσοδυναμοῦσε μὲ ἀποβολὴ ἀπὸ τὸ σχολεῖο, ἀστυνομικὴ παρακολούθηση τῶν γονέων, στέρηση κοινωνικῶν ἐπιδομάτων κλπ. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, τὸ κράτος προσπαθοῦσε νὰ δελεάσει τοὺς νέους νὰ ἐγγραφοῦν στὴν ὀργάνωση, μὲ τὰ εἰδικὰ προνόμια πού δίνονταν στὰ μέλη, ὅπως δωρεὰν εἰσοδὸς σὲ ὅλους τοὺς κινηματογράφους τῆς Ἑλλάδας (Ἀναγκαστικὸς νόμος 1510 τῆς 8ης Δεκεμβρίου 1938). Στὴν πραγματικότητα, ἡ ΕΟΝ ἐμυσεῖτο ἀπὸ τὸν λαὸ καὶ εἶχε προκαλέσει τόση ἀπόγνωση πού, ὅπως ἀνέφερε ὁ Γουώτερλω, «δὲν ὑπῆρχε σπῆτι πού νὰ μὴν ἔρρεαν δάκρυα»⁶¹. Αὐτὴ ἡ δυνητικὰ πανίσχυρὴ φασιστικὴ ὀργάνωση, πού ὁ λαός, μὰ καὶ δὲν μπορούσε νὰ τὴ διαλύσει, τὴ γελοιοποίησε⁶², κατέρρευσε ἐντελῶς ὅταν πέθανε ὁ Μεταξάς.

Τὸ καθεστὼς τῆς 4ης Αὐγούστου

Σκοπὸς τῆς δικτατορίας ἦταν ἡ παγίωση τῆς ὑπάρχουσας κοινωνικῆς τάξης, ἢ, ὅπως εἶπε ἐπανειλημῶς ὁ Ἰδιὸς ὁ Μεταξάς, ἡ ἰσχυροποίηση τοῦ ἀστικοῦ καθεστώτος. Γιὰ νὰ τὸ ἐπιτύχει, καταπίεσε ὡμὰ τὸ συνδικαλιστικὸ κίνημα καὶ ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς δυσανεξίας χρησιμοποίησε ἐκτενῶς τὶς πρὸ σύγχρονες μεθόδους προπαγάνδας καὶ πλύσης ἐγκεφάλου καὶ μεταμόρφωσε τὴν Ἑλλάδα σὲ ἓνα ἀληθινὸ ἀστυνομικὸ κράτος. Σὲ ἀντάλλαγμα τῆς σιδηρᾶς πειθαρχίας πού ἐπέβαλε, ζήτησε ἀπὸ τὴν ἀστι-

κή τάξη νά κάνει, χάριν τῶν δικῶν τῆς μακροπροθέσμων συμφερόντων, μερικές «θυσίες». Στὴν οὐσία, νά ἐκσυγχρονίσει τὴν ἐργατικὴ τῆς πολιτικῆς, ἀπαλείφοντας μερικά ἀπὸ τὰ πιὸ ἀπαίσια χαρακτηριστικά τῆς ταξικῆς ἐκμετάλλευσης⁵³. Ἡ ταξικὴ συνεργασία, ποῦ ἦταν ὁ σκοπὸς του, δὲν θὰ ἦταν, ἐπιχειρηματολόγησε διαφορετικὰ δυνατή.

Οἱ «σοσιαλιστικές» μεταρρυθμίσεις ποῦ εἰσήγαγε ἀντιμετωπίστηκαν μὲ φρίκη ἀπὸ τὴν ἀστικὴ τάξη.

Ἐπέβαλε ἓνα κατώτατο μισθολογικὸ ὄριο γιὰ νά προστατεύσει τοὺς φρικτὰ ἀμοιβόμενους ἐργάτες καὶ εἰσήγαγε ἓνα σύστημα ἐλέγχου τῶν τιμῶν. Ὁ πληθωρισμός, πάντως, ποῦ ἀνῆλθε στὸ 30 μὲ 40 τοῖς ἑκατὸ κατὰ τὸν πρῶτο χρόνον τῆς δικτατορίας, ἐξουδετέρωσε τὰ ὠφέλη αὐτῶν τῶν μέτρων⁵⁴.

Εἰσήγαγε τὸ σύστημα τῶν Συλλογικῶν Συμβάσεων Ἐργασίας, ποῦ ὑπὸ συνθήκης δικτατορίας δὲν μπορούσε φυσικά νά λειτουργήσει, καὶ τῆς ὑποχρεωτικῆς διαιτησίας ποῦ ἔδωσε στὸ κράτος τὸ δικαίωμα νά ἐπεμβαίνει στὴν ρύθμιση τῶν ἐργατικῶν διαφορῶν.

Ἀκόμη, ἐπεξέτεινε, τὴν ἐφαρμογὴ τῆς ὀκτάωρης ἡμερησίας ἐργασίας καὶ τῆς ἑβδομάδας τῶν ἑξὶ ἐργασιμῶν ἡμερῶν σὲ περισσότερες βιομηχανίες καὶ παραχώρησε τὸ δικαίωμα μιᾶς ἡμερησίας δεκαπενθήμερης ἀδειας μὲ πλήρεις ἀποδοχές.

Στις περισσότερες περιπτώσεις, κανένα ἀπὸ αὐτὰ τὰ μέτρα δὲν ἦταν δυνατόν νά ἐφαρμοστεῖ⁵⁵.

Τὸ μεγαλύτερο «ἐπίτευγμα» τοῦ Μεταξᾶ ἦταν ἡ ἐπιβολὴ τῆς ὑποχρεωτικῆς κοινωνικῆς ἀσφάλισης. Τὸ μέτρο ἀποδείχθηκε ὅμως ὅτι ἦταν μιὰ ἰδιαίτερα ἐπικερδὴς ἐπιχείρηση, καθὼς τὰ κεφάλαια τῶν ασφαλιστικῶν ὀργανισμῶν χρησιμοποιήθηκαν γιὰ νά χρηματοδοτήσουν τὴν ἀστυνομία καὶ τὴν προπαγάνδα τοῦ καθεστώτος ἢ τὸ πρόγραμμα ἐξοπλισμοῦ⁵⁶.

Ὅλα αὐτὰ τὰ μέτρα δὲν βελτίωσαν τὴν θέσιν τῶν ἐργατῶν. Μερικοὶ ὑποστήριξαν, μάλιστα, ὅτι τὴν χειροτέρεψαν, ἀν πάρει κανεὶς ὑπ' ὄψιν του τὸν πληθωρισμὸ καὶ τίς ἀναριθμητές κρατήσεις, μὲ τὴ μορφὴ τῶν «ἐθελοντικῶν» ἢ ὀχι εἰσφορῶν, ποῦ ἐπιβλήθηκαν στοὺς μισθοὺς.

Ἡ ταξικὴ συνεργασία, ὅπως τὴν ἀντιλαμβάνονταν ὁ Μεταξᾶς θὰ συντελεῖτο τελικὰ στὰ πλαίσια τοῦ συντεχνιακοῦ

κράτους. Αυτό θα στηριζόταν στίς οργανώσεις εργοδοτών και εργαζομένων σε κάθε χώρο οικονομικής δραστηριότητας⁶⁹, που θα αναλάβαιναν τη διεκπεραίωση σκοπών που δεν είχαν ακόμη προσδιοριστεί.

Οι οργανώσεις αυτές θα αντιπροσωπεύονταν σε ένα Έθνικό Συμβούλιο, που θα ενεργούσε με καθαρά συμβουλευτική ιδιότητα. Οι αποφάσεις θα παίρνονταν από τον δικτάτορα.

Στο σύστημα αυτό, η βιομηχανία θα ελεγχόταν από το κράτος κατά ένα τρόπο και σε ένα βαθμό που δεν προσδιορίστηκε ποτέ ακριβώς: ο Ζαβιτσιάνος, ο κύριος θεωρητικός εκπρόσωπος του Μεταξά στην αρχή της δικτατορίας, διακήρυξε ότι ευνούσε τον έλεγχο της οικονομικής ζωής από τις συντεχνίες⁷⁰. Ο ίδιος ο Μεταξάς πίστευε στον κρατικό παρεμβατισμό και μία αθηναϊκή εφημερίδα έγραψε κάποτε ότι ο «κρατικός σοσιαλισμός» είχε μπει στην «διαδικασία της πραγματώσεως».

Τόν Δεκέμβριο του 1937, ο Μεταξάς φαινόταν έτοιμος να μετατρέψει το κράτος σε States General στο όποιο η δύναμη του νομοθετεί σε κάθε χώρο θα άνηκε στα αρμόδια συνέδρια των συντεχνιών⁷¹. Το σύστημα που είχε υπόψη του, είπε τότε σε Βρετανό επισκέπτη του, πλησίαζε αυτό της Πορτογαλίας υπό τον Σαλαζάρ⁷². Σύντομα όμως εγκατέλειψε και αυτή την ιδέα υπέρ της «δημοκρατικής δικτατορίας», η διαφορετικά, της «αυταρχικής δημοκρατίας» που θα στηριζόταν στην διά βοής ψηφοφορία σε δημόσιες συγκεντρώσεις συγκαλούμενες με μοναδικό σκοπό να τον ανακηρύξουν διά βοής ηγέτη μεγαλύτερο και από τον Περικλή. Τόν Δεκέμβριο του 1940, ύστερα από την Ιταλική επίθεση κατά της Ελλάδας και την απογοήτευσή του από την πολιτική του Χίτλερ και του Μουσολίνι⁷³, ο Μεταξάς, απορρίπτοντας όλες τις προηγούμενες απόψεις του, υιοθέτησε τελικά την αρχή της καθολικής ψηφοφορίας για την εκλογή εθνικών συμβούλων με συμβουλευτική αποστολή⁷⁴.

Ο εθνικισμός του Μεταξά δεν βρήκε έκφραση σε επεκτατικές φιλοδοξίες — ή εξωτερική πολιτική του ήταν ολοκληρωτικά φιλοβρετανική — ούτε στην καλλιέργεια και επίδειξη μιλιταριστικού πνεύματος. Δεν είχε σχέση με τον ρατσισμό και δεν ενθάρρυνε την καταδίωξη των Εβραίων.

Ο εθνικισμός του, συγκριτικά ήπιος, έθεσε σαν στόχο

του αντίθετα, νά δημιουργήσει ἕναν «τρίτο ἑλληνικό πολιτισμό» — πρῶτος ἦταν ὁ ἀρχαιοελληνικός καὶ δεύτερος ὁ βυζαντινός — σὲ ἀρμονία μὲ τὶς χιλιετίες παραδόσεις τῆς φυλῆς. Χαρακτηριστικά, πάντως, ἡ ἐποχὴ τοῦ «τρίτου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ» ἄρχισε μὲ τὶς πυρπολήσεις βιβλίων ἀπὸ ἔθνικιστὲς φοιτητὲς μπροστὰ στὸ πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν.

Ὁ «πολιτιστικός» τοῦ ἐθνικισμοῦ συνοδεύεταν ἀπὸ ἕναν οἰκονομικὸ ἐθνικισμό.

Ἀκολουθώντας αὐτὸ πού οἱ Γερμανοὶ ὀνόμασαν «ἑλληνικὸ βιομηχανικὸ σιδινισμό»⁷³ καὶ οἱ Βρεταννοὶ «ἐθνικιστικὴ μεγαλομανία»⁷⁴, προσπάθησε ἐπανεληγμένα νά ἐθνικοποιήσει σημαντικοὺς χώρους τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος ξένων συμφερόντων στὴν Ἑλλάδα καὶ νά οἰκοδομήσει, παρὰ τὴν ἀντίθεση τόσο τῶν Γερμανῶν ὅσο καὶ τῶν Βρεταννῶν, μιὰ ἐθνικὴ βιομηχανία. Θὰ πρέπει νά ἀναφερθοῦν ἐδῶ οἱ προσπάθειές του, ὅλες τὸ 1937, νά ἐθνικοποιήσει τὶς ἐλεγχόμενες ἀπὸ τοὺς Βρεταννοὺς Eastern Telegraph Company καὶ τὴν Blackburn Aeroplanes Factory, στὸ Φάληρο, νά ἰδρύσει ἕνα ἑλληνικὸ μονοπώλιο πετρελαίου καὶ ἕνα κρατικὸ ἀσφαλιστικὸ μονοπώλιο, στὸ ὁποῖο ὅλες οἱ ξένες ἀσφαλιστικὲς ἐταιρίες θὰ ἔπρεπε νά ἐπανασφαλίζουν τὸ 45% τῶν ἐπιχειρήσεών τους. Νά κατασκευάσει ναυπηγεῖα στὸν Σκαρμαγκὰ καὶ νά κάνει μιὰ βιομηχανία σιδηρο-νικελίου. Τέλος, νά διεισδύσει, μέσω τοῦ ἐργοστασίου πυρομαχικῶν τοῦ Μποδοσάκη, στὴν ἀγορὰ τῆς Μέσης Ἀνατολῆς. Ὅλες αὐτὲς οἱ προσπάθειες τελικὰ ναυάγησαν, γιατί συνάντησαν τὴν πεισματώδη ἀντίδραση τῶν ἐνδιαφερομένων ξένων συμφερόντων, τῆς βρεταννικῆς κυβέρνησης καὶ τοῦ βασιλεῖ τῶν Ἑλλήνων⁷⁵, ἀπὸ τὴν μία, καὶ τῆς γερμανικῆς κυβέρνησης, ἀπὸ τὴν ἄλλη.

Κατὰ τὸ 1938, ὁ Μεταξᾶς, πού προοριζόταν γιὰ τὴν θέση «τοῦ ὀργάνου τοῦ βασιλέως»⁷⁶, φαίνεταν νά ἔχει ἀπωθήσει τὸ βασιλεῖα στὸ περιθώριο. Ἐγίνε ὁ ἡγέτης τοῦ ἐπιφανειακά μεταξικοῦ καθεστώτος. Κατὰ βολικὸ τρόπο, ὁ βασιλεὺς εἶχε δεχθεῖ τὸ καθεστῶς τῆς 4ης Αὐγούστου, χωρὶς ὅμως νά χαλάρωνει τὸν ἐλεγχὸ πού ἀσκούσε πάνω στὸ στρατὸ καὶ ἀφοῦ εἶχε ὑποχρεώσει τὸν Μεταξᾶ νά ἐγκαταλείψει τόσο τὰ σχέδια γιὰ τὴ δημιουργία ἐνὸς συντεχνιακοῦ κράτους ὅσο καὶ τὸν οἰκονομικὸ ἐθνικισμό του.

Στὸ μεταξύ, ὁ ζήλος τοῦ Μεταξᾶ γιὰ «σοσιαλιστικὲς

μεταρρυθμίσεις είχε εξαत्मισθεί, ιδιαίτερα γιατί οι «άντι-καπιταλιστικές» του τάσεις είχαν προκαλέσει την κατακραυγή της άστικής τάξης»⁷⁷.

Ο Μεταξάς έγινε, επίσης, δεκτός και από την Βρετανία, γιατί το καθεστώς του, όπως τόνισε εκπρόσωπος του Φόρεϊν Όφφισ, «μάς βολεύει πάρα πολύ καλά»⁷⁸.

Αλλά το μεταξικό καθεστώς δεν απόκτησε ποτέ ρίζες. Παρέμεινε ένα τεχνητό δημιούργημα, που δεν είχε ποτέ την πρόθεση να εκφράσει την θέληση του λαού, αλλά μόνο να «εκπαιδεύσει» τον λαό. Ήταν ένα καθεστώς που είχε επιβληθεί εκ των άνω, όταν ο βασιλιάς και ο στρατός είχαν καταπνίξει κάθε αντιπολίτευση και θεμελιώθηκε και αναπτύχθηκε πάνω στη βία και στη διαφθορά. Όταν πέθανε ο Μεταξάς, δι,τι είχε χτίσει, με εξαίρεση το αστυνομικό κράτος, κατέρρευσε. Το αστυνομικό κράτος ήταν ή μόνη κληρονομιά του «τρίτου ελληνικού πολιτισμού». Η κατάρρευση εν μέρει αναμενόταν ακόμη και από τον ίδιο τον Μεταξά⁷⁹.

Ένα ανάποφευκτο ρήγμα

Στο μεταξύ, μόλις επιβλήθηκε η δικτατορία, το 1936, συνέβησαν σημαντικές εξελίξεις στον στρατό. Το στρατοκρατικό στοιχείο, αρνούμενο να αποδεχτεί μία δικτατορία υπό τον Μεταξά, δέ σταμάτησε ποτέ τις προσπάθειες για να τον ανατρέψει. Ένα πρώτο βήμα προς αυτή την κατεύθυνση έγινε το 1936, όταν ο Σκυλακάκης, υπουργός εσωτερικών και αντιπρόσωπος του στρατοκρατικού στοιχείου στην κυβέρνηση, προσπάθησε να συσπειρώσει κατά του Μεταξά τους στρατιωτικούς διοικητές Μακεδονίας. Ανακαλύφθηκε και τον Δεκέμβριο του 1936 υποχρεώθηκε να παραιτηθεί⁸⁰. Το στρατοκρατικό στοιχείο, στο οποίο συμπεριλαμβάνονταν τώρα πολλοί κατώτεροι αξιωματικοί, δεν ανέστειλε, πάντως, τη δράση του. Υπό την ηγεσία των στρατηγών Ρέππα και Αποστολόπουλου και του Ί. Ράλλη και σε συμμαχία με το παλαιό βασιλικό κόμμα, υπό τον Θεοτόκη, και τον δεξιό βενιζελικό ηγέτη Μιχαλακόπουλο, προγραμματίσε το 1937 για μαν ακόμη φορά την ανατροπή του Μεταξά⁸¹. Τα σχέδιά του, στα όποια ήταν αναμεμειγμένοι περίπου 500 αξιωματικοί, ματαιώθηκαν και τον Δεκέμβριο του 1937 οι ηγέτες του εκτοπίστηκαν σε νησιά⁸².

Το ρήγμα στο στρατό ακολουθώς διευρύνθηκε: το μο-

ναρχικό στοιχείο συσπειρώθηκε γύρω από το γενικό έπιτελείο υπό τον μοναρχικό τώρα Παπάγο και τον Γυαλίστρα, και το στρατοκρατικό στοιχείο γύρω από σωματάρχες, υπό τον Δράκο και τον Πιτσικά⁵³. Τον Ιούλιο του 1938 ανακαλύφθηκε νέα συνωμοσία στον στρατό: Συνελήφθησαν οι στρατηγοί Δράκος, Διάμεσης, Μανέττας, Δεμέστιχας, Τσαγκαρίδης και Μάταλας καθώς επίσης και δεκάξη συνταγματάρχες⁵⁴.

Η δεύτερη συνέπεια αυτού του σχίσματος εμφανίσθηκε άμέσως μετά, όταν το στρατοκρατικό στοιχείο άρχισε να συνωμοτεί με τη γερμανική κατασκοπεία για την άνατροπή του Μεταξά. Ο βασιλιάς θρέθηκε τότε αντιμετώπος με μία άκανθώδη έπιλογή. Για να στηρίξει τη φιλο-βρετανική πολιτική του και να προκρίψει την άνεξαρτησία της χώρας έναντι της Γερμανίας, έπρεπε να έπαναφέρει στον στρατό τους άποστρατους άντιβασιλικούς και δημοκρατικούς αξιωματικούς, γιατί αυτοί άκριβώς οι αξιωματικοί ήταν φιλο-βρεταννοί. Άλλά έπαναφέροντάς τους θα ύπονόμεινε τη δικτατορία του και θα διακινδύνευε τον θρόνο του.

Προτίμησε να προστατεύσει την δικτατορία του. Τα μέτρα που πήραν, ο ίδιος και ο Μεταξάς, για να θέσουν υπό έλεγχο τις φιλο-γερμανικές τάσεις στο στρατό ήταν, έτσι, κατασταλτικής μόνον φύσης, δηλαδή, έντελώς άνεπαρκή.

Τόν Ιούνιο του 1940 ή κυβέρνηση εκτόπισε τον Σκυλακάκη σ' ένα νησί και τον Ιούλιο εκτόπισε, επίσης, τον ύπαρχηγό του Γενικού Έπιτελείου στρατηγό Πλατή και άλλους αξιωματικούς⁵⁵.

Άλλά στο μεταξύ το στρατοκρατικό στοιχείο, στην φιλο-γερμανική πολιτική του, θρήκε πανίσχυρους συμμάχους στο στρατόπεδο των μοναρχικών και των μεταξικών και έσχυροποιήθηκε σημαντικά.

Τόν Δεκέμβριο του 1940, ή ήγεςία της φιλο-γερμανικής στρατοκρατικής ομάδας άπαρτιζόταν από τους στρατηγούς Ρέππα, Δράκο, Πιτσικά, Πακόπουλο και Πολίτη. Έ-

παφή με τούς Γερμανούς ναζι διατηρούσε μέσω του διευθυν-
της Λουφτχάνσα στην Ἀθήνα Νικολόπουλου.

Σκοπὸ της εἶχε νὰ ἀντικαταστήσει τὸν Μεταξᾶ καὶ νὰ
ἐπιφέρει «τὴν χωρὶς ἀγῶνα κατάληψη τῆς Ἑλλάδας ἀπὸ
τὸν γερμανικὸ στρατό»⁹⁹.

Κατὰ τὸν ἴδιο χρόνο, παρόμοιας φύσης συνωμοτικὴ δρα-
στηριότητα ἀναπτυσσόταν καὶ ἀπὸ ἄλλες ὁμάδες ὑπὸ τὴν
ἡγεσία, γιὰ παράδειγμα, τοῦ Ἱ. Ράλλη καὶ τοῦ στρατηγοῦ
Πάγκαλου στὴν Ἀθήνα, τοῦ στρατηγοῦ Τσολάκογλου στὸ
μακεδονικὸ μέτωπο ἢ τοῦ ἐξόριστου σὸ Παρίσι στρατηγοῦ
Πλαστήρα¹⁰⁰. Ἡ πειπτο-φαλαγγίτικη δράση, ἡ διαφθορὰ καὶ
ἡ ἡττοπάθεια πῆραν τέτοιες τρομοκρατικὲς διαστάσεις, πού,
κατὰ τὸ τρίμηνο ἀπὸ τὸν θάνατο τοῦ Μεταξᾶ ὡς τὴν κατάρ-
ρευση τοῦ στρατιωτικοῦ μετώπου, ὁ βασιλιάς καὶ οἱ Βρεταν-
νοὶ ἔχασαν τὸν ἐλεγχὸ τῶν ἐξελίξεων. Σὲ ἀτμόσφαιρα χάους
καὶ προδοσίας στὰ ἀνώτατα κυβερνητικὰ κλιμάκια, ὁ νέος
πρωθυπουργὸς τοῦ βασιλιά Κορυζῆς «ἠυτοκτόνησε ἐν ἀπελ-
πισίᾳ»¹⁰¹.

Αὐταρχισμὸς μὲ κυριακάτικα ροῦχα

Τὸ πανίσχυρο ἐθνικὸ ἀπελευθερωτικὸ κίνημα ὑπὸ τὴν
ἡγεσία τοῦ ΕΑΜ, πού ἀναπτύχθηκε ταχύτατα μὲ τὸν ἐνοπλο
ἀγῶνα κατὰ τῶν κατακτητῶν, ἐπιδίωξε, ἔτσι, ὅχι μόνον νὰ
διώξει τοὺς εἰσβολεῖς, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀπελευθερώσει τὴν χώρα
ἀπὸ τοὺς τυράννους της καὶ μαζὶ νὰ ἐγκαταστήσει τὸ νόμο
τῆς δημοκρατίας. Τὸ ΕΑΜ ἀντιμετώπισε, πάντως, τὸν πει-
σματώδη πόλεμο τόσο τῶν μοναρχικῶν καὶ τῶν Βρεταννῶν,
ἀπὸ τὴν μιά, ὅσο καὶ τῶν στρατοκρατῶν καὶ τῶν Γερμανῶν ἀ-
πὸ τὴν ἄλλη. Οἱ στρατοκράτες, μαζὶ μὲ τὰ μεταξικά σώματα
ἀσφαλείας καὶ τὰ στελέχη τοῦ μεταξικοῦ καθεστώτος, πολέ-
μησαν στὸ πλευρὸ τῶν Γερμανῶν ἐναντίον του, ἐνῶ οἱ μοναρ-
χικοὶ βοήθησαν τοὺς Βρεταννοὺς νὰ συντρίβουν στρατιωτικὰ
τὴν ἀντιμοναρχικὴ καὶ δημοκρατικὴ ἐξέγερση τῶν ἐλλήνι-
κῶν ἐνόπλων δυνάμεων Μέσης Ἀνατολῆς, τὸν Ἀπρίλιο τοῦ
1944.

Τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1944 οἱ Γερμανοὶ ἀποχώρησαν ἀπὸ
τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ, παρὰ τὸ ὅτι οἱ μοναρχικοὶ εἶχαν ἤδη
ἀποκαταστήσει τοὺς πρώην δεσμούς τους μὲ τὸ στρατοκρατι-

κὸ στοιχεῖο, ἡ παλαιὰ δύναμή τους εἶχε πάψει νὰ ὑφίσταται. Ἔτσι, ἐκείνοι πού στὸν ἀγγλο-ἐλληνικὸ πόλεμο τοῦ Δεκεμβρίου 1944, συνέτριψαν στρατιωτικὰ τὸ ΕΑΜ καὶ παλινόρθωσαν τὸ βασιλιά Γεώργιο στὸν θρόνο τῆς Ἑλλάδας, ἦταν οἱ Βρετανοί.

Τὸ προπολεμικὸ καθεστῶς ἀποκαταστάθηκε πλήρως, ἀλλὰ μὲ κοινοβουλευτικὴ πρόσοψη. Τὰ ἀστικά πολιτικὰ κόμματα, θεατὲς ὡς τότε τοῦ ἀγῶνα μεταξὺ ἀριστερᾶς καὶ μοναρχίας, δὲν ἀμφισβήτησαν τώρα τὸ «ἀποκλειστικὸ δικαίωμα» τοῦ βασιλιά πάνω στὸν νέο, ἀλλὰ γιὰ μίαν ἀκόμη φορὰ ἀντι-δημοκρατικὸ, στρατὸ τῆς Ἑλλάδας. Ὁ φιλελεύθερος πρωθυπουργὸς Γεώργιος Παπανδρέου, ὁ μόνος πού μεταπολεμικὰ τὸ ἀμφισβήτησε, ἀπολύθηκε ἀπὸ τὸν βασιλιά τὸ 1965 χωρὶς καμιά διαδικασία. Ὁ αὐταρχικὸς αὐτὸς στρατὸς κατάργησε τοὺς κοινοβουλευτικὺς θεσμοὺς γιὰ μιά ἀκόμη φορὰ, τὸ 1967, καὶ ἀμέσως μετὰ, ἡ στρατοκρατικὴ του πτέρυγα, κατάργησε καὶ τὴ μοναρχία καὶ ἐδιώξε ἀπὸ τὸ στράτευμα καὶ τοὺς μοναρχικοὺς ἀξιωματικούς.

Ἐπίλογος

Ἡ δικτατορία τοῦ Μεταξᾶ ἀποτελοῦσε μόνο μία φάση στὴν ἱστορία τοῦ ἐλληνικοῦ αὐταρχισμοῦ στὸν εἰκοστὸ αἰῶνα — καὶ ὄχι τὴν πιὸ σημαντική. Ἡ μάχη κατὰ τῆς δημοκρατίας, μία μάχη στόχος-κλειδί τῆς ὁποίας ἦταν ὁ ἔλεγχος τοῦ στρατοῦ, εἶχε ἤδη οὐσιαστικὰ κερδηθεῖ ἀπὸ τὸν Κονδύλη καὶ τὸ βασιλιά πρὶν ἀναλάβει καθήκοντα ὁ Μεταξᾶς. Ὁ Μεταξᾶς δὲν εἶχε σχέσεις μὲ τὸν κύριον κορμὸ τῶν φιλοδικτατορικῶν δυνάμεων, δηλαδὴ μὲ τὸ στρατό, καὶ ἤρθε στὴν ἐξουσία σχεδὸν συμπτωματικά. Στὴν πραγματικότητα, ἦταν ἀκριβῶς ὁ περιθωριακὸς τοῦ χαρακτήρα πού ἔκανε τὸν βασιλιά νὰ τὸν ἐπιλέξει — καὶ ὁ Γεώργιος θὰ μπορούσε θεωρητικὰ νὰ ἔχει ἐξίσου καλὰ διαλέξει μίαν ἄλλη περιθωριακὴ προσωπικότητα ἢ ἀκόμη καὶ ἓναν μὴ περιθωριακὸ μοναρχικὸ, ἀν ἔβρισκε κάποιον πού νὰ μπορούσε νὰ τὸν ἐμπιστευτεῖ. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ φασισμὸς τοῦ Μεταξᾶ ἀντιπροσώπευε μόνον τὸν ἴδιο, τὸν Μεταξᾶ, καὶ ὄχι τὸ ἐλληνικὸ κατεστημένο.

Γιὰ τὸν ἴδιο ἐπίσης λόγῳ ὁ Μεταξᾶς ὑποχρεώθηκε νὰ ἀποπειραθεῖ τὴ δημιουργία ἐνὸς μαζικοῦ φασιστικοῦ κινήμα-

τος: μὴ ἔχοντας τὸν ἔλεγχον τοῦ στρατοῦ, χρειάζεσθαι μιὰ δικὴν τοῦ θάσσης ἐξουσίαν.

Γιὰ τὸν ἴδιον, τέλος, λόγῳ τῷ ἐλληνικῷ ἀντιδημοκρατικῷ κατεστημένῳ ἀπόρριψε τὶς «ἀνορθόδοξες» πράξεις του, ἐνῷ διατήρησε στὴ ζωὴ ὅλες τὶς ὑπόλοιπες. Παρ' ὅλα αὐτά, ὁ Μεταξᾶς ἔδωσε τὴν συνεισφορά του στὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἐλληνικοῦ αὐταρχισμοῦ, παγιώνοντας τὴν πολιτικὴν, νομικὴν καὶ διοικητικὴν διάρθρωση μέσα στὴν ὁποία οἱ πρὸ ἀντιδραστικὲς δυνάμεις ἐλέγχουν τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὸ 1935.

Οἱ δυνάμεις αὐτὲς εἶναι ἀκριβῶς καὶ σήμερα τόσο ἰσχυρές, ὥστε ἀκόμη καὶ μία κυβέρνηση μὲ τὴν χωρὶς προηγούμενον ἐκλογικὴν θάσση τοῦ μετριοπαθῶς συντηρητικοῦ πρωθυπουργοῦ Καραμανλῆ δὲν εἶναι σὲ θέσση νὰ τὶς δαμάσει. Ὁ στρατός, ποῦ παραμένει ἀντι-δημοκρατικὸς καὶ ὑπεράνω κυβερνητικοῦ ἐλέγχου, δὲν ἐπιτρέπει νὰ γίνουν οὐσιώδεις ἀλλαγὲς στὴν ἀκόμη προπολεμικὴ διάρθρωση ἐξουσίας. Ἡ ἀπειλὴ μιᾶς νέας ἐπέμβασης στὴν περίπτωσιν ποῦ ὁ Καραμανλῆς θὰ προσπαθῇ νὰ προωθῇ σημαντικὰς ἀλλαγὰς, εἶναι γνωστὴ καὶ διαρκῶς παρούσα. Ἡ πολιτικὴ ζωὴ ἐξελλίσσεται, ἔτσι, ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν τῶν ὅπλων, ὁ αὐταρχισμὸς εἶναι πάντα παρὼν ἂν καὶ σήμερα εἶναι ντυμένος μὲ τὰ «κυριακάτικα» του καὶ ὁ λαός, ἐνῷ εἶναι ἐλεύθερος νὰ συζητᾷ καὶ νὰ διαδηλῶναι, ἔχει στερηθεῖ τὸ δικαίωμα νὰ κάνει πραγματικὰς ἐπιλογάς.

Ἀλλὰ θὰ ἔλθῃ ἡ μέρα ποῦ ὁ λαός ἢ ἡ κυβέρνηση θὰ χάσουν τὴν ὑπομονήν τους μὲ τὴν κηδεμόνευσιν τῆς πολιτικῆς ζωῆς ἀπὸ τοὺς στρατοκράτες ἢ ποῦ οἱ στρατοκράτες θὰ νομίσουν ὅτι εἶναι σὲ θέσση νὰ ξαναχτυπήσουν μὲ ἀσφάλεια. Καὶ αὕτῃ θὰ εἶναι σίγουρα ἡ ἡμέρα μιᾶς ἀκόμῃ ἀναμέτρησης μετὰ τὸν δημοκρατικόν καὶ αὐταρχικόν.

Παραπομπές

Σημείωσις: Τὰ ἔγγραφα τοῦ βρετανικοῦ, τοῦ ἀμερικανικοῦ καὶ τοῦ γερμανικοῦ ὑπουργείων Ἐξωτερικῶν στὰ ὁποῖα γίνεται ἡ παραπομπὴ ἔχουν ἀντιστοίχως μπροστὰ τὰ γράμματα Βρ (εταχνία), Ἀμ (ερικὴ) καὶ Γερ (μανία).

1. JOHN CAMPBELL — PHILIP SHERRARD, «Modern Greece», Ernest Benn, London 1968, σελ. 120

2. Βρ. ΓΟΥΤΕΡΛΩ, ἔγγραφο R 2033/210/19, Ἀθήνα, 1ῃ Ἀπριλίου 1986

3. INSTITUTE OF FINANCE, Bulletin Nr 56, New York, 12/9/1932
4. ΤΙΣΙΕ, απόσπασμα από την αναφορά του προς τὸ Διεθνὲς Γραφεῖο Ἑργασίας, 1932. Ἔχει περιληφθεῖ στὸ Βρετανικὸ ἔγγραφο C 2886/324/19/1932
5. ΜΑΣΙΜΟΣ, Ἀναφορά του πρὸς τὴν Κοινωνία τῶν Ἑθνῶν, στὸ «Journal of the Monetary and Economic Conference, London, 1933, σελ. 39.
6. Α. ΔΗΜΗΤΡΑΤΟΣ, «Ἡ Ἑλλάττωσις τῆς Ἀνεργίας ἐν Ἑλλάδι» περιοδικὸ «Τὸ Νέον Κράτος», Ἀθῆναι, 1938
7. Βρ. ΡΑΜΣΕΓΓ, ἔγγραφο C 3999/324/19, Ἀθήνα, 19 Μαΐου 1932
8. Βρ. ΤΕΙΚ, ἔγγραφο C 2092/462/19, Θεσσαλονίκη, Φεβρουάριος 1932
9. Γερ. Γερμανικὸ Προξενεῖο Θεσσαλονίκης, ἔγγραφο L 1024/L 301048-49, Θεσσαλονίκη, 24 Ἰουνίου 1933
10. Γερ. ΑἰΖΕΝΑΟΡ, ἔγγραφο L 1024/L 301051-52, Ἀθήνα, 9 Μαΐου 1934
11. Ἀμ. Ἀμερικανικὴ Πρεσβεῖα, ἔγγραφο 86...00/660, Ἀθήνα 12/12/1931
12. Γερ. Γερμανικὸ Προξενεῖο Θεσσαλονίκης, ἔγγρ. L 1024/L 301048-49, Θεσσαλονίκη, 24 Ἰουνίου 1933
13. ΡΟΥΣΣΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΣΤΗΣ, Ἀδμοσιευτὴ διατριβή, Πανεπιστήμιο Brunnel, Βρετανία, 1974
14. Βρ. ΡΑΜΣΕΓΓ, ἔγγρ. C 140/6/19, Ἀθήνα 13 Ἰανουαρίου 1933
15. Ἐφημερίδα «THE TIMES», φ. 8ης Μαρτίου 1933, Λονδίνο
16. Ἐφημερίδα «ΕΛΕΥΘΕΡΟΝ ΒΗΜΑ» φ. 23ης Ἀπριλίου 1933, Ἀθήνα
17. Γερ. ΑἰΖΕΝΡΟΑ, ἔγγρ. 6625/E 502648, Ἀθήνα, 23 Νοεμβρίου 1934
18. Βρ. Foreign Office minutes, ἔγγρ. C 5327/399/19, Λονδίνο, 7 Ἰουνίου 1933
19. Βρ. ΓΟΥΣΤΕΡΑΩ, ἔγγρ. R 2008/34/19, Ἀθήνα 22 Μαρτίου 1935
20. Κ.Κ.Ε. «Ἐπίσημα Κείμενα», 1964, τόμος Ι, σελ. 562
21. Βρ. Βρετανικὸ Προξενεῖο Ἡρακλείου, ἔγγρ. R 4962/34/19, Ἡράκλειον Κρήτης, 6 Αὐγούστου 1935
22. Βρ. ΓΟΥΣΚΕΡ, ἔγγρ. R 532/34/19, Ἀθήνα, 27 Αὐγούστου 1935
23. Βρ. ΓΟΥΣΤΕΡΑΩ, ἔγγρ. R 3421/34/19, Ἀθήνα, 27 Μαΐου 1935
24. Ἀμ. ΜΑΚ ΒΗ, ἔγγρ. 868.00/915, Ἀθήνα, 9 Ὀκτωβρίου 1935
25. Βρ. ΓΟΥΣΤΕΡΑΩ, ἔγγρ. R 6160/34/19, Ἀθήνα, 11 Ὀκτωβρίου 1935
26. Βρ. ΓΟΥΣΤΕΡΑΩ, ἔγγρ. R 6289/31/19, Ἀθήνα, 15 Ὀκτωβρίου 1935
27. Βρ. Foreign Office minutes, ἔγγρ. R 6108/34/19, Λονδίνο, 11 Ὀκτωβρίου 1935
28. Βρ. ΓΟΥΣΤΕΡΑΩ, ἔγγρ. R 6250/34/19, Ἀθήνα 17 Ὀκτωβρίου 1935
29. Βρ. ΓΟΥΣΤΕΡΑΩ, ἔγγρ. R 1499/34/19, Ἀθήνα, 7 Μαρτίου 1935
30. Βρ. ΓΟΥΣΤΕΡΑΩ, ἔγγρ. 3597/34/19, Ἀθήνα 30 Μαΐου 1935
31. Βρ. ΣΑΓΜΟΝ, ἔγγρ. 6173/34/19, Λονδίνο, 15 Ὀκτωβρίου 1935
32. Βρ. ΣΑΡΤΖΕΝΤ, ἔγγρ. R 6675/34/19, Λονδίνο, 5 Νοεμβρίου 1935
33. Βρ. ΣΑΓΜΟΝ, ἔγγρ. R 6249/34/19, Λονδίνο, 16 Ὀκτωβρίου 1935
34. Βρ. ΣΑΓΜΟΝ, ἔγγρ. R 6249/34/19, Λονδίνο, 14 Ὀκτωβρίου 1935
35. Ἀμ. ΜΑΚ ΒΗ, ἔγγρ. 868.00/915, Ἀθήνα, 9 Ὀκτωβρίου 1935
36. Βρ. Foreign Office minutes, ἔγγρ. R 6580/34/19, Λονδίνο, 4 Νοεμβρίου 1935
37. Βρ. ΓΟΥΣΤΕΡΑΩ, ἔγγρ. R 7593/34/19, Ἀθήνα 12 Δεκεμβρίου 1935
38. Βρ. ΓΟΥΣΤΕΡΑΩ, ἔγγρ. R 1345/220/19, Ἀθήνα 6 Μαρτίου 1936
39. ΑἰΖΕΝΑΟΡ, ἔγγρ. 5873/E 429640-44, Ἀθήνα 6 Ἰανουαρίου 1936
40. Βρ. ΓΟΥΣΤΕΡΑΩ, ἔγγρ. R 7593/34/19, Ἀθήνα 12 Δεκεμβρίου 1935
41. Βρ. ΓΟΥΣΤΕΡΑΩ, ἔγγρ. R 7730/34/19, Ἀθήνα 20 Δεκεμβρίου 1935
42. Βρ. ΓΟΥΣΤΕΡΑΩ, ἔγγρ. R 599/220/19, Ἀθήνα 1 Φεβρουαρίου 1936
43. Βρ. ΓΟΥΣΤΕΡΑΩ, ἔγγρ. R 2558/220/19, Ἀθήνα 27 Ἀπριλίου 1936
44. Βρ. Ibid

45. Βρ. ΓΟΥΩΤΕΡΑΩ, Έγγρ. R 4920/220/19, 'Αθήνα, 12 Αδγούστου 1936
46. Βρ. ΓΟΥΩΤΕΡΑΩ, Έγγρ. R 4815/220/19, 'Αθήνα, 6 Αδγούστου 1936
47. Βρ. ΓΟΥΩΤΕΡΑΩ, Έγγρ. R 4819/220/19, 'Αθήνα, 7 Αδγούστου 1936
48. Βρ. Foreign Office minutes, Έγγρ. R 2296/349/19, Λονδίνου 29 Μαρτίου 1937
49. Βρ. ΒΑΝΣΙΤΤΑΡΤ, Έγγρ. R 4073/2970/19, Λονδίνου 25 Μαΐου 1937
50. Βρ. ΠΑΛΑΙΡΕΤ, Έγγρ. R 5532/46/19, 'Αθήνα 7 'Ιουλίου 1939
51. 'Αμ. ΜΑΚ ΒΗ, Έγγρ. 868.00/1033, 'Αθήνα, 18 Φεβρουαρίου 1937
52. Βρ. ΓΟΥΩΤΕΡΑΩ, Έγγρ. R 7014/220/19, 'Αθήνα, 13 Νοεμβρίου 1936
53. Βρ. ΓΟΥΩΤΕΡΑΩ, Έγγρ. R 3177/349/19, 'Αθήνα, 3 Μαΐου 1937
54. ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΕΤΑΞΑΣ, «Τὸ προσηπικὸ τοῦ ἡμερολόγιου», 'Αθήναι, Γκωδότης (χωρὶς χρονολογία), σελ. 553
55. Ibid
56. 'Αλληλογραφία Μανιαδάκη - Χίμλερ, Μάιος - Νοέμβριος 1937, στὸ Έγγρ. R 8049/2312/19
57. Γερ. ΕΡΒΑΧΤ, Έγγρ. 921/295327-28, 'Αθήνα 18 'Ιουνίου 1937
58. Βρ. ΓΟΥΩΤΕΡΑΩ, Έγγρ. R 330/64/19, 'Αθήνα, 10 'Ιανουαρίου 1939
59. Βρ. ΓΟΥΩΤΕΡΑΩ, Έγγρ. R 5532/170/19, 'Αθήνα, 21 Μαρτίου 1938
60. 'Αμ. ΜΑΚ ΒΗ, Έγγρ. 868.00/1068, 'Αθήνα, 9 'Ιανουαρίου 1939
61. Βρ. ΓΟΥΩΤΕΡΑΩ, Έγγρ. R 10301/726/19, 'Αθήνα, 18 Δεκεμβρίου 1938
62. Βρ. ΓΟΥΩΤΕΡΑΩ, Έγγρ. R 9819/726/19, 'Αθήνα, 1 Δεκεμβρίου 1938
63. ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΕΤΑΞΑΣ, op. cit., σελ. 804
64. Βρ. ΡΟΜΠΕΡΤΣ, Έγγρ. R 5224/349/19, 'Αθήνα, 31 'Ιουλίου 1937
65. ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΕΤΑΞΑΣ, op. cit., σελ. 791
66. Βρ. ΧΟΠΚΙΝΣΟΝ, R 8839/169/19, 'Αθήνα, 2 Νοεμβρίου 1938
67. 'Εφημερίδα «VOELKISCHER BEOBACHTER» φ. 25 Σεπτεμβρίου 1936
68. 'Εφημερίδα «ΕΘΝΟΣ», φ. 14 'Οκτωδρίου 1936
69. Βρ. ΓΟΥΩΤΕΡΑΩ, Έγγρ. R 4454/349/19, 'Αθήνα, 18 'Ιουνίου 1937
70. Βρ. ΓΟΥΩΤΕΡΑΩ, Έγγρ. R 8687/349/19, 'Αθήνα, 23 Δεκεμβρίου 1937
71. ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΕΤΑΞΑΣ, op. cit., σελ. 553
72. Ibid.
73. Γερ. ΚΟΡΝΤΤ, Έγγρ. 7869/570217-23, 'Αθήνα, 7 'Ιουλίου 1937
74. Βρ. ΓΟΥΩΤΕΡΑΩ, Έγγρ. R 3178/349/19, 'Αθήνα, 3 Μαΐου 1937
75. Βρ. Ibid
76. Βρ. ΓΟΥΩΤΕΡΑΩ, Έγγρ. R 7731/220/19, 'Αθήνα, 8 Δεκεμβρίου 1936
77. Βρ. ΓΟΥΩΤΕΡΑΩ, Έγγρ. R 2102/726/19, 'Αθήνα, 23 Φεβρουαρίου 1938
78. Βρ. ΣΑΡΤΖΕΝΤ, Έγγρ. R 1210/64/19, Λονδίνου, 25 Φεβρουαρίου 1938
79. ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΕΤΑΞΑΣ, op. cit., σελ. 321
80. 'Αμ. ΜΑΚ ΒΗ, Έγγρ. 868.00/1004, 'Αθήνα 22 'Ιανουαρίου 1937
81. Βρ. ΓΟΥΩΤΕΡΑΩ, Έγγρ. R 6606/220/19, 'Αθήνα, 28 'Οκτωδρίου 1936
82. 'Αμ. ΜΑΚ ΒΗ, Έγγρ. 868.00/1024, 'Αθήνα, 10 Δεκεμβρίου 1937
83. Βρ. Τ. ΛΕΒΥ, Βουλευτής, Έγγρ. R 2096/726/19, Λονδίνου, 5 Μαρτίου 1938
84. 'Αμ. ΜΑΚ ΒΗ, Έγγρ. 868.00/1046, 'Αθήνα, 25 'Ιουλίου 1938
85. Βρ. ΠΑΛΑΙΡΕΤ, Έγγρ. R 6807/118/19, 'Αθήνα, 19 'Ιουλίου 1940
86. Γερ. Γερμανικὸ Γραφεῖο S. D., Έγγρ. 863/285980-84, Βερολίνου, 20 Δεκεμβρίου 1940
87. Γερ. ΠΙΚΟΤ, Έγγρ. 863/285975-76, Βερολίνου, 14 'Ιανουαρίου 1941
88. 'Αμ. ΜΑΚ ΒΗ, Έγγρ. 868.00/1124, ἐν πλθ, 19 'Ιουλίου 1941

ΔΕΚΑ ΟΚΤΩ Ε Γ Γ Ρ Α Φ Α

Παραθέτουμε δεκαοκτώ ανέκδοτα έγγραφα τοῦ Φόρειν Ὅφφρις, τοῦ Σπαίητ Ντιπάρτμεντ καὶ τοῦ γερμανικοῦ ὑπουργείου ἐξωτερικῶν. Μέσα ἀπ' αὐτὰ παρουσιάζεται ἀνάγλυφα ἡ κατάστασις στὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν δεκαετία 1930 - 1940 καὶ ἡ πολιτεία τοῦ στρατοκρατισμοῦ στὴν περίοδο αὐτή.

- I. Οί ἐπιπτώσεις τῆς οἰκονομικῆς κρίσης τοῦ 1932 στὴ Μακεδονία.
Ἀναφορὰ τοῦ Βρεταννοῦ προξένου στὴ Θεσσαλονίκη, Τσίχ.
- II. Συνθῆκες ἐργασίας καὶ ἀμοιβῆς τῶν ἐργαζομένων στὴν βιομηχανία, τὴν βιοτεχνία καὶ τὸ ἐμπόριο.
Ἐκθεση τοῦ Διεθνoῦς Γραφείου Ἐργασίας.
- III. Φιλο-δικτατορικὲς τάσεις κατὰ τὸ 1932.
Ἀναφορὰ τοῦ Βρεταννοῦ πρεσβευτῆ Ράμσαι.
- IV. Ἡ ὀλιγόωρη δικτατορία τοῦ Πλαστήρα, τὸ 1933.
Ἀναφορὰ τοῦ Βρεταννοῦ πρεσβευτῆ Ράμσαι.
- V. Φασιστικὲς ὁργανώσεις στὴν Ἑλλάδα.
Ἀναφορὰ τοῦ Γερμανοῦ πρεσβευτῆ Αἰζενλοφ.
- VI. Τὸ κίνημα τοῦ Βενιζέλου, τὸ 1935.
Ἀναφορὰ τοῦ Βρεταννοῦ πρεσβευτῆ Γουώτερλω.
- VII. Ἡ δικτατορία τοῦ Κονδύλη, τῆς 10ης Ὀκτωβρίου 1935.
Ἀναφορὰ τοῦ Βρεταννοῦ πρεσβευτῆ Γουώτερλω.
- VIII. Οἱ σχέσεις Γεωργίου Γλύξμπουργκ καὶ Ἀγγλίας
Μνημόνιο τοῦ Βρεταννοῦ ὑπουργοῦ Ἐξωτερικῶν Σάιμον.
- IX. Ἡ νοθεία τοῦ Διημοψήφισμα τοῦ 1935.
Ἐκθέσεις τῶν Βρεταννῶν προξένων στὴν Ἀθήνα, Πάτρα καὶ Ζάκυνθο.
- X. Ἡ μαχητικὴ ἀπεργία τῆς Θεσσαλονίκης στίς 9 Μαΐου 1936.
Ἐκθεση τοῦ Βρεταννοῦ προξένου Λόμας.
- XI. Ἡ δικτατορία τῆς 4ης Αὐγούστου.
Ἀναφορὰ τοῦ Βρεταννοῦ πρεσβευτῆ Γουώτερλω.

- XII. Οἱ πρῶτοι μῆνες τῆς δικτατορίας.
Ἀναφορά τοῦ Βρεταννοῦ πρεσβευτῆ Γουώτερλω.
- XIII. Ἀλληλογραφία Χίμμελερ - Μανιαδάκη.
- XIV. Ἡ δικτατορία σὲ κρίση.
Ἀναφορά τοῦ Βρεταννοῦ πρεσβευτῆ Γουώτερλω.
- XV. Ἡ βρεταννικὴ πολιτικὴ ὑποστηρίζει τὴ δικτατορία.
Ἐπὶ μνημὶα τοῦ Βρεταννοῦ μονίμου ὑφυπουργοῦ
Ἐξωτερικῶν Σάρτζεντ.
- XVI. Ἡ φιλο-γερμανικὴ χούντα στὴν Ἑλλάδα.
Ἐκθεση τῆς γερμανικῆς ὑπηρεσίας ἀσφαλείας.
- XVII. Συνωμοσίαι τοῦ Παγκάλου μὲ τοὺς Γερμανούς.
Τηλεγράφημα τοῦ Γερμανοῦ πρεσβευτῆ Ἑρμπαχ.
- XVIII. Ἡ δικτατορία τοῦ Μεταξᾶ, qί στρατοκράτες
καὶ ὁ ρόλος τους στὴν κατάρρευση τοῦ με-
τώπου τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1941.
Ἀναφορά τοῦ Ἀμερικανοῦ πρεσβευτῆ ΜακΒή.

Οί επιπτώσεις τῆς οἰκονομικῆς κρίσης τοῦ
1932 στὴ Μακεδονία.

I

C 2092/462/19/1932

Ἀπό : Τσίχ
Πρὸς : Ράμσαιϋ

Ἀναφορὰ

Θεσσαλονίκη, 4 Μαρτίου 1932

[...] Ἀπὸ τὸ Δημαρχεῖο Θεσσαλονίκης δὲν κρατοῦνται ἀριθμοὶ ἀνέργων. Ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ δημάρχου, ποὺ διατυπώθηκε πρόσφατα στὴν Ἀθήνα σὰν ἐπιχείρημα γιὰ νὰ τοῦ δοθεῖ δάνειο, ὅτι ὑπάρχουν 60.000 ἀνεργοὶ εἶναι πιθανῶς πολὺ ἐξογκωμένος. Ἀλλὰ ἡ ἀνεργία εἶναι σοβαρὴ καὶ στὶς 25 Φεβρουαρίου ἕνα σύνταγμα ἵππικοῦ, ἕνα ἄλλο πεζικοῦ καὶ ὅλοι οἱ διαθέσιμοι χωροφύλακες ἔλαβαν ὁδηγίες νὰ ἐμποδίσουν τὴν διοργάνωση συγκεντρώσεων καὶ διαδηλώσεων. Περίπολοι περιέρχονταν συνεχῶς τοὺς δρόμους τῆς Θεσσαλονίκης.

Τὸ ἕνα μετὰ τὸ ἄλλο τὰ ὑφαντουργικὰ ἐργοστάσια τῆς Νάουσας ἀπολύουν ἐργάτες καὶ ἐν μέρει κλείνουν, καθὼς δὲν μποροῦν νὰ ἀποκτήσουν ἀπὸ τὸ Ἑνωμένο Βασίλειο καὶ ἄλλου τίς ἀναγκαῖες πρώτες ὕλες. Ἡ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος δὲν τοὺς παρέχει τὸ συνάλλαγμα ποὺ χρειάζονται γιὰ νὰ τίς ἀγοράσουν. Στὶς 24 Φεβρουαρίου ἐργάτες ἐργοστασίων ἔκαναν διαδήλωση στὴ Νάουσσα ζητώντας ψωμί. Ἀναφέρεται ὅτι ὁ γενικὸς διοικητὴς ζήτησε ἀπὸ τὴν κυβέρνησις νὰ χορηγήσει συνάλλαγμα τουλάχιστον 20.000 στερλινῶν στὰ ἐργοστάσια τῆς Μακεδονίας γιὰ νὰ μὴν ἀπολυθοῦν μεγάλοι ἀριθμοὶ ἐργαζομένων. Στὸ τέλος τοῦ μηνὸς ἐγκρίθηκε ἕνα ποσὸ 8.000 - 10.000 στερλινῶν.

Στὴν Ξάνθη, στὶς 25 τοῦ μηνός, ὁμάδες ἀνέργων ἔσπασαν τὰ παράθυρα ἐνὸς φούρνου καὶ πῆραν τὸ ψωμί. Ἡ ἀστυνομία κάλεσε τὸ πεζικὸ καὶ γιὰ λίγο δημιουργήθηκε πανικὸς καὶ ἔκλεισαν τὰ μαγαζιά. Στὴν Καβάλα ἐλήφθησαν μέτρα καὶ στοὺς δρόμους εἶναι περίπολοι.

Στὴ Θεσσαλονίκη, χάρις κυρίως στὴν πρόνοια τοῦ δημάρχου, λειτουργοῦν κάπου 35 συσσίτια ὅπου διανέμεται σούπα στὶς φτωχότερες τάξεις. Ἡ Γονατᾶ, σύζυγος τοῦ γενικοῦ διοικητοῦ, δοῦλε-

ψε ακούραστα ὅλο τὸν χειμῶνα γιὰ τὴν περίθαλψη τῶν φτωκῶν παιδιῶν — σὲ πάνω ἀπὸ 1.000 δίνεται τώρα γάλα καθημερινῶς.

Ἡ γερμανικὴ Ἑταιρία Ζῆμενς - Χάλασε, ποὺ ἐγκαθιστᾷ αὐτόματη τηλεφωνικὴ ὑπηρεσία, εἶναι εὐτυχῶς σὲ θέση νὰ ἀπασχολήσει ἕνα σημαντικὸ ἀριθμὸ ἐργατῶν στὸ σκάψιμο τῶν δρόμων γιὰ τὰ καλῶδια. Ἀλλὰ ὑπάρχει εὐρύτατα διαδεδομένη καὶ τρομερὴ δυστυχία λόγῳ ἐλλείψεως τροφῆς, φωτιᾶς, στέγης καὶ ρούχων, εἰδικὰ σὲ αὐτὸν τὸν τόσο κρύο καὶ παρατεταμένο χειμῶνα...

Ἀπὸ τὸν Ἰανουάριο, σύμφωνα μὲ τοὺς ἰσχυρισμοὺς τῶν τραπεζῶν καὶ τῶν ἐμπόρων, δὲν ἔρχονται χρήματα ἀπὸ τὴν ὕπαιθρο στὶς πόλεις καὶ ἀπὸ τὶς πόλεις στὴ Θεσσαλονίκη. Ἐν τῷ μεταξύ, τὰ μαγαζιά καὶ τὸ ἐμπόριο, ποὺ ἔχουν παραλύσει, πρέπει νὰ πληρώνουν ἐνοίκια, μισθοὺς καὶ ληξιπρόθεσμα γραμμάτια...

Συνδυῆκες ἐργασίας καὶ ἀμοιβῆς τῶν ἐργαζομένων στὴν βιομηχανία, τὴν βιοτεχνία καὶ τὸ ἐμπόριο.

II

C 2886/324/19/1932

Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν ἀναφορὰ τοῦ Τιξιέ, τοῦ Διεθνoῦς Γραφείου Ἑργασίας, πᾶνω στοὺς ὅρους ἐργασίας τῶν ἐργαζομένων στὴ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριο τῆς Ἑλλάδας.

Γενεύη, 1932

Ἡ Ἑλλάδα εἶναι μία πρωταρχικὰ ἀγροτικὴ χώρα, ἀλλὰ ἡ βιομηχανοποίηση, πού ἔχει ἤδη ἀπὸ καιρὸ ἀρχίσει, ἐπιταχύνεται κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια λόγω τῆς εἰσροῆς στὶς πόλεις μιᾶς σημαντικῆς μάζας προσφύγων.

Ἡ Διεύθυνση Ἑργασίας τοῦ Ὑπουργείου Ἑθνικῆς Οἰκονομίας ὑπολογίζει ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀπασχολουμένων στὴ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριο εἶναι πᾶνω ἀπὸ 280.000. Αὐτοὶ ἀντιπροσωπεύουν, μὲ τὰ μέλη τῶν οἰκογενειῶν τους, ἓνα πληθυσμὸ 800.000 - 900.000.

Χωρὶς νὰ γίνεται ἀπόπειρα νὰ παρουσιαστῇ μία ὁλοκληρωμένη μελέτη τῆς καταστάσεως τῶν ἐργαζομένων, ὑποδεικνύουμε μὲ συντομία τὶς συνέπειες ὁρισμένων συνθηκῶν ἐργασίας πᾶνω στὴν ὑγεία τους. Γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτὸ ἀξιοποιοῦμε τὶς ἀναφορὰς τῶν ἐπιθεωρητῶν ἐργασίας καὶ τὶς πληροφορίες πού συλλέχθηκαν ἀπὸ τοὺς ὑπαλλήλους κατὰ τὴν διάρκεια τῶν ἐπισκέψεών τους σὲ ἐργοστάσια, ἐργαστήρια καὶ καταστήματα.

ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ ὁκτάωρου κάθε ἄλλο παρὰ εἶναι γενικὴ. Ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, ὁρισμένες βιομηχανίες, ἰδίως οἱ ὑφαντουργικές, δὲν ἔχουν ἀκόμη ὑπαχθεῖ στὴ σχετικὴ νομοθεσία καί, ἀπὸ τὴν ἄλλη, αὐτὲς πού ἔχουν ὑπαχθεῖ δὲν τὴν τηροῦν πλήρως. Ἡμέρες ἐργασίας μῆκους 10 ὥρῶν δὲν εἶναι σπάνιες καὶ φαίνεται μάλιστα νὰ ἀποτελοῦν τὸν γενικὸ κανόνα στὴν ὑφαντουργικὴ βιομηχανία, τὴν ταπητουργία κλπ. Οἱ ἀναφορὰς τῶν ἐπιθεωρητῶν ἐργασίας ἐπισημαίνουν ἀκόμη καὶ ἐπικειρήσεις ὅπου ἡ συνήθης διάρκεια τῆς ἐργασίας ἡμέρας εἶναι 12 ὥρες, ἰδιαίτερα στὴν ὑφαντουργία τῆς Μακεδονίας, τὴν Βέροια, τὴ Νάουσσα, τὴν Ἑδεσσα κλπ.

Οἱ ἐργοδότες ἰσχυρίζονται ὅτι, λόγω τῆς οἰκονομικῆς κρίσης ποῦ διέρχονται οἱ βιομηχανίες, εἶναι ἀπαραίτητες οἱ ἐργάσιμες ἡμέρες τῶν 9 καὶ 10 ὥρῶν γιὰ νὰ μειωθεῖ τὸ κόστος καὶ νὰ γίνῃ δυνατὸς ὁ συναγωνισμὸς μὲ τὴ βιομηχανία ἄλλων χωρῶν ποῦ ἔχουν πρὸ σύγχρονο ἐξοπλισμὸ καὶ καλύτερα ἐκπαιδευμένη ἐργατικὴ δύναμη τῆς ὁποίας ἡ ἐπαγγελματικὴ ἀπόδοση εἶναι ἀνώτερη.

Ἀπὸ τὴν πλευρά τους, οἱ ἐπιθεωρητὲς ἐργασίας, λόγω τοῦ μικροῦ ἀριθμοῦ τους, δὲν μποροῦν νὰ ἐπιθεωροῦν τὰ ἐργοστάσια παρὰ μόνον κάθε δύο μὲ τρία χρόνια καὶ εἶναι ἔτσι σὲ ἀδυναμία νὰ ἀσκήσουν ἀποτελεσματικὴ ἐπίβλεψη.

ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΙΑ

Ἡ ἐργασία τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παιδιῶν χρησιμοποιεῖται εὐρὼς στὴ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριο.

Κατὰ τὴν διάρκεια μιᾶς ἐρεύνης ποῦ διεξήχθη τὸ 1927 - 1928 ἀπὸ τὸν ἐπιθεωρητὴ ἐργασίας τῆς 1ης περιφέρειας (Ἀθήνα, Πειραιᾶς, Πελοπόννησος κλπ.) σὲ ὁρισμένες βιομηχανίες ταπητουργίας, νηματουργίας, ὑφαντουργίας καὶ κυτιοποιίας διαπιστώθηκε ὅτι τὸ προσωπικὸ τους ἀποτελεῖται ἀπὸ 14.238 γυναῖκες καὶ 1.748 ἄνδρες.

Κατὰ τὸ 1928 πάλι, κατὰ τὴν διάρκεια ἐρευνῶν στὴν περιοχὴ Θράκης, Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας, διαπιστώθηκε ὅτι 516 ἐπιχειρήσεις μὲ προσωπικὸ 21.746 ἄτομα, ἀπασχολοῦσαν 13.147 γυναῖκες καὶ παιδιὰ.

Ἡ Ἑλλάδα ἔχει ἐπικυρώσει τὴν διεθνὴ σύμβαση ἐργασίας τοῦ 1919 ἣ ὁποία ὀρίζει τὴν ἡλικία τῶν 14 ἐτῶν σὰν ὅριο γιὰ τὴν εἴσοδο τῶν παιδιῶν στὴ βιομηχανία. Ἀλλὰ ἡ διεθνὴς σύμβαση, παρὰ τὸ ὅτι ἔγινε νόμος τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους, δὲν ἐφαρμόζεται πλήρως. Ἡ ἐρευνα στὴν 1η περιφέρεια ἀποκάλυψε ὅτι μεταξὺ 15.986 ἐργαζομένων συμπεριλαμβάνονται 214 ἀγόρια ἡλικίας 13 ἕως 14 χρονῶν καὶ 2.309 κορίτσια ἡλικίας 9 ἕως 14 χρονῶν. Οἱ ἴδιοι οἱ ὑπάλληλοι εἶδαν, ἐπιπλέον μὲ τὰ μάτια τους σὲ ὁρισμένες βιομηχανίες ταπητουργίας παιδιὰ ἡλικίας 7 ἕως 8 χρονῶν νὰ ἐργάζονται σὺν πλεονεξίᾳ τῶν μητέρων τους.

Κατ' ἐπανάληψη, τὸ Διεθνὲς Γραφεῖο Ἐργασίας ἐπέσυρε τὴν προσοχὴ τῆς ἐλληνικῆς κυβερνήσεως στὶς καταστροφικὰ συνέπειες αὐτῆς τῆς καταστάσεως πᾶνω στὴν ὑγεία τῶν παιδιῶν καὶ τὴν ἀνάγκη νὰ τηρηθεῖ πληρέστερα ἡ διεθνὴς σύμβαση. Τὸ Ὑπουργεῖο Ἐθνικῆς Οἰκονομίας ποῦ δὲν ἀμφισβητεῖ τὴν μὴ ἐφαρμογὴ τῆς διε-

θνοῦς συμβάσεως καταβάλλει σοβαρὲς προσπάθειες πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση, ἀλλὰ μὲ μερική μόνον ἐπιτυχία γιὰ λόγους, οἱ ποὺ σημαντικοὶ τῶν ὁποίων εἶναι οἱ ἀκόλουθοι.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπιθεωρητῶν ἐργασίας δὲν εἶναι ἐπαρκὴς γιὰ ἐτήσιες ἐπιθεωρήσεις ὅλων τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ ἡ ἀστυνομία, ποὺ εἶναι ἐξίσου ἐπιφορτισμένη μὲ τὸ καθήκον τοῦ ἐλέγχου, δὲν μπορεῖ νὰ τὸ διεκπεραιώσῃ λόγω ἐλλείψεως προσωπικοῦ.

Οἱ πόροι ἐνὸς μεγάλου ἀριθμοῦ οἰκογενειῶν εἶναι ἀνεπαρκεῖς καθὼς οἱ μισθοὶ εἶναι πολὺ χαμηλοὶ καὶ ἡ ἐργασία τῶν παιδιῶν εἶναι στὴν καλύτερη περίπτωσι μὰ οἰκονομικὴ ἀνάγκη.

Τὸ ἐπιχειρήμα τῆς οἰκονομικῆς ἀνάγκης εἶναι ἰδιαίτερα σοβαρὸ στὴν περίπτωσι τῶν προσφυγικῶν οἰκογενειῶν, ποὺ συμπεριλαμβάνουν πολλὰς χῆρες καὶ ὄρφανὰ. Ἐπίσης, συχνὰ οἱ ἴδιες οἱ μητέρες ζητοῦν ἀπὸ τοὺς ἐργοδότες νὰ ἐκμισθώσουν τὴν ἐργασία τῶν παιδιῶν τους.

Καὶ τέλος, πρέπει νὰ λεχθεῖ, οἱ ἴδιοι οἱ ἐργοδότες δέχονται εὐχαρίστως τὴν παιδικὴ ἐργασία τὴν ὁποία πληρώνουν μὲ τοὺς γελοίους μισθοὺς τῶν 10, 12 ἢ 15 δραχμῶν γιὰ ἡμερήσια ἐργασία 9 - 10 ὥρων καὶ πολὺ συχνὰ περισσότερο.

Οἱ συνέπειες στὴν ὑγεία τῶν παιδιῶν εἶναι πολὺ ποὺ σοβαρὲς γιὰ τὰ ἐργοστάσια, ἐργαστήρια καὶ καταστήματα δὲν παρέχουν τὴς ἀπαραίτητες ἐγγυήσεις ὑγιεινῆς καὶ γιὰ τὰ παιδιά κάτω τῶν 14 ἀσκοῦν κουραστικά καὶ ἀνθυγιεινὰ ἐπαγγέλματα, στὴν καπνοβιομηχανία, τὴν νηματοργία βάμβακος κλπ.

Παρὰ τὴν ἀπουσία ἀκριβολογημένων στατιστικῶν, εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ θνησιμότητα καὶ ἡ νοσηρότητα πρέπει νὰ εἶναι πολὺ ἐκτεταμένες μεταξὺ αὐτῶν τῶν παιδιῶν τῶν ὁποίων ἡ σωματικὴ ἀνάπτυξι σταματᾷ καὶ ἡ ὑγεία κακοπαθεῖναι λόγω τῆς παρατεταμένης παραμονῆς στὰ ἐργοστάσια καὶ τὰ ἐργαστήρια.

Ἡ ἀπασχόλησι τῶν παιδιῶν ὑπὸ τέτοιες συνθῆκες εἶναι κοινωνικὸ λάθος καὶ τὰ κέρδη, ἐκτὸς τοῦ ὅτι εἶναι πολὺ ἱσχνά, δὲν ἀποζημιώνουν γιὰ τὴς σοβαρὲς βλάβες τῆς ὑγείας.

ΥΓΙΕΙΝΗ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ

Ἡ Ἑλλάδα ἔχει σύγχρονὴ καὶ λεπτομερὴ νομοθεσία γιὰ τὴν ἐξασφάλισι τῶν ὄρων ὑγιεινῆς καὶ ἀσφαλείας ποὺ πρέπει νὰ ἐκπληροῦν τὰ ἐργοστάσια, τὰ ἐργαστήρια καὶ τὰ καταστήματα. Ἀλλὰ, κατὰ τὴν γνώμη τῶν ἐπιθεωρητῶν ἐργασίας, αὐτὴ ἡ νομοθεσία δὲν ἐφαρμόζεται παρὰ μόνον πολὺ μερικῶς.

Τὰ μεγάλα σύγχρονα ἐργοστάσια πού δημιουργήθηκαν ἐδῶ καὶ πέντε μὲ ἕξη χρόνια ἔχουν γενικῶς καλὲς ἐγκαταστάσεις, ἰδιαίτερα σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὸν φωτισμὸ καὶ τὸν ἀερισμὸ. Μερικὲς φορές, πάντως, παραμελοῦνται ἀκόμη καὶ στοιχειώδη μέτρα. Εἶδαμε, ἔτσι, σὲ ἐργοστάσιο νηματοργίας βάμβακος πού ἔχει κατασκευασθεῖ πρόσφατα, τόπους δουλειᾶς χωρὶς ἐξαεριστήρες, ἔτσι πού οἱ ἐργάτες δουλεύουν ὅλη τὴν ἡμέρα μέσα σ' ἓνα σύννεφο σκόνης.

Σὲ μικρὰ ἐργαστήρια, καταστήματα καὶ γραφεῖα ἡ κατάσταση εἶναι, θὰ ἔλεγα, γενικῶς καταστροφικὴ. Ἐργάτες καὶ υπάλληλοι συνωστίζονται σὲ μικροὺς σκοτεινοὺς χώρους. Τὰ περισσότερα ἀρτοποιεῖα, ζαχαροπλαστεῖα, ραφτάδικα, ταπητουργικὰ ἐργαστήρια, κυττοποιεῖα, παπουτσάδικα, τυπογραφεῖα κλπ. εἶναι ὑπόγεια καὶ φωτίζονται ἀπὸ ἓνα μόνο παράθυρο στὸ ὕψος τοῦ δρόμου πού εἶναι μονήμως κλειστὸ γιὰ νὰ μὴν μπαίνει ἡ σκόνη τὸ καλοκαίρι καὶ τὸ κρύο τὸν χειμῶνα. Αὐτὰ τὰ ἐργαστήρια καὶ μαγαζιά ἔχουν τὰ τελευταῖα χρόνια πολλαπλασιασθεῖ ὕστερα ἀπὸ τὴν εἰσροὴ στὶς πόλεις τῶν προσφύγων πού στὴν πλειοψηφία τους γίνονται βιοτέχνες ἢ μικρέμποροι. Μετὰ ἀπὸ τὶς πολὺς ἡμέρες ἐργασίας σὲ αὐτοὺς τοὺς χώρους, ἐργάτες καὶ υπάλληλοι πηγαίνουν στὰ σπίτια τους πού εἶναι πολὺ συχνὰ σὲ σκοτεινὲς τρώγλες, μικρὰ καὶ κακῶς ἀεριζόμενα.

Ὑπὸ τέτοιες συνθήκες ἐργασίας καὶ διαμονῆς, ἐργάτες καὶ υπάλληλοι προσορίζονται πλήρως νὰ γίνουν θύματα ἐπιδημιῶν καὶ ἄλλων νόσων, ἰδιαίτερα τῆςφυματίωσης. "Ἄν καὶ δὲν ἔχουμε στατιστικὲς, οἱ ἐπιθεωρητὲς ἐργασίας ἐπιβεβαιώνουν ὅτι ἡ νοσηρότητα καὶ ἡ θνησιμότητα εἶναι ἰδιαίτερα ἀναπτυγμένες μετὰ τῶν ἐργαζομένων.

Οἱ ἐπιθεωρητὲς ἐργασίας δὲν μποροῦν νὰ ἐπβάλουν σεβασμὸ στὸ νόμο γιὰτὶ εἶναι πολὺ λίγοι καὶ δὲν μποροῦν νὰ ἀσκοῦν κανονικὴ ἐπίβλεψη. Ἐκτὸς αὐτοῦ, οἱ ἰδιοκτῆτες τῶν μικρῶν ἐργαστηρίων καὶ καταστημάτων εἶναι, στὶς περισσότερες περιπτώσεις, τόσο φτωχοὶ πού δὲν μποροῦν νὰ ἀντιμετωπίσουν τὸ κόστος ἱκανοποίησης ὅλων τῶν ἀναγκῶν ὑγιεινῆς.

ΜΙΣΘΟΙ

Οἱ μισθοὶ τῶν εργατῶν καὶ τῶν εργαζομένων εἶναι γενικῶς πολὺ ἱσχνοί. Μὲ βάση τὶς ἀναφορὲς τῶν ἐπιθεωρητῶν ἐργασίας, οἱ μέσοι μισθοὶ στὴν Ἀθήνα καὶ τὸν Πειραιᾶ εἶναι οἱ ἀκόλουθοι:

Παιδιά 10 - 15 ἐτῶν : Μέσος μισθός : 12 δραχμές
Γυναῖκες 25 - 40 ἐτῶν : Μέσος μισθός : 28 δραχμές
Ἀνειδίκευτοι
ἐργάτες 30 - 40 ἐτῶν : Μέσος μισθός : 40 δραχμές
Εἰδικευμένοι

ἐργάτες 60 - 100 ἐτῶν : Μέσος μισθός : 70 δραχμές

Οἱ ἀνειδίκευτοι ἐργάτες εἶναι οἱ πρὸ πολυάριθμοι, ὅπως εἶναι ἄλλωστε οἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά. Τὸ μέσο ἐπίπεδο μισθῶν σὲ ἄλλα βιομηχανικά κέντρα εἶναι κατὰ 20 ἕως 30% χαμηλότερο ἀπὸ ὅτι εἶναι στὴν Ἀθήνα καὶ τὸν Πειραιά.

Ἄν καὶ δὲν ἔχουμε ἐπίσημες στατιστικὲς γιὰ τὸ ἐλάχιστο κόστος συντηρήσεως τῶν ἐργατῶν καὶ ὑπαλλήλων, φαίνεται ὅτι ἕνας ἐργάτης, μὲ γυναῖκα καὶ δύο παιδιά, θὰ ἔπρεπε νὰ κερδίζει τὸ λιγότερο 100 δραχμὲς τὴν ἡμέρα γιὰ νὰ ἐξασφαλίσαι στὴν οἰκογένειά του μὰ πολὺ μέτρια ζωή.

Καθὼς οἱ πραγματικοὶ μισθοὶ δὲν ὑπερβαίνουν τὴς 55 δραχμὲς τὴν ἡμέρα γιὰ τὴν πολὺ μεγάλη πλειοψηφία τῶν ἐργαζομένων, τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ἕνα γενικὰ πολὺ χαμηλὸ ἐπίπεδο ζωῆς γιὰ τὴς ἐργατικὲς οἰκογένειες, ἀνεπαρκὲς διατροφή, ἄθλια στέγαση, ἔλλειψη ἀντίστασης στὴς ἀρρώστιες, ἀνάγκη νὰ ἀναζητήσουν δουλειὰ οἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά κάτω τῶν 14 κλπ.

Οἱ ἀνεπαρκεῖς μισθοὶ φαίνεται ὅτι εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς μεγάλης προσφορᾶς ἐργασίας καὶ ἰδιαίτερα, τῆς συγκέντρωσης προσφύγων στὴς πόλεις, ποὺ προκαλεῖ σοβαρὴ ἀνεργία σὲ πολλὰ ἐπαγγέλματα, ἀγοραστικὴ κρίση ποὺ ταλαιπωρεῖ πολλὰς βιομηχανίες, καὶ ἀδυναμία τῶν ἐργατικῶν σωματείων νὰ ἐπιτύχουν τὴν εἰσαγωγὴ ἑνὸς καθεστῶτος συλλογικῶν συμβάσεων μὲ κατώτατους μισθοὺς.

Οἱ ἐργοδότες, γιὰ νὰ ἐξηγήσουν τὴν ἀδυναμία τους νὰ πληρῶνουν καλύτερους μισθοὺς, ἐπικαλοῦνται τὴν κρίση ὑποκατανάλωσης τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων ἀπὸ τοὺς ἀγρότες, ποὺ ἐπὶ πολλὰ χρόνια ἀποκομίζουν μὰ μέτρια συγκομιδὴ, πληρώνουν ὑψηλοὺς τόκους, κλπ.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οἱ συνθήκες ἐργασίας τῶν ἐργατῶν καὶ ὑπαλλήλων θὰ φανόνταν, σὸ σύνολό τους, μὴ ἱκανοποιητικὲς ἀπὸ ἀποψη ὑγιεινῆς λόγῳ τῶν ἀνεπαρκῶν μισθῶν καὶ τοῦ υποσιτισμοῦ τῶν ἐργατικῶν οἰκογενειῶν, τῆς πολὺ ἀτελοῦς ἐφαρμογῆς τῶν κοινωνικῶν νόμων

καὶ ἰδιαίτερα τοῦ νόμου περὶ ὑγιεινῆς καὶ ἀσφαλείας τῶν ἐργοστασίων καὶ ἐργαστηρίων καὶ τῶν νόμων περὶ ἐργασίας γυναικῶν καὶ παιδιῶν, τῆς ἀνεπαρκείας τῆς ὑπηρεσίας ἐπιθεωρήσεως ἐργασίας, τῆς ἐλλείψεως μιᾶς ὑποχρεωτικῆς καὶ γενικῆς ἀσφάλειας κατὰ τῶν ἀσθενειῶν.

C 4421/462/19/1932

Ἀπό : Ράμσαιϋ

Πρὸς : Σάϊμον

Ἀναφορά

Ἀθῆναι, 21 Μαΐου 1932

Ἡ παροῦσα κυβερνητικὴ μεταβολὴ καὶ οἱ παραπάνω ἀπεργίες προκάλεσαν τὴς συνήθεις φήμες τῆς ἀγορᾶς καὶ τοῦ καφενεῖου περὶ ἐπακείμενου πραξικοπήματος ἀπὸ στρατηγὸ πού θὰ ἀνακηρυσσόταν δικτάτορας. Οἱ ὑποψήφιοι πού ἀναφέρονται εἶναι οἱ στρατηγοὶ Πάγκαλος, Πλαστήρας, Κονδύλης καὶ Ὁθωναῖος.

Ὁ στρατηγὸς Πάγκαλος, δικτάτορας τὸ 1928, ζεῖ πρὸς τὸ παρὸν στὴν Ἐλευσίνα, κάπου 13 μίλια μακριὰ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα. Ἐδῶ καὶ κάμποσο καιρὸ ἐκδίδει μιὰ ἐφημερίδα στὴν Ἀθήνα καὶ ἔχει ὁπαδοὺς μεταξὺ τῶν νέων ἀξιωματικῶν στρατοῦ καὶ περισσότερους μεταξὺ τῶν πρώην μονίμων καὶ ἐφέδρων ἀξιωματικῶν τὴν ὑπηρεσίᾳ τῶν ὁποίων τερμάτισε ἡ σημερινὴ κυβέρνησις. Τὸ Λαϊκὸ Κόμμα, κατὰ σκανδαλῶδη κάπως τρόπο, ὑποστηρίζει τὸν στρατηγὸ Πάγκαλο, πού ἦταν ὁ χειρότερος ἐχθρὸς του τὸ 1922 καὶ ὁ κύριος ὑπεύθυνος γιὰ τὴν ἐκτέλεση πέντε ὑπουργῶν καὶ ἑνὸς στρατηγοῦ. Οἱ ὁπαδοὶ αὐτοῦ τοῦ κόμματος λένε ὅτι χρειάζεται μιὰ νέα δικτατορία Παγκάλου. Ἡ ἄποψη αὕτῃ δὲν διαμορφώνεται ἀπὸ πατριωτικὰ ἀποκλειστικῶς κίνητρα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν πίστη ὅτι μιὰ δικτατορία τοῦ στρατηγοῦ Πάγκαλου δὲν θὰ διαρκοῦσε πολὺ καὶ ὅτι τὸ Λαϊκὸ Κόμμα θὰ μποροῦσε νὰ τὸν ἀνατρέψει καὶ νὰ πιστωθεῖ πολιτικὰ γι' αὐτό.

Ὁ στρατηγὸς Κονδύλης, πού ἀνέτρεψε τὸν στρατηγὸ Πάγκαλο τὸ 1928, πιστεύεται ὅτι δὲν εἶναι δημοφιλὴς στὸν στρατό. Ἐκεῖ ὀρισμένα πλεονεκτήματα σὰν πολιτικὸς ἀρχηγός, ἀλλὰ σὲ περίπτωσι στρατιωτικοῦ πραξικοπήματος, ὁ στρατηγὸς Πλαστήρας εἶναι πιθανὸ ὅτι θὰ ἦταν πῶς ἐπιτυχής. Οἱ δύο αὐτοὶ στρατηγοί, πού τὸν Μάρτιο εἶχαν συμφιλιωθεί, τώρα διαφωνοῦν.

Ὁ στρατηγὸς Ὁθωναῖος, πού διοικεῖ τὴς στρατιωτικὰς δυνάμεις

στη Θεσσαλονίκη, έχει μεγάλη έπαρρη σὸν στρατὸ καί, ἂν ἀποφάσιζε νὰ κινηθεῖ, θὰ ἀκολουθεῖτο ἀπὸ τὸ μεγαλύτερο τμήμα τῶν ἐνόπλων δυνάμεων. Ὁ στρατὸς πιστεύεται ὅτι θὰ ἀντιτάξει βία σὲ ὅποιαδήποτε ἀλόπειρα ἀνατροπῆς τοῦ ἀντιμοναρχικοῦ καθεστώτος.

Εἶναι ἴσως μᾶλλον πρόωρο νὰ ἀναφέρονται οἱ παραπάνω δυνατότητες, ἀλλὰ ἡ κατάσταση τείνει νὰ σκοτεινιάζει κάπως μὲ τὴν παραίτηση τοῦ Βενιζέλου. Πρὸς τὸ παρὸν τὸ θέμα εἶναι τί κυβέρνηση θὰ σχηματισθεῖ καὶ πῶς θὰ γίνῃ δεκτὴ ἀπὸ τὸ κοινό.

Ἡ ὀλιγόωρη δικτατορία τοῦ Πλαστήρα, τὸ
1933.

IV

C 2492/399/19/1933

Ἀπὸ : Ράμσαυ

Πρὸς : Σάξμον

Ἀναφορά

Ἀθήναι, 7 Μαρτίου 1933

Ἡ Ἀθήνα ἐξεπλάγη κατὰ τὶς πρωινὰς ὥρες τῆς 7ης Μαρτίου μαθαίνοντας, ὅτι, κατὰ τὴν νύκτα, ὁ στρατηγὸς Πλαστήρας, ἀρχηγὸς τῆς ἐπανάστασης τοῦ 1922, εἶχε καταλάβει τὴν ἐξουσία καὶ προκήρυξε δικτατορία. Τὸ ὑπουργεῖο στρατιωτικῶν καταλήφθηκε χωρὶς ἀντίσταση στὶς 4 τὸ πρωὶ καὶ ἡ ἀστυνομία ἀκολούθως κατέσχε ὅλες τὶς ἐφημερίδες ποὺ ἦταν ἔτοιμες γιὰ διανομὴ καὶ κατέλαβε τὸ ταχυδρομεῖο καὶ ἄλλα ὑπουργεῖα. Ἐνσπλις περίπολοι ἔθεσαν ὑπὸ ἔλεγχου στρατηγικὰ σημεῖα τῆς πόλης. Συνελήφθησαν οἱ Ἰ. Ράλλης καὶ Στράτος, μέλη τῆς κυβέρνησης Τσαλδάρη τοῦ 1932 - 33. Ἐνῶ ὁ Τσαλδάρης ἐτέθη ὑπὸ κατ' οἶκον περιορισμὸ. Οἱ συλλήψεις ἀνακλήθηκαν λίγες ὥρες ἀργότερα.

Ὁ Βενιζέλος, ὁ ὁποῖος ἀγνοοῦσε τὶς ἐξελιξεις, ἔλαβε πληροφορίες ἐπὶ τῆς καταστάσεως στὶς 7 τὸ πρωὶ ἀπὸ τὸν στρατηγὸ Κατηχάκη, ὑπουργὸ στρατιωτικῶν, ὁ ὁποῖος ταυτοχρόνως ὑπέβαλε τὴν παραίτησή του. Στὴ θέση του, μὲ τὴν σύμφωνη γνώμη τοῦ προέδρου τῆς Δημοκρατίας, διορίστηκε ὁ στρατηγὸς Κ. Μανέττας, διοικητὴς τοῦ Α' σώματος στρατοῦ. Ὁ Βενιζέλος τότε ἔκανε γνωστὸ στὸν Πλαστήρα ὅτι τοῦ προσέφερε διαφυγὴ, μὲ θωρηκτό, στὸ ἐξωτερικὸ, ἀλλὰ ὁ Πλαστήρας δὲν δέχτηκε τὴν προσφορά. Ὁ Βενιζέλος ἀκολούθως ρώτησε τὸν Μανέττα ἂν θὰ μπορούσε νὰ ἐπιβάλει τὸ νόμο μὲ τὶς δυνάμεις ποὺ εἶχε στὴ διάθεσή του. Ὁ Μανέττας ἀπάντησε ὅτι δὲν θὰ μπορούσε χωρὶς αἵματοχυσία, ἀλλὰ ἂν τὸν διέταξαν οἱ πολιτικοὶ ἡγέτες θὰ ἐκτελοῦσε τὶς διαταγὰς τους. Ὁ Βενιζέλος καὶ ὁ Τσαλδάρης ἀποδοκίμασαν μέτρα ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ ὀδηγήσουν σὲ αἵματοχυσία.

Τὸ μεσημέρι, ὁ στρατηγὸς Πλαστήρας ἐξέδωσε ἕνα διάταγμα, ποὺ δημοσιεύθηκε στὴν ἐφημερίδα τῆς κυβερνήσεως, τονίζοντας, ὅτι, λόγω τῆς ἀπειλῆς νὰ διαταραχθεῖ ἡ τάξη, ἐπέβαλλε στρατιωτι-

κὸ νόμο. Ταυτοχρόνως, ἐτοιμοκολλεῖτο στοὺς δρόμους καὶ διενέμετο ἀπὸ ἀεροπλάνα καὶ στρατιῶτες σὲ αὐτοκίνητα μία προκήρυξή του στὴν ὁποία ἀνεκοινώνετο ἡ ἐγκαθίδρυση δικτατορίας καὶ ἡ ἐπιβολὴ τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου. Μὲ νέα προκήρυξη, ποὺ ἐξεδόθη κατὰ τὴς 3 ἡ ὥρα, ὁ Πλαστήρας ἐξηγοῦσε ὅτι τὸ κοινοβουλευτικὸ σύστημα δημιούργησε μία κατάσταση στὴν ὁποία ἦταν ἀδύνατη ἡ ἄσκησις τῆς ἐξουσίας καὶ ὅτι εἶχαν ἤδη σημειωθεῖ ταραχὲς ποὺ ἀπειλοῦσαν νὰ δημιουργήσουν πολιτικὴ ἀναρχία (αὕτῃ ἦταν ἀναφορά σὲ τηλεγραφήματα γιὰ ἐπαθῆσεις σὲ σπίτια καὶ μαγαζιά βενιζελικῶν σὲ διάφορα μέρη τῆς Πελοποννήσου κατὰ τὴν ἀνακοίνωσι μιᾶς τοπικῆς νίκης τῆς ἀντιπολιτεύσεως). Ἦταν συνεπῶς ὑποχρεωμένος νὰ ἐπέμβει καὶ νὰ ἀναλάβει τὴν ἐξουσία, ἐν γνῶσει τῶν εὐθυνῶν ποὺ αὐτὸ συνεπαγόταν. Ὑποσχέθηκε ἀκολούθως ὅτι ἐντὸς τῆς ἡμέρας θὰ ὀρκιζόταν μίᾳ κυβέρνησιν ποὺ θὰ ἐγγυᾶτο εἰρήνην καὶ ἀσφάλειαν, οἰκονομικὴ ἀποκατάστασιν καὶ κοινωνικὴ τάξιν.

Ὁ στρατηγὸς Πλαστήρας εἶχε λίγη ἐνεργὸ ὑποστήριξιν ἀπὸ τὴς γραμμὲς τῶν κυβερνητικῶν κομμάτων, ποὺ θεωροῦσαν τὴν πράξιν του ἀκρεΐαστη καὶ προῖόν τῆς θερμοκεφαλιᾶς του. Κατατρυχόταν προφανῶς ἀπὸ τὴς ἀντιμνήσεις τῶν ἀκροτήτων ποὺ ἀκολουθήσαν τὴν βασιλικὴ ἐκλογικὴ νίκη τοῦ 1920 καὶ ἀνησυχοῦσε ἀπὸ τὴν ἀπειλή, ποὺ διατύπωναν ἀκραῖα ὄργανα τοῦ τύπου τῆς ἀντιπολίτευσης, νὰ ἐπαναληφθοῦν αὐτὲς οἱ ἀκρότητες σὲ ἀκόμη εὐρύτερη κλίμακα. Τὸν φόβον αὐτὸν συμμερίζονταν πολλοί.

Ἐν τῷ μεταξύ, ἀντιπρόσωποι τοῦ Βενιζέλου εἶχαν συσχεφθεῖ μὲ ἀντιπροσώπους τοῦ Τσαλδάρη, ποὺ ἔδωκε διαβεβαιώσεις ὅτι τὸ Λαϊκὸ Κόμμα δὲν εἶχε τὴς προθέσεις ποὺ τοῦ ἀποδίδονταν. Κανονίσθηκε νὰ ἐξετασθεῖ ἡ κατάσταση ἀπὸ τοὺς δύο ἡγέτες καὶ τὸν πρόεδρον τῆς Δημοκρατίας στίς 5 τὸ ἀπόγευμα. Στὴν συνάντησιν αὐτῇ, ποὺ διήρκεσε πάνω ἀπὸ μίᾳ ὥρᾳ, ὁ Βενιζέλος ἀρχικὰ πρότεινε νὰ ἀναλάβει τὴν πρωθυπουργίαν ὁ Τσαλδάρης, ἀλλὰ νὰ δοθοῦν τὰ ὑπουργεῖα στρατιωτικῶν καὶ ναυτικῶν σὲ ἀξιωματικούς τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ Πλαστήρα. Ὁ Τσαλδάρης ἀπέρριψε ἀμέσως αὐτὴ τὴ λύσιν. Προτάθηκε ἀκολούθως ὁ σχηματισμὸς μιᾶς οἰκουμενικῆς κυβέρνησης ὑπὸ τὸν Τσαλδάρη καὶ ὁ Βενιζέλος δήλωσε ὅτι εἶχε τὴν ὀριστικὴν πρόθεσιν νὰ ἀποσυρθεῖ ἀπὸ τὴν πολιτικὴν καὶ ὅτι ὁ Τσαλδάρης θὰ εἶχε νὰ κάνει μὲ τὸν Καφαντάρη σὺν ἀντιπρόσωπον τῆς ἀντιπολίτευσης. Ὁ Τσαλδάρης ἀπέρριψε καὶ αὐτὴ τὴν λύσιν.

Ἀναζητήθηκε τότε ἕνας εἰρηνικὸς τρόπος νὰ πεισθεῖ ὁ Πλαστήρας νὰ παραιτηθεῖ, ἀλλὰ, κατὰ τὸν στρατηγὸν Μανέττα ποὺ τοῦ ζητήθηκε πάλιν ἡ γνώμη, αὐτὸ δὲν ἦταν δυνατόν. Ἡ ἐπόμενη πρότασις

προέβλεπε τὸν σχηματισμὸ μιᾶς ἀκομματικῆς κυβέρνησης ἀπὸ ἀξωματικούς καὶ πολίτες ποὺ θὰ ὑπηρετοῦσε ἔως ὅτου συνεδρίαζε ἡ Βουλὴ, ὁπότε θὰ παρέδιδε τὴν ἐξουσίαν στὸ Κόμμα ποὺ θὰ κέρδιζε τὴν πλειοψηφία στὶς ἐκλογές. Ὁ Τσαλδάρης, χωρὶς νὰ συμφωνεῖ ἢ νὰ διαφωνεῖ, ἐπέτρεψε στὸν Ζαῖμη καὶ τὸν Βενιζέλο νὰ ἀναζητήσουν μία λύση. Τελικὰ ἔγινε δυνατὸ νὰ πειθοῦν νὰ συμμετάσχουν στὴν κυβέρνησιν οἱ στρατηγοὶ Κ. καὶ Θ. Μανέττας, Α. Μαζαράκης καὶ Θ. Τσιμικάλης. Ὁ στρατηγὸς Ὁθωναῖος, ποὺ βρισκόταν σὲ ἐπικοινωνία μὲ τὸν Τσαλδάρη, δέχθηκε νὰ ἀναλάβει τὴν προεδρίαν τῆς καὶ οἱ ἀντι-ναύαρχοι Δημούλης καὶ Δεμέστικας συμπλήρωσαν τὸ ὑπουργικὸ συμβούλιον, μὲ ἐξαίρεση τοὺς πρεῖς πολῖτες μέλη του. Οἱ στρατιωτικοὶ ὀρκίστηκαν στὶς 6 τρέχοντος καὶ οἱ πολῖτες θὰ ὀρκιστοῦν σήμερα. Ὁ Μαυρουδῆς, γενικὸς διευθυντὴς τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν, θὰ γίνῃ, ὅπως πληροφοροῦμαι, Ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν.

Ὁ στρατηγὸς Πλαστήρας παρέδωκε τὴν ἐξουσίαν χωρὶς δυσκολίας καὶ πῆγε σίτι τοῦ. Δῆλωσε ὅτι μὲ τὴν πράξιν του ἐπέφερε μιὰ κατάστασιν ποὺ ἀποκλείει ὁποιαδήποτε ἐπανάληψιν τῶν σκηνῶν τοῦ 1920 καὶ ὅτι εἶναι συνεπῶς ἱκανοποιημένος γιὰ ὅ,τι ἔκανε.

Ἡ νέα κυβέρνησις ἀκύρωσε ὅλα τὰ μέτρα ποὺ ἐπιβλήθηκαν ἀπὸ τὸν στρατηγὸ Πλαστήρα καὶ ἀπαργῆσεν τὸν στρατιωτικὸν νόμον.

L 1024/L301050 - 52

Άπό : Ήλιζενλορ

Πρός : Νισόραθ

Άναφορά ύπ' άριθ. 82 - 12 9/5

Άθηναι, 9 Μαΐου 1934

Άναφορικώς με τις οδηγίες της 23ης Μαρτίου.

Έσωκλείω κατάλογο των ύφισταμένων στην Ελλάδα οργανώσεων σύμφωνα με τις παραπάνω οδηγίες. Πραγματικής σημασίας είναι μόνο το Κομμουνιστικό Κόμμα, που φαίνεται να είναι αύστηρα οργανωμένο και καθοδηγούμενο, και ή έθραϊκή κοινότητα στη Θεσσαλονίκη που άριθμεί πάνω άπό 60.000 μέλη. Οί άντι-κομμουνιστικές, φασιστικές και έθνικο-σοσιαλιστικές έλληνικές οργανώσεις είναι κατακερματισμένες και ή άνάπτυξή τους έμποδίζεται άπό τη φυσική άπειθαρχία του λαϊκού χαρακτήρα, την τάση να λένε πολλά λόγια και την αντίθεση προς δυναμικής μορφής δράση. Ό έλληνικός λαός είναι πατριώτης, άλλα το κράτος και ή άνάγκη να προσφέρει όποιαδήποτε θυσία για το κράτος του είναι, σάν ιδέες, ξένα. Ή πολιτική θεωρείται τελείως γενικά, είτε σάν αύτοσκοπός είτε σάν μέσο για την ίκανοποίηση ύλικών συμφερόντων.

Ο ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

1. ΕΘΝΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (ΕΕΕ). Ήδρα: Θεσσαλονίκη. Τάσεις: έθνική πατριωτική ένωση, άντισημπτική.

Σημείωση: Πέρις, στην προσπάθειά της να μετατραπεί σέ πολιτικό κόμμα, κατακερματίσθηκε με άποτέλεσμα να μειωθεί σημαντικά ή σημασία της.

2. ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΕΘΝΙΚΟ - ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ (Γεώργιος Μερκούρης). Ήδρύθηκε το 1933 και στα ούσιώδη άποτελεί κακή προσπάθεια άπομίμησης του χιτλερικού κινήματος.

Ή οίκογένεια Μερκούρη θεωρείται ότι άνήκει στα βασιλόφρονα, άντι-βενιζελικά στοιχεία. Ό πατέρας του Γ. Μερκούρη έχασε

τὴν θέσιν τοῦ δημάρχου Ἀθηναίων λόγῳ λαθῶν στὴν ἐκλογικὴ του τακτικὴ καὶ τῆς προσπάθειάς του νὰ στραφεῖ πρὸς τοὺς βενιζελικούς. Ὁ Γ. Μερκούρης, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀποχώρησίν του ἀπὸ τὸ Λαϊκὸ Κόμμα, προσπαθεῖ νὰ κερδίσει νέον ἔδαφος μὲ τὸ παραπάνω, μᾶλλον πολιτικόν, κόμμα.

3. ΣΙΔΗΡΑ ΕΙΡΗΝΗ. Ἐθνικὴ ἀμυντικὴ ὀργάνωσις ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Νίκλαμπου, συνταγματάρχου ἐ.ἀ. καὶ παλαιοῦ ὁπαδοῦ τοῦ στρατηγοῦ καὶ δικτάτορα Πάγκαλου.

Μέλη της εἶναι κυρίως ἀξιωματικοὶ τοῦ Πάγκαλου ποὺ ἔχουν ἐκδιωχθεῖ ἀπὸ τὸν στρατό, παλαιοὶ πολεμιστὲς καὶ νεολαία. Αὐτὴ ἡ ὀργάνωσις δὲν ἔχει ὁποιαδήποτε πολιτικὴ σημασίαν.

4. ΕΘΝΙΚΟ-ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ — ΘΡΑΚΗΣ. Ἡ ὀργάνωσις αὐτὴ κατ' ἀρχὴν ὑπάρχει ἀπλῶς στὰ καρτὰ καὶ ἔχει ἐλάχιστους ὁπαδοὺς στοὺς ὁποίους ἀποδίδονται στομφώδη ἀξιώματα. Ἀποτελεῖ περαιτέρω μία κακὴ προσπάθεια ἀπομίμησης τοῦ χιτλερικοῦ κινήματος. Εἶναι ἀντισημιτικὴ.

5. ΠΑΜΦΟΙΤΗΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ. Ἐθνικὸς σύνδεσμος ποὺ ἀποτελεῖ σημαντικὸ ἀντίβαρον στὶς ἰσχυρὰς κομμουνιστικὰς ομάδας φοιτητῶν στὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν.

6. Τοπικὴ ομάδα τοῦ ἰταλικοῦ Fascio.

Τὸ κίνημα τοῦ Βενιζέλου, τὸ 1935.

VI

R 1904/34/19/1935

Ἀπό : Γουώτερλω

Πρὸς : Σάϊμον

Ἀναφορὰ

Ἀθῆναι, 16 Μαρτίου 1935

Κατὰ τὶς 8.15' τὸ θρᾶδου τῆς Παρασκευῆς, 1ης τρέχοντος, παραμονὴ τῶν ἀπόκρεω, ἡ Ἀθήνα τρόμαξε ἀπὸ τοὺς ἤχους τῶν πυροβολισμῶν, ποὺ συνεχίσθησαν κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς σκοτεινῆς καὶ θυελλώδους νύκτας, μέ, κατὰ συχνὰ διαστήματα, ἄσφαιρους κανονιοβολισμοὺς ἀπὸ τὰ κανόνια τοῦ Λυκαβητοῦ. Ἐνωρὶς τὸ ἐπόμενο πρωὶ ἔγινε γνωστὸ ὅτι μία ὁμάδα ἀντιμοναρχικῶν ἀξιωματικῶν τοῦ ναυτικοῦ εἶχε καταλάβει τὸ ναῦσταθμο τῆς Σαλαμίνας καὶ εἶχε πάρει τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ στόλου στὴν Κρήτη καὶ ὅτι ἡ κυβέρνησις κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς νύκτας, εἶχε ἀνακαταλάβει τὸν ναῦσταθμο καὶ εἶχε ἐξουδετερώσει μερικὰς μὴ νομιμόφρονες μονάδας τῆς φρουρᾶς Ἀθηνῶν. Οἱ ἐξελίξεις, ποὺ τερματίσθησαν μὲ τὴν κατάρρευσιν τοῦ κινήματος στὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ κωλαίνοντος Ἀβέρωφ στὴν Σαλαμίνα τὴν νύκτα τῆς 12ης πρὸς τὴν 13ην Μαρτίου, ἔχουν δοθεὶ συνοπτικὰ στὰ καθημερινὰ τηλεγραφήματά μου...

Εὐνοϊκὰς συνθῆκες γιὰ τὸ κίνημα εἶχαν προετοιμασθεῖ ἐπὶ μακρόν, ἀπὸ τότε ποὺ ἦλθε στὴν ἐξουσίαν ἡ κυβέρνησις Τσαλδάρη, μὲ τὴν καταστροφικὴν ἐπέμβασιν τῆς πολιτικῆς στὸ ναυτικόν, ὑπὸ τὴν ἐκκεντρικὴν καὶ ἀνεύθυνον καθοδήγησιν τοῦ ὑπουργοῦ ναυτικῶν ναυάρχου Χατζηκυριάκου καὶ στὸν στρατό, ἐξ αἰτίας τῶν κακομελετημένων προσπαθειῶν τοῦ ὑπουργοῦ στρατιωτικῶν νὰ μαγειρεύσει, γιὰ ἀντι-βενιζελικοὺς σκοποὺς, τὶς προαγωγὰς ἀξιωματικῶν. Στὸν ἴδιον χώρῳ, ἡ στάσις τῆς κυβερνήσεως ἔναντι τοῦ δημοκρατικοῦ καθεστώτος ἐσπείρει γόνιμο σπέρμα. Ἀξιωματικοὶ τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ ναυτικοῦ, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους εἶχαν ἀπολυθεῖ λόγῳ τῆς συμμετοχῆς τους στὸ κίνημα τοῦ Πλαστήρα τοῦ 1933, καὶ ποὺ ἔτσι εἶχαν πρόσθετους λόγους νὰ εἶναι δυσαρεστημένοι, πείσθησαν (κατὰ τὴν γνώμην μου ἐσφαλμένα) ὅτι ἡ κυβέρνησις ἐτοιμαζε

ἀργά ἀλλὰ σίγουρα τὸ ἔδαφος γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς μοναρχίας. Ἡ ἀποφασιστικότητα νὰ προλάβουν τὴν ὁλοκλήρωση αὐτῶν τῶν σχεδίων τοὺς ἔδωσε πρόσχημα, ποὺ σὲ πολλές περιπτώσεις γινόνταν γνήσια παστευτό, γιὰ δράση. Οἱ ὑποψίες τοὺς εἶχαν αὐξηθεῖ ὕστερα ἀπὸ τὴν δημοσίευση, πρὶν ἀπὸ μερικὲς ἑβδομάδες, στὴν ἔφημερίδα τοῦ ὀργανωτῆ τῆς ἀποπείρας κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ Βενιζέλου, μιᾶς συνέντευξης τοῦ πρώην βασιλῆα στὴν ὁποία τόνιζε τὴν πεποίθησή του ὅτι ἡ δυναστεία θὰ παλινρθωνόταν ἐντὸς τοῦ ἔτους, καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἐπετράπη, καὶ προστατεύθηκε ἀπὸ τὴν ἀστυνομία, μιὰ συγκέντρωση βασιλοφρόνων στὴ Θεσσαλονίκη μὲ σύνθημα «Κάτω ἡ Δημοκρατία», ἐνῶ ἀπαγορεύθηκε μιὰ δημοκρατικὴ συγκέντρωση διαμαρτυρίας κατὰ τῆς βασιλικῆς προπαγάνδας.

Πρὶν ἀπὸ δύο μῆνες ἐφημολογεῖτο ὅτι ἦταν ἔτοιμο νὰ ἐκραγεῖ ἓνα στασιαστικὸ κίνημα ἀξιωματικῶν τοῦ στρατοῦ, ἀλλὰ καθὼς δὲν ἔγινε τίποτε, δὲν θεώρησα ὅτι ἄξιζε τὸν κόπο νὰ σᾶς ἀναφέρω τὴν φήμη. Ἐγίνε ἀργότερα γνωστό, ὅτι ὁ Βενιζέλος, ὁ ὁποῖος προσεγγίσθηκε γιὰ νὰ ἀναλάβει τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κινήματος, ἀρνήθηκε νὰ σχετισθεῖ, ὑποκρεώνοντας ἔτσι τοὺς ἀξιωματικοὺς νὰ ἐγκαταλείψουν προσωρινὰ τὰ σχέδιά τους. Μεταξὺ αὐτῶν, οἱ πῶ ἀπελπισμένοι φαίνεται, πάντως, ὅτι συνέκισαν νὰ συνωμοτοῦν σὲ στενότερο κύκλο. Σύμφωνα μὲ μία ἀναφορά, ἡ ἔκρηξη εἶχε κανονισθεῖ γιὰ τὴν 25ῃ Μαρτίου, ὅταν ἡ κυβέρνησις καὶ ἡ φρουρά θὰ ἦταν ἀπασχολημένες μὲ τελετὰς στὴν Μητρόπολη. Σύμφωνα μὲ μία ἄλλη, εἶχε κανονισθεῖ γιὰ τὸ Σάββατο, 2 Μαρτίου, τὴν ἑναρξιν τῶν ἀπόκρεω, καὶ ἐποπεύσθηκε πρὶν τὴν ὥρα του ὅταν μαθεύτηκε ὅτι εἶχαν συλληφθεῖ οἱ στασιαστὲς ἀξιωματικοὶ στὴ Θεσσαλονίκη. Ὅποιοσδήποτε καὶ ἂν ἦταν ὁ λόγος, τὸ κίνημα ἐκτυροσκορῆθη σὰν μισογεμισμένο δοῦλο.

Ἡ φύσις καὶ ὁ βαθμὸς τῆς συννεοχῆς τοῦ Βενιζέλου εἶναι ἀκόμη σκοτεινὰ. Οἱ κυβερνητικοὶ κύκλοι καί, στὴν πραγματικότητα, ὅλοι ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς γνωστοὺς βενιζελικούς, ἐκφράζουν τὴν πλήρη πεποίθησιν ὅτι τὸ κίνημα ἦταν προετοιμασμένο ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μὲ τὴ γνώσιν καὶ τὴν ἐπιδρομολογίαν του καὶ ὅτι χρηματοδοτήθηκε ἀπὸ τὴν Ἑλένα Βενιζέλου. Μιὰ πῶ παθάνῃ, ἴσως, — καὶ σίγουρα πῶ μεγαλόψυχῃ — ἀποψη εἶναι ὅτι ὁ Βενιζέλος ἀντιτάχθηκε στὸ κίνημα ἕως καὶ ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐντέκατη ὥρα καὶ ἀναμείχθηκε μόνον ὅταν τὰ πλοῖα τῶν στασιαστῶν ἔφθασαν στὴν Κρήτη καὶ ἀναφέρθηκε ὅτι εἶχαν κηρυχθεῖ ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν πειρατικά. Ὅποιαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ ἀλήθεια, οἱ ἀντιμοναρχικοί, στρατιωτικοὶ καὶ πολῖτες, φαίνεται νὰ εἶναι δξύτατα δικασιμένοι ἢ πλειοψηφία τοὺς θεωρεῖ

ὅτι ἡ στάση τῆς κυβέρνησης δὲν δικαιολογοῦσε ἀκόμη ἓνα ἀνατρεπτικὸν κίνημα, κατανοώντας καλὰ ὅτι θὰ γινόταν ἀντικείμενο ἐκμετάλλευσης ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν. Ἀπὸ τὴν ἔκρηξιν καὶ μετὰ, οἱ βενιζελικοὶ κύκλοι στὴν Ἀθήνα ἔχουν μία αἰσθησὶν καταστροφῆς καὶ (μὲ τὴν ἀνακοίνωσιν ἀπὸ τὸν Βενιζέλου ὅτι ἀνελάμβανε τὴν ἀρχηγίαν) φόβου ὅτι ἔκασε τὸ μυαλὸ του. Ἡ πράξις τοῦ ἀποδοξαίμαζόνταν ἔντονα ἀπὸ πολλοὺς ἀπὸ τοὺς πρὸ ἀφοσιωμένους φίλους του, ποὺ ἔβλεπαν ὅτι εἶχε καταστρέψει τὴν καριέρα του πρὸς ὄφελος τῶν πρὸ βίαιων ἀντιπάλων του.

Ἄν καὶ ἡ κυβέρνησις ἦταν θέβαιη ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ὅτι εἶχε τὴν δύναμιν νὰ συντρίψει τὸ κίνημα, δὲν νομίζω ὅτι περίμενε τὴν ἐπιτυχίαν τόσο γρήγορα ἢ τόσο εὐκολα. Εἶχε χάσει τὸν ἔλεγχον στὴ θάλασσαν καὶ ἡ κύρια σκέψις τῆς ἦταν στραμμένη στὸ Ἀβέρωφ. Θὰ θομβάρδιζε τὴν Ἀθήναν καὶ τὸν Πειραιᾶ; Θὰ ἐπιτίθετο κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης; Θὰ ἀποβίβαζε μονάδες νὰ καταστρέψουν τὴν σιδηροδρομικὴ γραμμὴ κοντὰ στὴν Ἀκτὴ, νοτίως τῆς Θεσσαλονίκης, κáνοντας, ἔτσι, τὴς ἐπικοινωνίας ἀργεὲς καὶ ἐπικίνδυνες; Τὰ ἐρωτήματα αὐτὰ βασάνιζαν τοὺς ἐπίσημους τὴν περασμένην ἑβδομάδα καὶ δυνάμεις στάθμευαν σὲ πολλὰ σημεῖα κατὰ μῆκος τῆς Ἀκτῆς τῆς Ἀττικῆς σὰν φρουρὰ γιὰ τὴν περίπτωση ἐπίθεσης κατὰ τῆς πρωτεύουσας. Γιὰ τὸν ἀπλὸ ἄνθρωπον εἶναι μυστήριον γιατί οἱ στασιαστὲς δὲν ἀποδύθηκαν σὲ καμία ἀπὸ αὐτὰς τὴς ἐπιχειρήσεις, ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ ἔχουν σοβαρὰς πολιτικὰς, καὶ ἴσως στρατιωτικὰς, συνέπειας, προτιμώντας τὴν τακτικὴν ποὺ υἱοθέτησαν καὶ ποὺ ἀποδείχθηκε μάταιη: δηλαδὴ, νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Βενιζέλου καὶ τῶν νησιωτῶν (ποὺ ὑποτίθεται περιέμεναν εἰδήσεις ἀρχικῶν ἐπιτυχιῶν), νὰ δημιουργήσουν φιλικὰς ναυτικὰς βάσεις ἀπὸ τὴς ὁποῖες νὰ διευθύνουν τὴς ἐπιχειρήσεις, νὰ ἀποκτήσουν καύσιμα γιὰ τὰ καράβια τοὺς μὲ τὴν κατάληψιν οὐδετέρων σκαφῶν καὶ νὰ ἀποκαταστήσουν ἐπικοινωνίαν στὴν Καβάλα μὲ τὴς χερσαῖες δυνάμεις τοὺς στὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θράκην.

Στὴς χερσαῖες δυνάμεις, ἡ Κυβέρνησις εἶχε τὴν τύχην νὰ διαθέτῃ, στὸ πρόσωπον τοῦ Κονδύλη, ἓναν διοικητὴν τοῦ ὁποίου ἡ δύναμις χαρακτῆρα καὶ ἡ προσωπικὴ γενναϊότητα ἐξασφαλίζουν τὴν ἐμπιστοσύνην καὶ τὸν σεβασμὸν τῶν ἀνδρῶν ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν του. Ὁ ταγματάρχης Σάμπον μὲ πληροφωρεῖ ὅτι τὸ σχέδιόν του γιὰ προέλασιν σπῆς κατεχόμενες ἀπὸ τοὺς στασιαστὰς περιοχάς, ἦταν ὠστοῦ καὶ ἀπλὸ καὶ ὅτι θὰ ἦταν ἀποτελεσματικὸν ἀκόμη καὶ ἂν ὑπῆρχε σοβαρὴ ἀντίστασις.

Τὰ κύρια μειονεκτήματα ἀπὸ τὰ ὁποῖα πάσχει ὁ ἑλληνικὸς

στρατός έχουν γίνει θέμα συχνών αναφορών στο παρελθόν και οι παρούσες επιχειρήσεις δεν συνέβαλαν στην αλλαγή της καμψης γνώμης που είχαν οι προκατοχοί μου και εγώ ο ίδιος για την πολεμική ικανότητα του ελληνικού στρατού στο σύνολό του. Η γνώμη αυτή επιβεβαιώθηκε, και με το παραπάνω, από την έλλειψη πειθαρχίας που ήταν φανερή την περασμένη εβδομάδα, το χαμηλό επίπεδο διοίκησης που ασκήθηκε από τους περισσότερους αξιωματικούς και την σχεδόν πλήρη έλλειψη διοικητικών υπηρεσιών για τον έφοδιασμό των ανδρών με τρόφιμα και πυρομαχικά. Η κριτική αυτή γίνεται δεκτή και από μερικούς σκεπτόμενους Έλληνες αξιωματικούς που νοιάζονται για την πρόοδο του στρατού.

Ἡ δικτατορία τοῦ Κονδύλη, τῆς 10ης Ὀκτωβρίου 1935.

VII

R 6160/34/19/1935

Ἀπό : Γουώτερλω

Πρός : Χάαρ

Ἀναφορά

Ἀθῆναι, 11 Ὀκτωβρίου 1935

Οἱ συνωμοσίαι ποὺ ὑπέθαλψαν οἱ δισταγμοὶ τοῦ Τσαλδάρη καὶ ἡ ἐμμονή του νὰ στηρίζεται σὲ κομματικοὺς ἐλιγμοὺς ἐντὸς συνταγματικῶν πλαισίων ὁδήγησαν σὲ κρίση, τὸ πρῶν τῆς 10ης τρέχοντος, δταν σαρώθηκε κάθε μορφὴ συνταγματικῆς κυβέρνησης στὴν Ἑλλάδα. Τὸ πληῆγμα προετοιμαζόταν ἀπὸ καιρὸ καί, σύμφωνα μὲ ὅλες τὶς ἐνδείξεις, μὲ γνώση καὶ ἔγκριση τοῦ πρώην βασιλῆα, μὲ τὸν ὁποῖο οἱ ἄκροὶ βασιλόφρονες εἶναι γνωστὸ ὅτι εἶχαν στενὲς καὶ συνεχεῖς ἐπαφὲς στὸ Λονδίνο.

Ἄν καὶ εἶχε ληφθεῖ κάθε μέτρο γιὰ νὰ ἐξασφαλισθεῖ νόθο ἀποτέλεσμα κατὰ τὸ δημοψήφισμα γιὰ βασιλευόμενη ἢ ἀβασίλευτη δημοκρατία, ποὺ ἔχει ὀρισθεῖ γιὰ τὶς 3 Νοεμβρίου, καὶ μολονότι ὁ Τσαλδάρης, ἀφοῦ εἶχε δηλώσει στὴ βουλὴ ὅτι δὲν θὰ ἐξέταζε περίπτωσι παλινόρθωσης τῆς μοναρχίας ἐκτὸς καὶ ἂν ἔνα τίμα διενεργημένο δημοψήφισμα ἔδινε μίαν καθαρὴν πλειοψηφίαν 65 - 70% ὑπὲρ τῆς μοναρχίας, εἶχε ἐγκαταλείψει αὐτὴ τὴ θέσιν καὶ εἶχε δεχθεῖ ὅτι, ὑπὸ τὶς γνωστὰς συνθῆκες, ἀπλὴ πλειοψηφία, δηλαδὴ 50% σὺν μία ψήφος, θὰ ἔπρεπε νὰ θεωρηθεῖ ἐπαρκής, οἱ ἄκροὶ βασιλόφρονες, ἀντιλαμβανόμενοι ὅτι αὐτοὶ οἱ ἀμφίβολοι διακανονισμοὶ δὲν γίνονταν δεκτοὶ ἀπὸ τὴν μεγάλην πλειοψηφίαν τῆς κοινῆς γνώμης, ἔδειχναν ἐδῶ καὶ ἄρκετὸ καιρὸ νευρικότητα γιὰ τὸ ἀποτέλεσμα.

Αὐτὸ συνέβαινε τὴν στιγμὴν

α) ποὺ οἱ ἐφορευτικὰς ἐπιτροπὲς δὲν ἐπρόκειτο νὰ ἀλλάξουν, ἀλλὰ ἐπρόκειτο νὰ συσταθοῦν ὅπως καὶ κατὰ τὶς βουλευτικὰς ἐκλογὰς τοῦ περασμένου Ἰουνίου (τὶς ὁποῖες, κυρίως γιὰ αὐτὸ τὸ λόγο μποῦκότιταρ ἢ ἀντιμοναρχικὴ ἀντιπολίτευση)·

β) ποὺ οἱ διπλοψηφίαι καὶ τριπλοψηφίαι τῶν βασιλοφρόνων εἶχαν ἐξασφαλισθεῖ μὲ διάφορα τεχνάσματα·

γ) πού ὁ στρατὸς θὰ εἶχε τὴν ἄδεια νὰ ψηφίσει, ὅχι στοὺς στρατιῶνες, ἀλλὰ ὅπου ἤθελε καὶ ὅσες φορές ἤθελε·

δ) πού τὰ ἀποτελέσματα θὰ ἀνακηρύσσονταν στὶς ἐκλογικὲς περιφέρειες ἀπὸ τοὺς νομάρχες ἀντὶ ἀπὸ τὰ δικαστήρια, ὅπως προβλεπόταν στὸν παλαιὸ νόμο. Παρ' ὅλα αὐτά, οἱ μοναρχικοὶ δὲν εὐελπιστοῦσαν γιὰ τὸ ἀποτέλεσμα. Φοβοῦνταν ὅτι, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ βασιλικά ὅχυρά στὴν Παλαιὰ Ἑλλάδα, οἱ λαϊκὲς ἀντιδράσεις θὰ μπορούσαν νὰ ἐξουδετερώσουν ἀκόμη καὶ τὴν πιὸ δραστικὴ νοθεΐα κι ὅτι, σὲ ὅποιαδὴποτε περίπτωση, νοθεΐα στὴν Κρήτη καὶ σὲ μερικὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου θὰ ἦταν δύσκολη, ἂν ὅχι ἀδύνατη. Στὴν πραγματικότητα, εἶχε γίνει σαφὲς ὅτι ἓνα τίμα διενεργημένο δημοψήφισμα δὲν θὰ ἔδινε στοὺς μοναρχικοὺς, παρὰ τὸ ὅτι ὁ Τσαλδάρης εἶχε κηρυχθεῖ ὑπὲρ τῆς μοναρχίας, πάνω ἀπὸ 40% τῶν ψήφων. Αὐτὸ δὲν θὰ ἴσχυε τὸν περασμένο Μάιο, ὅταν οἱ ἀντιδράσεις κατὰ τῆς αὐτοῦς βενιζελικῆς ἐξέγερσης εἶχαν συσπειρώσει τὴν μετριοπαθεῖ κοινὴ γνώμη στοὺς μοναρχικοὺς. Ἀλλὰ ἀπὸ τότε τὸ ρεῦμα ἀντιστάθηκε καὶ συνεχίζει νὰ ἀντιστρέφεται, ὀρμητικὰ πρὸς τὴν ἀντίθετη κατεύθυνση.

Ἐξ αἰτίας αὐτοῦ, μεταξὺ τῶν πρὸ φιλογερῶν μοναρχικῶν πνευμάτων ἀναπτύσσεται, ἐδῶ καὶ κάμποσο καιρὸ, μία κίνηση νὰ ἀπορριφθεῖ τὸ δημοψήφισμα καὶ νὰ ἀποσπασθεῖ ἀπὸ τὴν βουλὴ ψήφος γιὰ τὴν ἄμεση παλινὸρθωσι τοῦ πρώην βασιλῆ. Γύρω ἀπὸ αὐτὸ τὸ θέμα περιστράφηκαν οἱ συνημοσίες τῶν τελευταίων δύο μηνῶν. Μία ἀπὸ τὶς κινήσεις τῶν μοναρχικῶν εἶχε σκοπὸ νὰ προταθεῖ στὴν κυβέρνησις ἡ τροποποίησι τῶν ἀποφάσεων τῆς βουλῆς κατὰ τέτοιον τρόπο, ὥστε νὰ ζητηθεῖ ἀπὸ τὸν λαὸ νὰ ψηφίσει ὑπὲρ ἑνὸς ἀπὸ τρία καθεστῶτα, δηλαδὴ, δημοκρατία, μοναρχία ἢ κομμουνισμὸ, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι οἱ 150.000 κομμουνιστικοὶ ψήφοι, πού θὰ δύνονταν διαφορετικὰ ὑπὲρ τῆς δημοκρατίας, θὰ ἦταν ἔτσι δυνατόν νὰ ἀποσπαστοῦν. Ἡ ἐλπίδα ἀποδείχθηκε μάταια, καθὼς οἱ κομμουνιστὲς ἀποφάσισαν ὅτι, σὲ μιὰ τέτοια περίπτωσι, θὰ ψήφισαν γιὰ τὴν διατήρησι τῆς δημοκρατίας.

Φαίνεται νὰ μὴν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ὁ στρατηγὸς Κονδύλης, ἐνῶ ἰσχυριζόταν ὅτι παρέμενε πιστὸς στὴν ἀποψὴ τοῦ Τσαλδάρη ὑπὲρ τῆς διεξαγωγῆς δημοψηφίσματος, ὅπως εἶχε ρυθμιστεῖ, ἐδῶ καὶ ἀρκετὸ καιρὸ ἀναμείχθηκε στὴν κίνησι γιὰ νὰ ματαιωθεῖ τὸ δημοψήφισμα. Καὶ τὸ μόνον θέμα πού ὑπῆρχε τελευταῖα, ἦταν ἂν θὰ προκαταλάμβανε τὴν κατάστασι πού δημιουργήθηκε ἀπὸ τὶς ταλαντεύσεις τοῦ Τσαλδάρη γιὰ νὰ ἐπιβάλλει λύσι μὲ τὴν κατάληψι τῆς ἐξουσίας ἀπὸ τὸν ἴδιο.

Ἀντιμετωπίζεται συνεπῶς μὲ σκεπτικισμό ἡ ἐπιφανειακὴ τάχα ἐξέλιξη ποὺ δόθηκε στὰ γεγονότα τῆς 10ης τρέχοντος, δηλαδὴ ὅτι ἡ στρατιωτικὴ ἡγεσία ἐπιβλήθηκε στὸν Κονδύλη. Τὰ γεγονότα αὐτὰ δίνονται στὸν τύπο ὡς ἑξῆς: Τὸ πρῶτῃ, μία ἀντιπροσωπεῖα τῶν βασιλοφρόνων βουλευτῶν ἐπισκέφθηκε τὸν Τσαλδάρη στὴν Κηφισιὰ καὶ προσπάθησε ματαίως νὰ τὸν πείσει ὑπὲρ τῆς ἀμεσης παλιν- ὄρθωσης. Ἡ ἀντιπροσωπεῖα εἶδε σὲ συνέχεια, τὸν στρατηγὸ Κονδύλη, ποὺ ἀπάντησε ὅτι θὰ συμμορφωθεῖ μὲ τὴ θέση τοῦ ἀρχηγοῦ του. Ἀλλὰ, ἀμέσως μετὰ, δέχθηκε στὸ ὑπουργεῖο στρατιωτικῶν τὸν δι- οικητὴ τοῦ Α΄ σώματος στρατοῦ, στρατηγὸ Παπάγο, τὸν ἀρχηγὸ τοῦ γενικοῦ ἐπιτελείου ναυτικοῦ, ναύαρχο Οἰκονόμου, καὶ τὸν δι- οικητὴ τῆς ἀεροπορίας στρατιῶν Ρέππα. Ἡ τριάδα διακήρυξε ὅτι ἀντιπροσπεύει τὶς ἔνοπλες δυνάμεις τοῦ κράτους καὶ ζήτησε τὴν ἄμεση παλινόρθωση τῆς μοναρχίας μὲ ψῆφο τῆς βουλῆς. Στὶς 11 π.μ. ἔφυγαν γιὰ τὴν Κηφισιὰ καὶ καθὼς συνάντησαν τὸν Τσαλδά- ρη στὸ δρόμο, τὸν πῆραν πίσω στὴν Κηφισιά, ὅπου ἔγινε συζήτηση. Ὁ Τσαλδάρης ἀρνήθηκε καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ τὸν πληροφόρησαν ὅτι ἀπὸ ἐκεῖνη τὴν στιγμή ἀναλαμβάναν αὐτοὶ τὴν κυβέρνησι τῆς χώ- ρας. Τὸ ἀπόγευμα ὁ Τσαλδάρης προέδρευσε σὲ σύσκεψη τοῦ ὑπουρ- γικοῦ συμβουλίου, τὸ ὁποῖο ἐξέδωσε μιὰν ἀνακοίνωση ὅπου σημεί- ωνε ὅτι, ἀφοῦ οἱ τρεῖς ὑπουργοὶ τῶν ἐνόπλων δυνάμεων δὲν ἦταν σὲ θέση νὰ ἀποκρούσουν τὰ αἰτήματα τῶν ἀξιωματικῶν, ἡ κυβέρνη- ση «θεώρησε ἐαυτὴν παραιτηθεῖσα». Ὁ Τσαλδάρης εἶπε στοὺς δη- μοσιογράφους ὅτι ἡ κατάστασι ἐλεγχόταν τώρα ἀπὸ τὴν ἐπαναστα- τικὴ ἐπιτροπή.

Ἡ ἐπιτροπὴ ἐξέδωσε ἀκολούθως μιὰ διακήρυξη στὴν ὁποία τόνιζε ὅτι θεώρησε ἱερὸ καθῆκον της νὰ ἐπέμβει γιὰ νὰ θέσει τέρ- μα στὴν ὑπάρχουσα ὀλέθρια κατάστασι, ὅτι ὁ Τσαλδάρης καὶ ἡ κυ- βέρνησή του εἶχαν παραιτηθεῖ, καὶ ὅτι ἡ ἴδια εἶχε αὐτοχρισθεῖ ἀρ- μόδια νὰ διορίσει νέα κυβέρνησι ποὺ θὰ ὀρκιζόταν στὴ βουλή. Ἡ ἐπιτροπὴ ἐμφανίσθηκε σὲ συνέχεια σὰν νὰ εἶχε πείσει ἕναν κάπως ἀπρόθυμο Κονδύλη νὰ ἀναλάβει τὸ ἔργο.

Ἀμέσως μετὰ ἐμφανίσθηκε ἕνας κατάλογος μελῶν τῆς νέας κυβέρνησις, ἀλλὰ κατὰ τὴν διάρκεια τῆς θραυτῆς ἔγιναν πολλὲς ἀλλαγὲς καὶ τὴ στιγμή αὕτῃ δὲν εἶναι ἀκόμη πλήρης... Λίγα ἀπὸ τὰ ὀνόματα ποὺ ἐμφανίζονται μποροῦν νὰ διεκδικήσουν ὁποιαδήποτε δικαίωσι, ἐκτὸς τοῦ φλογεροῦ φιλοβασιλισμοῦ τους...

Τὸ ἀπόγευμα δημοσιεύθηκε στὴν «Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνή- σεως» ἡ ἐπαβολὴ στρατιωτικοῦ νόμου καὶ ἀργότερα μιὰ διακήρυ- ξη τοῦ στρατηγοῦ Κονδύλη ποὺ ἀπαγόρευε ὅλες τὶς ὑπαθῆριες συγ-

κεντρώσεις και ἐξόρκαζε τοὺς πολῖτες νὰ συνεχίσουν ἡσυχοὶ τὴς δουλειᾶς τους. Ὑπῆρχαν στοὺς δρόμους ἰσχυρὲς ἀστυνομικὲς και στρατιωτικὲς δυνάμεις και ἡ πόλη παρέμεινε ἐντελῶς ἡσυχὴ ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς περιχαρεῖς βασιλόφρονες ποὺ πυροβολοῦσαν στὸν ἀέρα ἀπὸ τὰ μπαλκόνια.

Ἡ βουλὴ συνεδρίασε στὶς 6.30' μ.μ. Οἱ περισσότεροὶ ἀπὸ τοὺς ἑξήνους ἀνταποκριτὲς ἀποκλείστηκαν. Ὑστερα ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσθι μιᾶς ἐπιστολῆς τοῦ στρατηγοῦ Κονδύλη, ποὺ ἀνακοίνωσε τὸ σχηματισμὸ τῆς νέας κυβέρνησης, τὰ μέλη ἔδωσαν ἓνα τροποποιημένο ὄρκο: ὀρκίστηκαν ὅτι θὰ ἐπιδειξοῦν νομιμοφροσύνη ἔναντι τῆς χώρας και θὰ ἐκτελοῦν εὐσυνειδήτητα τὸ καθήκον τους. Ὁ Τσαλδάρης ἀποχώρησε ἀπὸ τὴ βουλὴ, συνοδευόμενος ἀπὸ τοὺς μισοὺς περιήπου βουλευτὲς ποὺ ἦταν παρόντες, ἀφοῦ πρῶτα δήλωσε ὅτι τοῦ εἶναι ἀδύνατο νὰ ἀποδεχτεῖ τὴ στρατιωτικὴ ἐπανάσταση. Οἱ ὑπόλοιποι βουλευτὲς ψήφισαν διὰ βοῆς ὑπὲρ τῆς κατάρτησης τῆς ἀθασλευτῆς δημοκρατίας, τῆς διενέργειας δημοψηφίσματος στὶς 3 Νοεμβρίου — ἡ ἀντιβασίλεια θὰ ἀσκεῖται στὸ μεταξὺ ἀπὸ τὴν κυβέρνηση — και τῆς προσωρινῆς ἐπαναφορᾶς σὲ ἰσχὺ τοῦ συντάγματος τοῦ 1911. Ἀφοῦ ὁ Μεταξᾶς ἀνακοίνωσε ὅτι θὰ ὑποστηρίξει τὴ νέα κυβέρνηση, ἡ βουλὴ ἀνέστειλε τὴς ἐργασίες της ἐν' ὀρίστον.

Συμπερασματικά, νομίζω ὅτι οἱ συνέπειες αὐτῆς τῆς στρατιωτικῆς ἐπέμβασης πρέπει νὰ ἀντιμετωπιστοῦν μὲ ἀνησυχία. Ἡ ἰσχυρὴ ὑποψία ὅτι ἔχει τὴν ἐπιδραμασσία ποῦ πρῶν ἡ βασιλῆα, και ὅτι, μὲ αὐτὴ τὴν ἔννοια, εἶναι μιὰ φτιαγμένη δουλειά, κάνει ἀκόμη πῶς δύσκολη τὴν πίστιν ὅτι ἡ ἀπατροφὴ τῆς μεγαλειότητάς του μπορεῖ νὰ ἀποβεῖ πρὸς τὸ καλὸ τῆς χώρας του ἢ ὅτι ἡ βάση τῆς παλινόρθωσης μπορεῖ νὰ εἶναι δημοφιλὴς ἢ διαρκής. Στὴν καλύτερη περίπτωση ἡ στάση ἐνὸς μεγάλου μέρους βουλευτῶν, ποὺ τὴ στιγμὴ αὐτὴ παραμένει πιστὸ στὸν Τσαλδάρη και στὶς συνταγματικὲς διαδικασίες, πρέπει νὰ εἶναι ἀμφίβολη. Καὶ αὐτοὶ ἐκτροσωποῦν μιὰ μεγάλη μερίδα μετριοπαθοῦς κοινῆς γνώμης. Οἱ δημοκρατικοί, οἱ γούρα περισσότεροὶ ἀπὸ τὸν μισὸ πληθυσμὸ τῆς χώρας τώρα και ἀποκλεισμένοι ἀπὸ τὴ δημόσια ζωὴ θὰ εἶναι θίγαι ἐχθρικοὶ και μπορεῖ νὰ φτάσουν στὸ σημεῖο νὰ μποῦκοττάρουν τὸ δημοψήφισμα, ἂν γίνῃ. Ἐκτὸς αὐτῶν, ὑπάρχουν ἀρκετὲς ἀνησυχαστικὲς πιθανότητες: ἡ αὐξανόμενη πολιτικὴ συνειδητοποίηση τῆς Μακεδονίας, ποὺ κάνει τὴν ὑπομονὴ τῆς μὲ τὴν εὐκαιριακὴ διακυβέρνησίν της ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, χωρὶς σκέψη γιὰ τὰ τοπικὰ συμφέροντα, ἡ διέγερση ποὺ προσφέρει πάντα στὸν κομμουνισμὸ κάθε δικτατορία, και τὸ ἀνεξάρτητο φεουδαλικὸ πνεῦμα τῆς Κρήτης.

Η 6249/34/19

Ἀπὸ : Σάϊμον

Πρὸς : Φόρεϊν Ὁφφίς

Μνημόνιο

Λονδίνο, 16 Ὀκτωβρίου 1935

Ἡ βασιλὶς τῆς Ἑλλάδας ἦρθε μὲ πρωτοβουλία του νὰ μὲ δεῖ σήμερα τὸ πρωὶ στὸ σπίτι μου. Ἀφοῦ μοῦ ἔδωσε μία ἔκθεση τῶν γεγονότων ποὺ ὀδήγησαν στὴν σημερινή κατάστασι, μὲ διαβεβαίωσε ὅτι εἶχε γνώσι τῶν δυσκολιῶν καὶ τῶν κινδύνων ποὺ ἐμπαιναν στὸν δρόμο γιὰ τὴν παλινδρόθωσι. Πίστευε ἐν τούτοις ὅτι θὰ σπριαζόταν γιὰ πάντα ἀπὸ τοὺς ὁπαδοὺς του σὺν δειλὸς καὶ προδότης ἂν δὲν ἀξιοποιοῦσε τὴν εὐκαιρία ποὺ παρουσιαζόταν, ὅσο κακὴ καὶ ἂν φαίνονταν. Τοῦ εἶπα ὅτι ἀνησυχούσα σοβαρὰ ἀπὸ ὀρισμένες ἐξελιξεις ποὺ φαίνονταν νὰ δείκνουν τὴν ἀδυναμία τοῦ φιλο-βασιλικοῦ κινήματος. Ἀπὸ τὸ καλοκαίρι καὶ μετὰ ἡ κοινὴ γνώσι στὴν Ἑλλάδα φαίνονταν σαφῶς νὰ ἔχει στραφεῖ κατὰ τῆς παλινδρόθωσις. Ἡ ἀποχώρησι μῆς ἑκατοντάδας βουλευτῶν ἀπὸ τὴ Βουλὴ παρουσιαζόταν ἐπίσης σὺν ἑνα σημαντικό γεγονός, ἐνῶ ὑπῆρχαν ψῆθοι σχετικά μὲ δημοκρατικὲς ἐξεγέρσεις στὴν Κρήτη καὶ τὴν Θεσσαλονίκη. Τὸ πὸς σοβαρό, ἴσως, ἀπὸ ὅλα ἦταν ἡ γενικὴ ἐντύπωσι ὅτι τὸ μοναρχικὸ κίνημα ἐλέγχεται τώρα ἀπὸ φανατικούς ἐξτρεμιστὲς στὸ στρατό, τὸ ναυτικὸ καὶ τὴν ἀεροπορία. Τὰ στοιχεῖα αὐτὰ μὲ ἔκαναν πολὺ ἀνῆσυχο γιὰ τὴν σταθερότητα ὁποιασδήποτε ἀλλαγῆς ποὺ θὰ γίνονταν μέσα σὲ μὴ τέτοια ἀτμόσφαιρα.

Ἡ βασιλὶς Γεώργιος δέχτηκε τὴ διάγνωσή μου. Καὶ μάλιστα, προχώρησε περισσότερο καὶ εἶπε ὅτι ὁ ἴδιος ἀντλαμβάνεται τὴς δυσκολίες πιθανῶς πὸς ζωηρὰ ἀπὸ ὅποιονδήποτε ἄλλον. Λεῖπει δώδεκα χρόνια τώρα ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ δὲν ἔχει σήμερα κανέναν Ἑλληνα προσωπικὸ φίλο, στὴν γνώσι τοῦ ὁποίου θὰ μπορούσε νὰ στηριχθεῖ. Ἡ παραδοχὴ του αὐτὴ μὲ παρότρυνε νὰ τοῦ πῶ ὅτι μοῦ φαίνεται οὐσιῶδες νὰ προετοιμάσει προσεκτικὰ ὀχι μόνον τὴν ἐπιστροφὴν του, ἀλλὰ καὶ τὴν πολιτικὴν του ἀμέσως μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν του. Δὲν θὰ ἦταν δυνατόν νὰ συζητήσει αὐτὰ τὰ θέματα

με "Ελληνες πού διθέτουν έπιρροή; "Όταν εΐπε ότι αυτό δέν τοῦ φαίνεται δυνατόν ὑπό τίς παρούσες συνθήκες, τοῦ εΐπα ότι τὰ μέλη τῆς έπιτροπῆς, πού ὑποτίθεται θά ἔρθει σπό Λονδίνο γιά νά τοῦ ἐπιδώσει τήν έπίσημη πρόσκληση γιά τήν έπιστροφή του, θά μπορούσαν νά εἶναι ἄνθρωποι μέ πείρα καί έπιρροή, στήν γνώμη τῶν ὁποίων θά μπορούσε νά στηριχθεῖ. Φάνηκε πάλι ἀμφίβολος, ἄν καί τοῦ ἄρεσε ἡ ἰδέα.

Ἡ μεγαλειότητά του μέ ρώτησε ἔπειτα, ποιά θά ἦταν ἡ στάση τῆς βρεταννικῆς κυβέρνησης ἀντίκρου στήν παλινόρθωση. Τοῦ εΐπα ὅτι, λόγω τῶν τόσο πολλῶν ἀνησυχαστικῶν πλευρῶν τῆς κατάστασης, δέν θά μπορούσαμε νά ἀναλάβουμε τήν εὐθύνη νά ἐνθαρρύνουμε ἢ νά ἀποθαρρύνουμε. Αὐτός μόνος του πρέπει νά αποφασίσει ἂν ἀξίζει τόν κόπο ὁ κίνδυνος. "Ας γνωρίζει, πάντως, ὅτι, ἄν, μετά τὸ δημοψήφισμα, ἀποκατασταθεῖ ἡ μοναρχία, δέν θά φέρουμε δυσκολίες οὔτε θά καθυστερήσουμε τήν ἀναγνώρισή της, καί φυσικά θέλουμε νά τήν δοῦμε νά οἰκοδομεῖται σέ θεμέλια ὅσο εἶναι δυνατόν πὸ σταθερά καί μόνιμα.

Ὁ βασιλιάς τότε πέρασε σέ διάφορες λεπτομέρειες. Δέν θά μπορούσε ὁ Βρεταννὸς πρεσβευτῆς νά πάρει μιά πὸ εὐνοϊκὴ στάση σπὸ θέμα τῆς παλινόρθωσης; Ἐπανέλαβα ὅτι δέν θά μπορούσαμε νά ἀναλάβουμε τήν εὐθύνη καί νά ἐνθαρρύνουμε μιὰν ἀλλαγὴ πὸ φαίνεται νά περιβάλλεται ἀπὸ τόσους κινδύνους. Ἡ μεγαλειότητά του θά μπορούσε, πάντως, νά εἶναι ἥσυχος ὅτι ἡ βρεταννικὴ πρεσβεΐα δέν θά υἱοθετήσει σέ καμιά περίπτωση ἐκθρική στάση. Χωρὶς νά δέχομαι μέ κανένα τρόπο τήν κριτικὴ κατὰ τῆς πρεσβεΐας, τοῦ εΐπα ὅτι θά φροντίσω ὁ ἴδιος ὥστε αὐτὰ πού τοῦ ἔλεγα νά διευκρινιστοῦν καί σπὸν πρεσβευτῇ μας.

Ὁ βασιλιάς τότε ρώτησε ἂν θά ἦταν δυνατόν νά τοῦ δώσουμε μερικὸς Βρεταννοὺς συμβούλους γιά τὸ στρατό, τὸ ναυτικὸ καί τήν ἀεροπορία. Τοῦ εΐπα ὅτι ἂν ὑποβάλλει αὐτὴ τήν παράκληση μετὰ τήν παλινόρθωση τῆς μοναρχίας, εἶμαι βέβαιος ὅτι θά τήν ἐξετάσουμε εὐνοϊκά.

Ἡ ἐπόμενη παράκλησή του ἀφοροῦσε τὸν ἑλληνικὸ πληθυσμὸ τῆς Κύπρου. Δέν εἶχε πρόθεση νά ζητήσει νά δώσουμε τήν Κύπρο στήν Ἑλλάδα. Δέν θά ἦταν ὅμως δυνατόν νά τὸν βοηθήσουμε νά διαλύσει τήν ἐκθρότητα ἐνὸς ἐπικίνδυνου κινήματος χαλαρώνοντας μερικὰ ἀπὸ τὰ μέτρα πὸ πῆραμε, μετὰ τίς ταραχές, κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπισκόπων καί τῶν ἑλληνικῶν σχολείων; Εἶπα ὅτι θά συμβουλευτῶ ἐπὶ τοῦ θέματος τὸν ὑπουργὸ ἀποικιῶν καί ὅτι θά ἐξετάσω προσεκτικὰ ὅ,τι μοῦ εΐπε.

Τέλος, δήλωσε ότι η ανατολική Ευρώπη έχει γενικώς πάρει
μια πὸ εὐνοϊκὴ στάση στὸ θέμα τῆς παλινρῥωσης. Ἡ κυβέρνηση
τῆς Γιουγκοσλαβίας τὴν εὐνοεῖ τώρα ὀριστικά, ὅπως ἐπίσης καὶ ὁ
βασιλιάς τῆς Βουλγαρίας καὶ ὁ Κεμάλ.

Συνοψίζοντας, θὰ ἔλεγα ὅτι ὁ ἴδιος ὁ βασιλιάς τῆς Ἑλλάδας
ἀμφιβάλλει γιὰ τὸ μέλλον, ἀλλὰ θεωρεῖ ἀναπόφευκτη τὴν ἀνάλη-
ψη τῶν κινδύνων. Δὲν τὸν ἐνθάρρυνα οὔτε τὸν ἀποθάρρυνα. Πι-
στεύω, πάντως, ὅτι θὰ ἦταν πολὺ καλύτερα μὰ καὶ ἡ παλινρῥωση
εἶναι τώρα ἀναπόφευκτη, νὰ κάναμε ὅ,τιδήποτε μπορούμε νόμιμα
γιὰ νὰ βοηθήσουμε νὰ γίνεῖ ἡ μοναρχία ὅσο τὸ δυνατὸν πὸ ἀσφαλῆς.
Αὐτὴ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἡ γραμμὴ μας τόσο στὸ Λονδῖνο ὅσο καὶ
στὴν Ἀθήνα.

Ἡ νοθεία στὸ Διημοψήφισμα τοῦ 1935.

IX

R 6717/34/19/1935

Ἀπό : Ἀταλὺ
Πρὸς: Γουώτερλω

Ἀναφορά

Ἀθῆναι, 5 Νοεμβρίου 1935

Τὸ διημοψήφισμα ποὺ ἐγίνε στὶς 3 Νοεμβρίου γιὰ νὰ ἐπικυρώσει τὸ πραξικόπημα τῆς 10ης Ὀκτωβρίου ἀπέληξε, ὅπως ἀναμενόταν, (γιατὶ οἱ δημοκρατικοὶ καὶ ὁ τύπος τους εἶχαν φημῶθεϊ τελείως ἐνῶ δὲν εἶχαν μπεῖ ἐμπόδια στοὺς βασιλόφρονες καὶ γιατί ἡ κυβερνήση εἶχε πάρει μέτρα νὰ πολλαπλασιάσει τὶς ψήφους τῶν βασιλοφρόνων) στὸ νὰ θγάλει μιὰ μεγάλη, ἂν καὶ πλαστή, πλειοψηφία ὑπὲρ τῆς παλινόρθωσης τοῦ βασιλιᾶ.

Οἱ μέθοδοι ποὺ υἱοθετήθηκαν γιὰ νὰ ἐξασφαλιστεῖ βασιλικὴ πλειοψηφία ἔχουν ἤδη ἀναφερθεῖ ἀπὸ τὸν Γουώλκερ στὶς 24 Σεπτεμβρίου. Τὰ παρακάτω λίγα, ἀλλὰ τυπικὰ παραδεγμένα, θὰ δεῖξουν τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο μπῆκαν σὲ ἐφαρμογή.

Ἀεροπόροι ἐμφανίστηκαν νὰ ψηφίζουν σὲ ἐκλογικὸ κέντρο τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ διευθυντὴς τῆς ἐφημερίδας «Ἑστία» τοὺς παρακολούθησε μέσῳ ἐνὸς ἀξιόπιστου συντάκτη τῆς ἐφημερίδας του. Τὸ καμion ποὺ τοὺς ἔφερε στὸ ἐκλογικὸ κέντρο τοὺς πῆγε στὴ συνέχεια σὲ τρία ἀκόμη ἐκλογικὰ κέντρα, ὅπου ξαναψήφισαν. Ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα ὁ συντάκτης σταμάτησε τὴν παρακολούθησιν.

Ἐνα ἄλλο καμion γεμάτο στρατιῶτες σταμάτησε στὸ ἐκλογικὸ κέντρο τῆς παλιᾶς βουλῆς. Οἱ φαντάροι, ἀφοῦ ψήφισαν, ἔκαναν βόλτα γύρω ἀπὸ τὸ κτίριο τοῦ ἐκλογικοῦ κέντρου καὶ ψήφισαν γιὰ δεύτερη καὶ τρίτη φορὰ πρὶν ἀναχωρῶσιν γιὰ ἀγνωστὴ κατεύθυνση.

Δύο πρώην στρατιωτικοὶ ψήφισαν πέντε φορὲς ὁ καθένας μὲ ἐπὶ βιβλιάρια. Ἐνας νεαρὸς ἠλεκτρολόγος ψήφισε δεκαεπτὰ φορές.

Οἱ δῆμαρχοι Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς καὶ τὸ ὑπουργεῖο ἐσωτερικῶν (καὶ πιθανῶς πολλὰς ἄλλας κυβερνητικὰς ὑπηρεσίας καὶ δημαρχεῖα) ἐξέδωσαν χιλιάδες λευκὰ ἐκλογικὰ πιστοποιητικά, μὲ

σφραγίδα του ύπουργείου ή ύπογραφή κάποιου ύπαλλήλου, που έδιναν στὸν κάτοχό τους τὸ δικαίωμα νὰ ψηφίζει, ἀφοῦ ἔγραφε ὅποιο ὄνομα τοῦ ἔκανε εὐχαρίστηση, μὲ ἡμερομηνία γεννήσεως κλπ. Μερικοὶ εἶχαν στὴν κατοχὴ τους ἀκόμη καὶ δεκαῆξη ἀπὸ αὐτὰ τὰ πιστοποιητικά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἔχω καὶ ἐγὼ ἔξασφαλίσαι μερικά.

Ὁ ἔλεγχος στοιχείων στὰ ἐκλογικὰ κέντρα ἦταν σχεδὸν ἀνύπαρκτος. Βρεταννὸς πληροφοριοδότης μοῦ εἶπε ὅτι μόνον σὲ ἕνα ἀπὸ τὰ πέντε κέντρα ποὺ ἐπισκέφθηκε ὑπῆρχε κάποια ἐπίφαση ἔλεγχου. Στὶς περιπτώσεις αὐτῶν ποὺ ψηφίζαν μὲ «πιστοποιητικά» δὲν γινόνταν κανένας ἔλεγχος.

Σὲ τουλάχιστον τριάντα - σαράντα ἐκλογικὰ κέντρα στὴν Ἀθήνα δὲν ὑπῆρχαν ψηφοδέλτια τῆς δημοκρατίας, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ὑποχρεωθοῦν ψηφοφόροι νὰ μὴν ψηφίσουν.

Ἀνοικτὴ ἢ συγκεκαλυμμένη τρομοκρατία ἀσκήθηκε σὲ μεγάλο βαθμὸ ἀκόμη καὶ στὴν Ἀθήνα καὶ πολλοὶ δημόσιοι ὑπάλληλοι ἢ προσωπικὸ ἐταιριῶν, ψηφισαν ὑπὲρ τῶν βασιλοφρόνων γιὰ νὰ μὴ χάσουν τὴ δουλειά τους. Στὰ ἐκλογικὰ κέντρα, ἄνθρωποι ποὺ ἤθελαν νὰ ψηφίσουν ὑπὲρ τῆς δημοκρατίας δέχτηκαν προσβολὲς καὶ σὲ μερικὲς περιπτώσεις ἐπιθέσεις. Στρατιῶτες ποὺ ἐπέμεναν νὰ ψηφίσουν ὑπὲρ τῆς δημοκρατίας φυλακίστηκαν ἐπὶ ἕνα δεκαπενθήμερο..

Στὰ τμήματα ὅπου ὑπῆρχαν καὶ ψηφοδέλτια τῆς δημοκρατίας, οἱ φάκελλοι ἦταν ἡμιδιαφανεῖς, ἔτσι ὥστε ἡ μυστικότητα τῆς ψηφοφορίας γινόνταν ἀδύνατη.

Οἱ κάλπες συνήθως δὲν ἦταν σφραγισμένες, ἀλλὰ κλεισμένες μὲ κοινὰ φτηνὰ λουκέττα.

Μπροστὰ σ' ὅλα αὐτά, δὲν προκαλεῖ ἐκπληξη τὸ γεγονός ὅτι σὲ ἕνα ἐκλογικὸ κέντρο στὴν Ἀθήνα βρέθηκαν στὴν κάλπη τόσα ψηφοδέλτια ὑπὲρ τῆς βασιλείας, ὥστε ἡ ἐπιτροπὴ ὑποχρεώθηκε νὰ καταστρέψει ἕνα μέρος ἀπ' αὐτὰ γιὰ νὰ δώσει στὴν ψηφοφορία κάποια ἀναλογία μὲ τὶς πιθανότητες. Οὔτε ἀναρωτιέται κανένας γιὰ τὴ ὁ ὑπουργὸς ἐσωτερικῶν, ὅπως ἀναφέρεται, ὅταν τοῦ τηλεφωνοῦσαν τὰ ἀποτελέσματα ἀπὸ τὶς ἐπαρχίες ἀναφώνησε:

—Ὁχι! Ὁχι! Δὲν ἐννοοῦσα νὰ φτάσουμε ὥς ἐκεῖ!

Δὲν μπορῶ ἀκόμη νὰ μάθω τί ἔγινε στὰ ἐκλογικὰ κέντρα τῶν ἐπαρχιῶν καὶ εἰδικὰ στὶς πρὸ ἀπομακρυσμένες περιοχές. Μπορῶ ὅμως νὰ κάνω ὑποθέσεις μὲ βάση αὐτὰ ποὺ ἔγιναν στὴν Ἀθήνα.

Τὰ τελικὰ ἀποτελέσματα δὲν ἔχουν ἀκόμη ἐκδοθεῖ ἀπὸ τὴν κυβέρνησι, ἀλλὰ οἱ παρακάτω ἀριθμοὶ λέγεται ὅτι γίνονται ἀντικείμενο ἐπεξεργασιῶν:

Ἐψηφισαν	1.527.714
Ὑπὲρ τῆς παλινόρθωσης	1.491.992
Ὑπὲρ τῆς δημοκρατίας	32.454
Ἀκυρα ψηφοδέλτια	3.268

Τὸ σύνολο τῶν ψήφων ὑπερβαίνει σχεδὸν κατὰ μισὸ ἑκατομμύριο τὶς ψήφους τῶν τελευταίων ἐκλογῶν, κατὰ τὶς ὁποῖες ἡ κυβέρνηση εἶχε δηλώσει ὅτι ἡ ἀποχὴ ἦταν ἀμελητέα. Γιὰ νὰ ἐξηγήσῃ αὐτὴ τὴν μεγάλη ἀύξηση, τὸ ὑπουργεῖο ἐσωτερικῶν αἰσθάνθηκε ὑποχρεωμένο νὰ ἐκδώσῃ μιὰ μακρὰ ἀνακοίνωση στὴν ὁποία τὸ μόνο βασίμιο ἐπιχείρημα εἶναι ὅτι οἱ στρατιῶτες δὲν εἶχαν ψηφίσει τότε.

Ἡ ἀπατηλὴ φύση αὐτῶν τῶν ἀριθμῶν ἀποκαλύπτεται περισσότερο ἂν ἀναλυθοῦν τὰ ἀποτελέσματα. Παράδειγμα :

	βασιλόφρονες	δημοκρατικοὶ
Κρήτη	50.655	1.214
Καβάλλα	28.224	1.065
Κιλκίς	16.972	1.139

Καὶ οἱ τρεῖς αὐτὲς περιοχὲς εἶναι συμπαγῶς ἀντιμοναρχικές. Τὸ Κιλκίς εἶναι ἡ περιοχὴ ποὺ ἀποχωρίστηκε διοικητικὰ ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη πρὶν δυὸ χρόνια λόγῳ τῆς συμπαγοῦς βενιζελικῆς ψήφου του ποὺ ἐπηρρέαζε τὰ ἀποτελέσματα τῆς περιοχῆς Θεσσαλονίκης...

Ὁ τύπος τῶν βασιλοφρόνων ἀποφεύγει νὰ τονίσει τὰ συμπεράσματα ποὺ ἐξάγονται ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἀριθμοὺς.

Ἀπὸ : Κούκ
Πρὸς : Γουώτερλω

Ἀναφορὰ Πάτρα, 5 Νοεμβρίου

Ὁ νομικὸς σύμβουλος τοῦ προξενείου, ποὺ εἶναι ἐξέχων δημοκράτης, μοῦ εἶπε ὅτι ξέρεي ψηφοφόρους ποὺ ψήφισαν πέντε φορὲς στὴν Πάτρα. Σὲ ἓνα ἐκλογικὸ κέντρο, ποὺ τὸ παρακολούθησαν στελέχη του, μπῆκαν, ἀπὸ τὴν ἀνατολὴ ὡς τὴ δύση τοῦ ἡλίου, μόνον

115 άτομα, αλλά σύμφωνα με τὰ ἐπίσημα ἀποτελέσματα, σὸ τμήμα αὐτὸ ψήφισαν 845. Ἡ ἀδελφή του λέει, ὅτι εἶδε μία ομάδα στρατιωτῶν ὑπὸ τὴν διοίκηση ἐνὸς λοχία νὰ ψηφίζει διαδοκικά δέκα ἢ ἔντεκα φορές.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, πληροφοροῦμαι ἀπὸ ἀπροκατάληπτη πηγὴ ὅτι πολλοὶ φλογεροὶ βενιζελικοὶ παραδέχτηκαν πῶς ψήφισαν ὑπὲρ τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ βασιλιᾶ. Προφανῶς, οἱ ἔξοροι τοῦ ἐκλογικοῦ κέντρου ἔδιναν σὲ κάθε ψηφοφόρο μόνο τὸ ψηφοδέλτιο τῶν βασιλοφρόνων, ἀντὶ νὰ δίνουν καὶ τὰ δύο ψηφοδέλτια ταυτοχρόνως...

Ἀπό : Σάρτζεντ

Πρὸς : Κούκ

Ἀναφορὰ

Ζάκυνθος, 5 Νοεμβρίου

Ἡ νομαρχία ἀνακοίνωσε ὅτι ψήφισαν 12.521, ἀπ' τοὺς ὁποίους 40 ὑπὲρ τῆς δημοκρατίας καὶ οἱ ὑπόλοιποι 12.481 ὑπὲρ τῆς παλιν-όρθωσης.

Λέξεις δὲν μποροῦν νὰ ἐκφράσουν τὴν χονδροειδῆ ἡλιθιότητα τῆς φάρας πὺν παίχθηκε στὴν Ζάκυνθο. Τὸ σύνολο τοῦ πληθυσμοῦ δὲν μπορεῖ νὰ δώσει πάνω ἀπὸ 9.500 ψήφους, γιὰ τὸ τουλάχιστον 2.000 άτομα πὺν εἶναι γραμμένα στοὺς ἐκλογικοὺς καταλόγους βρίσκονται στὴν Ἀμερικὴ ἢ σὲ ἄλλα μέρη τοῦ ἐξωτερικοῦ. Προσθέτοντας τὸ σύνολο τῶν ξένων, δημοσίων ὑπαλλήλων, στρατιωτικῶν, ἀστυνομικῶν κλπ. πὺν ψήφισαν ἐδῶ, φθάνουμε σὲ ἓνα σύνολο 10.500. Τώρα, εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ δεκτὸ ὅτι ὅλοι οἱ βενιζελικοὶ πῆγαν καὶ ψήφισαν ὑπὲρ τῆς μοναρχίας; Ἀλλὰ ἀκόμη καὶ ἂν αὐτὸ γίνῃ δεκτό, οἱ 2.000 ὑπεράριθμοι ψῆφοι δὲν μποροῦν νὰ ἐξηγηθοῦν.

Θεωρεῖται βέβαιον ὅτι σὲ ὅσους ψήφισαν προσφέρθηκε μόνο τὸ μπλὲ ψηφοδέλτιο (τῆς παλινόρθωσης). Θὰ ἔπρεπε νὰ τοὺς εἶχε δοθεῖ τὸ μπλὲ καὶ τὸ κόκκινο, ἀλλὰ ποῖος τολμοῦσε νὰ ζητήσει καὶ τὸ κόκκινο; Οἱ λίγοι πὺν τόλμησαν εἶναι σήμερα σταματησιμένοι.

R 3310/220/19/1936

Ἀπὸ : Λόμας
Πρὸς : Γουόλκερ

Ἀναφορά

Θεσσαλονίκη, 27 Μαΐου 1936

Σχετικὰ μὲ τὶς ταραχὰς ποὺ σημειώθηκαν στὴ Θεσσαλονίκη ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀπεργία ἐργαζομένων διαφόρων κατηγοριῶν, κυρίως καπνεργατῶν, ἔχω τὴν τιμὴ νὰ ἀναφέρω ὅτι ὁ εἰσαγγελέας ἐφετῶν Ἀθηνῶν Γκαρέτσος ἔφθασε ἐδῶ στὶς 20 τρέχοντος γιὰ νὰ διευθύνει τὴν ἔρευνα τῶν συνθηκῶν ὑπὸ τὶς ὁποῖες πυροβολήθηκαν πολῖτες κατὰ τὴ διάρκεια αὐτῶν τῶν ταραχῶν.

Ἄν καὶ δὲν μπορεῖ νὰ προβλεφθεῖ τὸ πόρισμα τοῦ Γκαρέτσου, θὰ ἤθελα νὰ ἐξετάσω τὴν κατάστασι καὶ νὰ μεταφέρω τὰ σχόλιά μου, ὅπως καὶ τὰ σχόλια ἀμερόληπτων παρατηρητῶν, γιατί, γιὰ νὰ σχηματισθεῖ μιὰ ἀληθινὴ εἰκόνα τῶν ἐπεισοδίων, πρέπει νὰ μὴν ξεχνιοῦνται ὀρισμένα γεγονότα.

Κάθε φορὰ ποὺ ἐκδηλώνεται ἐργατικὴ δυσἀρέσκεια σὲ αὐτὴ τὴν περιοχὴ, οἱ ἀρχές, ἀντὶ νὰ ἐπιζητοῦν μία κάπως ριζικὴ θεραπεία τοῦ κακοῦ, τείνουν νὰ τὴν ἀποδίδουν αὐτόματα σὲ κομμουνιστικὴ προπαγάνδα, τὴν ὁποία αἰσθάνονται ὅτι πρέπει νὰ καταπνέξουν.

Ἄν καὶ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ὑπάρχει κομμουνιστικὴ ὀργάνωσι στὴ Θεσσαλονίκη, πιθανῶς σὲ ἄμεση ἐπακοινωνία μὲ τὴν Μόσχα, δουλεῖα τῆς ὁποίας εἶναι νὰ ὑποθάλλει ταραχὰς καὶ νὰ ἐκμεταλλεύεται ὅλα τὰ ἐργατικὰ παράπονα, ἡ ἐργατικὴ ἀναταραχὴ ὀφείλεται περισσότερο σὲ πραγματικὴ δυσἀρέσκεια γιὰ τὰ μόνιμα κακὰ παρὰ σὲ κομμουνιστικὴ προπαγάνδα. Στὴ ρίζα τοῦ κακοῦ βρίσκεται ἡ μεγάλῃ οἰκονομικὴ ἀθλιότητι ποὺ ἐπικρατεῖ στὰ κατώτερα στρώματα καὶ εἰδικὰ στὶς ἐργαζόμενες τάξεις.

Τὸ γενικὸ εἰσοδηματικὸ ἐπίπεδο βρίσκεται ἐπὶ χρόνια πολὺ χαμηλὰ καὶ οἱ μισθοὶ τῶν νέων ἐργατῶν καὶ ὑπαλλήλων, εἰδικὰ μετὰ τὴν εἰσροὴ τῶν προσφύγων τὸ 1922 καὶ 1923, μόλις καὶ μετὰ βίας ἐπαρκοῦν γιὰ νὰ τοὺς κρατήσουν ζωντανούς. Ἡ κατάστασι

αυτή ήταν κακή, αλλά έγινε χειρότερη ύστερα από την υποτίμηση της δραχμής το 1932 και την επακόλουθη αύξηση του κόστους ζωής. Οι διάφοροι περιορισμοί των εισαγωγών, όχι μόνο δεν έφεραν οποιαδήποτε ευημερία, αλλά χειροτέρεψαν την κατάσταση γιατί ανέβηκαν οι τιμές και συνεχώς ανεβαίνουν από μέρα σε μέρα.

Από την άλλη μεριά, έσωτερικές διενέξεις, που κορυφώθηκαν με το περισυνό κίνημα, ακολουθούμενες από πολιτικά γεγονότα, δεν επέτρεψαν στους ηγέτες αυτής της χώρας να ασχοληθούν με την ευημερία του λαού. Ή δυσαρέσκεια θα είχε έδω και πολύ καιρό βρεί έκφραση σε ταραχές, αν οι διάφοροι δικτάτορες δεν επέβαλλαν αυστηρούς περιορισμούς σε βάρος των αντίθετων απόψεων.

Σχολιάζοντας, στην αναφορά μου του Μαρτίου, την εργατική αναταραχή, έγραφα ότι «η αναταραχή σε όλες τις τάξεις των εργαζομένων έφθασε σε τέτοιο σημείο ώστε οι άρχες θα έκαναν καλά να έδιναν μεγαλύτερη προσοχή στο θέμα, αν θέλουν να αποφυγουν άπεργίες». Φαίνεται όμως ότι η κυβέρνηση δεν μπήκε ποτέ στον κόπο να αντιμετωπίσει την πραγματικότητα που κρύβεται κάτω από τη δυσαρέσκεια και, στην περίπτωση της τελευταίας άπεργίας των καπνεργατών, επέτρεψε, χωρίς εύλογο ή φανερό λόγο, να περάσει ένα υπερβολικά μεγάλο διάστημα πριν ασχοληθεί με την κατάσταση.

Η άπεργία κηρύχθηκε το πρωί της 29ης Απριλίου και, μ' όλο που λέγεται ότι ο γενικός διοικητής δήλωσε σε επιτροπή άπεργών πως άρκετά από τα αίτήματά τους ήταν λογικά και θα είσηγίτο την άποδοχή τους άπ' την κυβέρνηση, πέρασε και η δεκάτη ήμέρα της άπεργίας χωρίς να έχει ληφθεί καμιά άπόφαση. Λέγεται ότι ο Πάλλης έξέφρασε την έλπίδα πως οι άπεργοί θα πέρηναν ήσυχoi κατά την διάρκεια των διαπραγματεύσεων. "Αν και υπάρχει κάθε λόγος να πιστεύεται ότι δεν υπήρχε πρόθεση να προκληθούν ταραχές, δεν παρινόταν διόλου ύπ' όψη το γεγονός ότι σπινθήρες σε μια τεταμένη άτμόσφαιρα θα μπορούσαν να προκαλέσουν ανάφλεξη σ' οποιαδήποτε στιγμή. Ύπήρχαν, από την μια μεριά, χιλιάδες δυσारेστημένοι εργαζόμενοι, άντρες και γυναίκες, και, από την άλλη, άρκετες εκατοντάδες καταπονημένοι αστυνομικοί, καλά έξοπλισμένοι και διαποτισμένοι με το αίσθημα που φαίνεται ότι έχει γίνει παράδοση, ότι ο εργαζόμενος που επιδιώκει να βελτιώσει τη θέση του είναι δημόσιος έχθρος.

Το πρωί της Παρασκευής, 8 Μαΐου, μεγάλα πλήθη εργαζομένων κατέκλυσαν τους δρόμους γύρω από τα καπνομάγαζα, και, στις δύο πλευρές της Έγνατίας όδου, ενώ μία επιτροπή επιδίωκε να

δεῖ τὸν γενικὸ διοικητὴ γιὰ νὰ ζητήσει νὰ γίνουν δεκτὰ τὰ αἰτήματα τῶν ἀπεργῶν. Ἡ ἀστυνομία ἀρνήθηκε νὰ τοὺς ἐπιτρέψει νὰ κινηθοῦν πρὸς τὸ διοικητήριο καὶ ἡ προσπάθειά της νὰ τοὺς διαλύσει, στὴν ἀρχὴ μὲ ἀντλίες, δημιούργησε διάφορα μικρο-ἐπεισόδια. Ὅρισμένοι ἀπεργοὶ ποὺ ἀποκλείσθηκαν σὲ ἕνα κινηματογράφο, ἀνέβηκαν στὴ στέγη τοῦ ἀπ' ὅπου, κατὰ τὴν ἀστυνομία, ἄρχιζαν νὰ ἐκσφενδονίζουν πέτρες καὶ τούβλα ἐναντίον της. Ἡ ἀστυνομία ἀντεπιτέθηκε μὲ πυροβολισμοὺς καὶ ἡ ἡμέρα τέλειωσε μὲ πολλοὺς ἐλαφροὺς τραυματισμοὺς, συμπεριλαμβανομένου τοῦ τραυματισμοῦ ἐνὸς χωροφύλακα.

Τὸ ἐπόμενο πρωί, Σάββατο, 9 Μαΐου, οἱ ἀπεργοὶ ξανασυγκεντρώθηκαν στὸ ἴδιο μέρος καί, σὺν νὰ ἀναμένονταν σοβαρότερα ἐπεισόδια, πολλοὶ κατασηματάρχες κράτησαν τὰ μαγαζιά τους μισάνοιχτα, ἐνῶ ἄλλοι τὰ ἐκλείσαν ἐντελῶς. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀπεργῶν καὶ τῶν ὑποστηρικτῶν τοὺς εἶχε στὸ μεταξὺ πάρει ἀπειλητικὰς διαστάσεις καὶ ἡ Ἐγνατία ὁδὸς καθὼς καὶ ὅλοι οἱ γύρω δρόμοι καὶ ἐλεύθεροι χώροι εἶχαν καταληφθεῖ ἀπὸ πλήθη ποὺ φώναζαν συνεχῶς «ζήτω ἡ ἀπεργία» καὶ «κάτω ἡ ἀστυνομία». Τὰ πλήθη ἄρχιζαν κατόπιν νὰ κινοῦνται πρὸς τὸ διοικητήριο, γιὰ νὰ δεῖ ἡ ἐπιτροπὴ τοὺς τὸν γενικὸ διοικητὴ, ἀλλὰ ἡ ἀστυνομία, ἐνισχυμένη τώρα μὲ στρατὸ καὶ μ' ἕνα τεθωρακισμένον ὄχημα, μπλόκαρε τὸν δρόμο τοὺς καὶ τὰ διέταξε νὰ διαλυθοῦν.

Ἀκολούθησε σύγκρουση μὲ τὴν ἀστυνομία, ποὺ χρησιμοποίησε χωρὶς περιορισμοὺς τὰ ὅπλα της, σκοτώνοντας δώδεκα καὶ τραυματίζοντας πᾶν ἀπὸ ἑκατὸ, ἀπ' τοὺς ὁποίους τριάντα σοβαρά. Περίπου 120 ἄνδρες καὶ γυναῖκες συνελήφθησαν. Ἡ πόλη ἔμοιαζε τότε σὺν νὰ εἶχε δεχθεῖ ἐκθρικὴ εἰσβολὴ καὶ ἡ κατάστασις θὰ γινόταν ἴσως ἀκόμη πῦρ σφοδρὴ ἂν δὲν ἐπενέβαινε ὁ στρατὸς καὶ δὲν ἀποχωροῦσε ἡ ἀστυνομία.

Ἀπὸ τὸ ἀπόγευμα τοῦ Σαββάτου, ὡς τὸ μεσημέρι τῆς Κυριακῆς, 10 Μαΐου, ἐκτὸς ἀπὸ μικρὰς στρατιωτικὰς περιπόλους ποὺ ἐμφανίζονταν κατὰ ἁραιὰ διαστήματα, ἡ πόλη παρέμεινε ἐντελῶς ἀφύλακτη χωρὶς νὰ σημειωθεῖ κανένα ἐπεισόδιο. Οἱ ἀπεργοὶ, τὴν φορὰ αὐτὴ ἐνισχυμένοι σοβαρότατα ἀπὸ χιλιάδες ὑποστηρικτές τους, ἐμφανίστηκαν πάλι στὸ κέντρο τῆς πόλης καὶ παρέλασαν στοὺς δρόμους, ἔχοντας ἐπικεφαλῆς προφανῶς δραστήριους κομμουνιστὰς ποὺ τραγουδοῦσαν κομμουνιστικοὺς ὕμνους καὶ τραγούδια. Καθὼς οἱ ὁδηγοὶ τῶν ταξί, τῶν λεωφορείων καὶ τῶν τράμ καὶ οἱ ἐργάτες παραγωγῆς ρεύματος ὑποστήριζαν πλήρως τοὺς ἀπερ-

γούς, δὲν ὑπῆρχαν μέσα συγκοινωνίας καὶ ἐπὶ δύο νύκτες, τῆς 9ης καὶ 10ης Μαΐου, ὁ φωτισμὸς ἦταν στασιμωδικός.

Ἡ κηδεία τῶν φονευθέντων ἔγινε πρὶν ἀπὸ τὸ μεσημέρι τῆς Κυριακῆς, 10 Μαΐου, καὶ παρακολουθήθηκε ἀπὸ 15.000 περίπου ἄτομα. Ὑστερα ἀπὸ τὴν κηδεία τὸ πλῆθος παρέλασε στοὺς κεντρικοὺς δρόμους μὲ τάξη, σταματώντας στὴν Πλατεία Ἐλευθερίας γιὰ νὰ ἀκούσει τὸ ἀπόγευμα ὁμιλίες. Μέρος τοῦ πλῆθους ἀποπειράθηκε νὰ εἰσβάλει στὰ γραφεῖα τῆς ΕΕΕ, ἀλλὰ τίποτε σοβαρὸ δὲν συνέβη καὶ ἀργότερα ἔνα ἀπόσπασμα πεζικοῦ τοποθετήθηκε γιὰ νὰ τὰ φρουρεῖ.

Ἡ ἀστυνομία ἐπανῆλθε νωρὶς τὸ πρωὶ τῆς Δευτέρας, ἀλλὰ συν-οδεύεταν ἀπὸ δυνάμεις στρατοῦ, ποὺ εἶχαν ἐνισχυθεῖ τὴν Κυριακὴ τὸ βράδυ ἀπὸ τὴ Λάρισα, καὶ κατέβαλε προσπάθειες νὰ πείσει τὸ κοινὸ νὰ ξαναπιάσει τὴς δουλειές του καὶ τοὺς ἐμπόρους νὰ ἀνοίξουν τὰ μαγαζιά τους. Ἡ συγκοινωνία ἀποκαταστάθηκε μὲ τὴν βοήθεια ἐπιστρατευμένων μηχανοδηγῶν ἐνῶ ἱκaroι καὶ μηχανικοί, ποὺ εἶχαν ἀποθιβάσθῃ ἀπὸ σκάφη τοῦ στόλου τὴν προηγούμενη μέρα, ἀνάλαβαν τὰ λεωφορεῖα καὶ τὸν ἠλεκτρικὸ σταθμό. Τὴν Τρίτη, 12 Μαΐου, ἀποκαταστάθηκε πλήρως ἡ συγκοινωνία καὶ ἡ ζωὴ στὴν πόλη ξαναβρῆκε τὸν κανονικὸ τῆς ρυθμὸ.

Ἡ ἀστυνομία προσπάθησε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ νὰ ρίξει τὴν εὐθύνη γιὰ τὰ θύματα στοὺς ἀπεργούς. Ἀλλὰ, ἐνῶ εἶναι σωστὸ ὅτι ἐπὶ δέκα ἡμέρες δὲν ξεκουράστηκε καθόλου καὶ ὅτι ἀντιμετώπιζε προκληθεῖς καθημερινῶς, δὲν ὑπάρχει καμιά ἀλήθεια στὸν ἰσχυρισμὸ ὅτι οἱ ἀπεργοὶ πυροβόλησαν ἐναντίον της, ἢ, ἔστω ὅτι τῆς ἐπατέθηκαν κατὰ ὁποιοδήποτε τρόπο, τὴν 9η Μαΐου. Ἡ ἀστυνομία διέταξε τὰ πλήθη νὰ διαλυθοῦν καὶ δταν αὐτὰ ἀρνήθηκαν πυροβόλησε ἐναντίον τους. Ἡ δῆλωση ὅτι τὰ πλήθη ἐπιτέθηκαν κατὰ τοῦ τεθωρακισμένου καὶ ὅτι οἱ ἄντρες του ἄνοιξαν πῦρ μὲ τὸ πολυβόλο του δὲν εἶναι σωστή, γιὰ τὸν ἀπλὸ λόγο ὅτι δὲν εἶχαν σφαῖρες γιὰ πολυβόλο.

Ἐξίσου ἀναληθὲς εἶναι ὅτι πυροβόλησε ὁ στρατός, γιατί, ὅπως πληροφοροῦμαι ἀπὸ καλὴ πηγή, οἱ ἄντρες ἐπέστρεψαν ὅλες τὴς σφαῖρες ποὺ τοὺς εἶχαν δοθεῖ (25 στὸν καθένα) καὶ ὅτι συνολικὰ ἔλειπαν μόνο 12 - 20 σφαῖρες. Μπορεῖ ἔτσι νὰ λεχθεῖ μὲ βεβαιότητα ὅτι τοὺς σκοτωμοὺς τοὺς ἔκανε μόνο ἡ ἀστυνομία.

Τὸ συμπέρασμα εἶναι ὅτι οἱ ἀρχεὲς βρέθηκαν σὲ πλήρη ἀμηχανία καὶ ἀπότυχαν νὰ ἀρθοῦν στὸ ὕψος τῶν περιστάσεων, ἀφήνοντας τὸ θέμα στὰ χέρια τῆς ἀστυνομίας ποὺ εἶναι γνωστὴ γιὰ τὴν ἔλλειψη ὑπομονῆς κατὰ τὴν ἀντιμετώπιση δλων τῶν συγκεντρώ-

σεων, οποιαδήποτε και ἂν εἶναι ἡ φύση τους. Ὁ διοικητὴς τῆς ἀστυνομικῆς δυνάμεως Θεσσαλονίκης δὲν φαίνεται, ἐπιπλέον, νὰ ἔχει τίς ἱκανότητες καὶ τὴν λεπτότητα ποὺ ἀπαιτοῦνται γιὰ τὴν διοίκηση τοῦ σώματος σὲ μιὰ πόλη σὰν τὴν Θεσσαλονίκη. Αὐτὸ εἶναι πασίγνωστο σὲ ὅλους τοὺς ἀμερόληπτους παρατηρητές. Κατὰ τὰ τελευταῖα δυὸ χρόνια, πρῶτα κατὰ τὴ διάρκεια τῆς περιόδου ποὺ ἦταν ὑποδιοικητὴς καί, σὲ συνέχεια, ὕστερα ἀπὸ τὸ κίνημα τοῦ Μαρτίου, ὁπότε ἔγινε διοικητὴς, δὲν ὑπῆρξε συγκέντρωση, πολιτικὴ ἢ ὅχι, ποὺ νὰ μὴν κατάληξε σὲ αἵματοχυσία ἢ βιαιοπραγίες τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης μορφῆς.

Α 4619/220/19/1936

Ἀπό : Γουώτερλω

Πρὸς : Ἦντεν

Τηλεγράφημα

Ἀθῆναι, 7 Αὐγούστου 1936

Ἡ αἴσθησις τοὺς πολιτικοὺς κύκλους εἶναι ὅτι ὁ βασιλιάς, παρέχοντας πλήρη ὑποστήριξιν στὸν στρατηγὸν Μεταξά, διέπραξε ἕνα μεγάλο λάθος ἀπὸ τῆς στιγμῆς ποὺ ἡ πραγματικὴ αἰτία τοῦ πραξικοπήματος δὲν ἦταν οὐτε ἡ ὑποτιθέμενη κομμουνιστικὴ ἀπειλή, οὐτε τὸ ἀδιέξοδον ποὺ δημιουργήθηκε ἀπὸ τὰ κόμματα. Ἦταν γεγονός, ὅτι οἱ πολιτικοὶ ἡγέτες ἐπρόκειτο νὰ συμφωνήσουν πᾶν ὅσον ἐπαναφορὰ στὸ στράτευμα τῶν ἀπομακρυθέντων, μετὰ τὴν ἐξέγερσιν τοῦ Μαρτίου, ἀξιωματικῶν καὶ θάβοντας αὐτὴ τὴ διαφορὰ, νὰ κάνουν μέτωπον γιὰ τὴν ἐκδίωξιν τοῦ Μεταξά. Πληροφοροῦμαι ὅτι αὐτὸ ἔβαλε ἀμέσως σὲ κίνησιν τοὺς ἀξιωματικοὺς τοῦ στρατοῦ (ἢ μᾶλλον τὸ Στρατιωτικὸν Σύνδεσμον), ποὺ δὲν εἶναι διατεθειμένοι νὰ ἀνεχθοῦν ἐπιστροφήν τῶν βενιζελικῶν ἀξιωματικῶν γιὰ κανένα λόγο. Ὁ στρατηγὸς Μεταξᾶς εἶπε στὸν Γιουγκοσλάβον συνάδελφόν μου ὅτι, ἂν δὲν εἶχε ὁ ἴδιος κηρύξει δικτατορίαν, θὰ τὴν κήρυσσε ὁ στρατός.

Πιστεύεται ἀκόμη, ὅτι ὁ βασιλιάς, ταυτίζοντας τὸν ἑαυτό του μετὰ τὸ ἀποφασιστικὸν αὐτὸ βῆμα, ξανάνοιξε τὸ θέμα μοναρχία ἢ ἀβασίλευτη δημοκρατία, ποὺ τὸ εἶχε παραμερίσει τὸν περασμένον Νοέμβριον ὅταν συσπείρωσε γύρω του τοὺς Φιλελεύθερους. Πληροφοροῦμαι ὅτι τὸ Φιλελεύθερον μέτωπον ἀναμένεται νῦν νὰ κάνει πάλιν στροφήν καὶ νὰ ξαναγίνει ἀντιμοναρχικὸν καὶ ὅτι ὁ ἡγέτης του, ὁ Σοφοῦλης, διακήρυξε σὲ μία κομματικὴ συγκέντρωσιν ὅτι ὁ βασιλιάς τὸν ἐπρόδωσε καὶ εἶναι ἀχρηστος πᾶν γι' αὐτόν.

Ἡ φύσις τοῦ ἑλληνικοῦ χαρακτήρα εἶναι τέτοια, ὥστε κανένας δὲν εἶναι πῦθάν νὰ εὐχαριστηθῇ μετὰ τὴν δικτατορίαν, ἀκόμη καὶ ἂν φέρει κοινωνικὰς μεταρρυθμίσεις καὶ οἰκονομικὴν εὐημερίαν. Ἔτσι, ἂν ἡ παραπάνω διάγνωσις εἶναι λίγον - πολὺ σωστὴ, ἡ ἀναπόφευκτὴ πολιτικὴ δυσἀρέσκεια καὶ ὁ ἀναθρασμὸς μετὰ τῶν κομμάτων θὰ

στραφεί άργά ή γρήγορα κατά του βασιλιά. Με λίγα λόγια, ή μεγαλύτερη του φαίνεται να έχει διακινδυνεύσει τὰ πάντα σὲ ένα παιχνίδι, πού μπορεί να έπιτύχει, άλλα άν άποτύχει, μπορεί να άποβεί έξαιρετικά επικίνδυνο για τὸ καθεστώς.

Ή από αὐτή τήν πλευρά, ή πρώτη μου έντύπωση είναι ότι θά ήταν καλύτερη πολιτική να είχε άνεχθεί τὸ χάος λίγο περισσότερο και να πέρυμενε ως τὸν Ήκτώβριο. Αὐτὸ θά έδινε στὰ κόμματα περισσότερο σκoiνί για να κρεμαστούν στην έκτίμηση του κοινού και, από τή στιγμή πού θά έδειχναν για μιὰ άκόμη φορά τήν άνικανότητά τους να σχηματίσουν κυβέρνηση, τὸ πλῆγμα θά μπορούσε να καταφερθεῖ άποτελεσματικότερα. Ή δικτατορία δέν έπρεπε να κηρυχθεῖ παρά μόνο τήν ώριμη στιγμή.

Αίτίες πού συνέβαλαν στην παρούσα θιασύνη φαίνεται ότι είναι ή επίδραση πού άσκησαν πάνω τὰ νεύρα τῆς μεγαλειότητάς του οἱ Έλληνες πολιτικοί, ένας γνήσιος φόβος του κομμουνισμοῦ πού τὸν διακρίνει και ή προσωπική θιασύνη του στρατηγοῦ Μεταξά.

Άλλα άν ό στρατηγός Μεταξάς συμπεριφερθεῖ σωστά, θά ισχύει ή άναλογία με τήν κατάσταση στην Βουλγαρία — δηλαδή, μιὰ λίγο - πολύ έπιτυχημένη και μακρά περίσος δικτατορίας υπό βασιλική αἰγίδα — είδικά έν όψει τῆς ικανότητας πού διέκρινε πάντα τὸν βασιλιά. Ή από τήν άλλη μεριά, ή κατάσταση στην Έλλάδα περιέχει ένα στοιχείο πού είναι σχεδόν όλότελα άγνωστο στη Βουλγαρία: τὸ γνήσιο δημοκρατικὸ αἶσθημα, τὸ όποίο είναι τώρα δυνατόν να ξεσηκώσει τή μισή χώρα κατά μαχητικὸ τρόπο, άν τὸ σημερινὸ πείραμα άποτύχει.

R 7751/220/19/1936

Ἀπό : Γουότερλω

Πρὸς : Ἦντεν

Ἀναφορά

Ἀθῆναι, 18 Δεκεμβρίου 1936

Οἱ πρόσφατες ἀναφορές μου σχεδίασαν μιὰν ὀχι δυσμενὴ εἰκόνα τῶν προοπτικῶν τοῦ σημερινοῦ καθεστῶτος στὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καθὼς τὶς ξαναδιαβάζω τώρα πού περνᾷ αὐτὸς ὁ χρόνος, δὲν μπορῶ νὰ αἰσθανθῶ βέβαιος ὅτι δὲν ἔβλεπα τὴν σκιὴν μέσα ἀπὸ μᾶλλον πολὺ αἰσιόδοξα γυαλιά. Ὁ βασιλιάς, ἀρκετὰ μιὰ ἄγνωστη ποσότητα, ἀπόκτησε στὰ μάτια μου τεράστια σημασία, ὅχι μόνο ὡς ἕνας ἡγεμόνας ἐξαιρετικῆς σταθερότητας, σθένους καὶ ἱκανότητος, ἀλλὰ καὶ ὡς ἕνας ἄνθρωπος μὲ ἐξαιρετικὸν χαρακτήρα σὲ ὅποιαδήποτε σφαῖρα δραστηριότητος. Καὶ ὁ στρατηγὸς Μεταξᾶς, ὁ ὁποῖος εἶναι πάντως ἀκόμῃ ὡς ἕνα βαθμὶ ἄγνωστη ποσότητα, ἀποκαλύφθηκε ὡς ἄνθρωπος λιγότερο μολυσμένος ἀπὸ τὰ ἔθνηκα ἑλαττώματα τῶν λεπτῶν περιφράσεων, τῆς ἀναποφασιστικότητος καὶ τῆς στραβοκεφαλίας, σὲ σύγκρισιν μὲ ὅποιονδήποτε Ἑλληνα πολιτικὸν πού ξέρω. Δὲν νομίζω ὅτι κάνω βαρὺ λάθος σὲ καμιάν ἀπ' τὶς διαπιστώσεις μου, ἀλλὰ εἶναι δυνατόν νὰ μὲ ἔκανε ὑπερβολικὰ αἰσιόδοξον ὁ θαυμασμὸς πού μοῦ προκάλεσε ὁ πρῶτος καὶ ἡ ἀνακούφισιν πού μοῦ προκάλεσε ὁ δεύτερος.

Τὸ θέμα ἔχει ἀρκετὸ ἐνδιαφέρον ἀπὸ τὴ στιγμὴ πού ἡ Ἑλλάδα, ἂν καὶ πόνει, εἶναι ἕνα σημαντικὸ πόνει στὴ μεσογειακὴ σκακιέρα. Θὰ προσπαθῶ, ἔτσι, σὲ αὐτὴ τὴν ἀναφορὰ νὰ ἀποκαταστήσω τὴν ἰσορροπία σημειώνοντας τὰ ὑπὲρ καὶ τὰ κατὰ τῆς ἀπαισιοδοξίας ὅσο πὺ ἀντικειμενικὰ μπορῶ.

Κατ' ἀρχὰς ὑπάρχουν ἤδη ἐνδείξεις, καθὼς τὰ πράγματα κινουνταὶ γρήγορα στὴν Ἑλλάδα, ὅτι ἡ ἐμφάνισιν μιᾶς αὐξανόμενης εὐημερίας, πού εἶχε προηγουμένως ἐπισημάνει ἦταν ἀπατηλὴ. Σταματώντας τὴν διαρροὴ τοῦ ξένου συναλλάγματος, πού εἶχε βάλει σὲ κίνδυνον τὴ σταθερότητα τῆς οἰκονομίας τὸ καλοκαίρι, ἡ δικτατορία ἰσχυροποίησε τόσο τὴ θέση τῆς Τράπεζας τῆς Ἑλλάδος ὥστε

ή οικονομική έμπιστοσύνη δέν μπορούσε παρά νά αύξηθεϊ. Καί, άν καί ή άκριβής κατάσταση τοῦ προϋπολογισμοῦ δέν εἶναι άκόμη άποσαφηνισμένη, ό στρατηγός Μεταξάς έκανε τόσα γιά νά μεταρρυθμίσει τή δημόσια οικονομικά καί νά βελτιώσει τή διοίκηση ώστε οί έπιχειρήσεις δέν μπορούσε παρά νά τραβήξουν όριστικά πρός τά πάνω. Έν τούτοις δέν έχει δημιουργηθεϊ άκόμη έμπιστοσύνη.

Πληροφοροῦμαι ότι όλες οί μεγάλης κλίμακας έμπορικές καί χρηματιστικές έπιχειρήσεις εἶναι στάσιμες, άν καί τά δημόσια έσοδα, άπό τελωνειακά τέλη καί τήν άμεση φορολογία, εξακολουθοῦν νά δείχνουν άξιοσημείωτη ίκανότητα άνάρρωσης. Δέν σημειώθηκε είσορή στεργλίνας ή άλλου ξένου νομίσματος. Μέ λίγα λόγια, ή έθνική οικονομία εἶναι στάσιμη, άν δέν κινεῖται στήν πραγματικότητα πρός τά πίσω.

Οί αίτίες γι' αυτό εἶναι έν μέρος χρηματιστικές: τὸ βάρος τῶν έξοκλισμῶν, πού χρηματοδοτοῦνται κατὰ σαθρό τρόπο άπό τίς μπλοκαρισμένες πιστώσεις στή Γερμανία, εἶναι μιὰ δλο καί πὸ βαρειά μυλόπετρα γύρω άπό τὸν λαιμό τῆς χώρας. Ἀλλά εἶναι επίσης έν μέρος καί πολιτικές: οί μεγάλες έπιχειρήσεις βρίσκονται ως επί τὸ πλεῖστον στὰ χέρια τῶν βενιζελικῶν καί οί βενιζελικοί, άν καί επιτρέπουν στὸ καθεστῶς νά δεῖξει τίς δυνατότητές του, εἶναι, λέγεται, κάθε άλλο παρὰ πεπεισμένοι ότι μπορεί νά επιζήσει καί παραμένουν κατὰ βάθος άντιμοναρχικοί. Στὸ μεταξύ έχουν βάλει τὸ σπαθί τους στή θήκη του. Τὸ καθεστῶς δέν έχει άλλωστε οὔτε τήν έμπιστοσύνη οὔτε τή συμπάθεια τῶν γαιοκτημόνων, τῶν ιδιοκτητῶν άκινήτων καί τῶν άνωτέρων τάξεων γενικῶς, παρὰ τὸ ότι παραδέχονται ότι τίς άπάλλαξε άπό τὸν έρυθρὸ κίνδυνο. Πιστεύουν, με κάποιο δίκαιο, ότι μακροπρόθεσμα μπορεί νά επιτύχει μόνο με τήν «άποστράγγιση τῶν πλουσίων». Πρὸς αὐτὴ τήν κατεύθυνση έχει ήδη μπει σ' έφαρμογή ένα είδος άναγκαστικῆς έπικορήγησης. Οί έφημερίδες δημοσιεύουν προτροπές τῆς κυβέρνησης, πού στήν πραγματικότητα εἶναι διαταγές, πρὸς όλα τὰ τραπεζικά καί έμπορικά καταστήματα νά κάνουν μεγάλες συνεισφορές γιά τήν περίθαλψη τῶν φτωκῶν κατὰ τὰ Χριστούγεννα. Οί διαταγές θά εκτελεστοῦν, αλλά άπρόθυμα, καί δέν εμπνέουν έμπιστοσύνη. Ἐν θεθεῖ ή έρώτηση γιατί ὁ πλούσιος, ὁφοῦ σώθηκε άπό τὸν κομμουνισμό, δέν συσπειρώνεται με ένθουσιασμό γύρω άπό τὸν Μεταξά καί δέν τὸν υποστηρίζει στή φανερά εἰλικρινή έπαθμία του νά δημιουργήσει ένα καλύτερο καί ισχυρότερο έθνος, ή άπάντηση εἶναι ότι αὐτοῦ τοῦ είδους ή αντίδραση δέν εἶναι φυσική γιά τὸν Ἑλληνα. Ἡ αντίδρασή του εἶναι: «Ὁ άνθρωπος έκανε τήν δουλειά του, ἄς φύγει».

Ἐπιπλέον, ὑπάρχει λόγος νὰ πιστεῦει κανεὶς ὅτι παρὰ τὶς διαφεύσεις τῆς κυβέερνησης, ὑπάρχει σημαντικὴ ἀνεργία, ποὺ δὲν ὑποχωρεῖ μὲ γιαιοσόφια, ἰδιαίτερα στὴν περιοχὴ τῆς Θεσσαλονίκης. Ἡ αὐξηση τῆς τιμῆς τῶν εἰσαγομένων ἀλεύρων καὶ ἡ συνεχὴς αὐξηση τῆς τιμῆς τῶν κοινῶν τροφίμων προκαλοῦν ἀνησυχία, ἀκόμη καὶ αἰσθησιὴ κινδύνου. Μὲ λίγα λόγια, μιὰ οἰκονομικὴ ἀναζωογόνησις εἶναι ἀναγκαία γιὰ νὰ γίνῃ τὸ καθεστῶς πραγματικὰ δημοφιλές, καὶ δὲν ὑπάρχει τίποτε ἐν ὄψει ποὺ νὰ μοιάζει μὲ οἰκονομικὴ ἀναζωογόνησις.

Μία ἄλλη πλευρὰ ἀπὸ τὴν ὁποία οἱ ἀπαισιόδοξοι ἀντλοῦν ὅλες τὶς δυσόλινες προβλέψεις τους, εἶναι οἱ περιορισμοὶ ποὺ ἐπιβλήθησαν στὶς ἀτομικὰς ἐλευθερίες. Ἀμφισβητοῦν, π.χ. τὸ ἂν ὁ μέσος Ἕλληνας, μὲ τὴν ἀπειθάρκητῃ καὶ ἀτομικιστικῇ του ἰδιοσυγκρασίᾳ, μπορεῖ νὰ ὑποφέρει ἀπεριόριστα μιὰ κατάστασις ἣ ὁποία, κλείνοντάς κάθε τρύπα, ἀπὸ τὸ λαθρεμπόριο ὡς τὴν διαφθορά, τὸν ἀποστέρησε ἀπὸ ὅλες τὶς γνωστὰς εὐκαιρίες γιὰ νὰ κάνει λεφτὰ. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο, ἡ λογοκρισία εἶναι σχεδὸν ἀπαράμειπτος αὐστηρότητας. Ὑπὸ τὶς σημερινὰς συνθήκας θὰ μπορούσε νὰ κριθεῖ λογικὸ τὸ νὰ ζητιέται ἀπὸ τοὺς ἀρχισυντάκτες νὰ συναινέσῃ στὴν περικυβερνήσιον ἐπικίνδυνον γιὰ τὸ κράτος. Ὑποχρεώνοντάς τους ὅμως, ὄχι μόνον νὰ ὑποβάλλουν ὅ,τι γράφουν στὶς ἀρχές, ἀλλὰ ἐπίσης καὶ νὰ τυπώνουν ὅ,τι τοὺς ὑπαγορεύεται καθημερινὰ ἀπὸ τὰ ὑπουργεῖα τῆς κυβέερνησης — π.χ. παχυλὰ ἄρθρα ὑπὲρ τοῦ Μεταξά — εἶναι, λέγεται, ἔξω ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς ἀνοχῆς, εἰδικὰ γιὰ τοὺς βενιζελικούς, καὶ πρέπει ἀργὰ ἢ γρήγορα νὰ προκαλέσει ἐκκρηγν.

Ἀπὸ τὴν πολιτικὴν πλευρά, οἱ ἀπαισιόδοξοι τονίζουν κάτι ποὺ εἶναι ἐντελῶς ἀληθινόν, ὅτι ὁ στρατηγὸς Μεταξᾶς δὲν καίρει καμιάς δημοτικότητος στὶς μάζες. Ὅτι δὲν ἔχει πολιτικούς ὁπαδούς. Ὅτι οἱ ὑπουργοὶ του εἶναι μηδενικά ποὺ δὲν νοιάζονται γι' αὐτὸν καὶ ποὺ θὰ τὸν ἐγκατέλειπαν αὐριο ἂν ἔβλεπαν ὅτι θὰ ἐξυπηρετοῦσαν τὰ συμφέροντά τους καλύτερα ἄλλοι. Ὅτι οἱ ἀνώτατοι ὑπάλληλοι ἐκτελοῦν τὶς διαταγὰς του γιὰτὶ πρέπει καὶ ὄχι γιὰτὶ τοὺς ἀρέσει ἢ σκληρὴ δουλειὰ ἢ γιὰτὶ εὐνοοῦν τὴν πολιτικὴν του. Καὶ ὅτι τὰ πολιτικὰ κόμματα καὶ οἱ ἡγέτες τους, ἂν καὶ ἥσυχοι τῇ στιγμῇ αὐτῇ, δὲν ἔχουν ἐξαφανισθεῖ. Ὅστε μπορεῖ ὁ στρατηγὸς νὰ στηρικτεῖ σὲ μιὰ στιγμὴ ἀνάγκης σὲ προσωπικούς ὁπαδούς του, ἀνάμεσα στοὺς διοικητὰς τῶν στρατιωτικῶν μονάδων, γιὰτὶ εἶναι σχεδὸν ὅλοι τους (ἢ μᾶλλον ἦταν) φίλοι τοῦ στρατηγοῦ Κονδύλη, ἀνάμεσα στὸν ὁποῖο καὶ στὸν Μεταξά ὑπῆρχε ὁ πυλὸς ἐμπαιθὸς ἀνταγωνισμός. Ὑποστηρίζεται ὅτι ἕνα καθεστῶς ποὺ ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἕνα καὶ μόνον

άνθρωπο στη θέση αυτή δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι σταθερό, ὅσο μεγάλη καὶ ἂν εἶναι ἡ ἐνεργητικότητά του καὶ ὅσο ἀμερόληπτη καὶ ἂν εἶναι ἡ δραστηριότητά του. Καθὼς εἶναι στερημένος ἀπὸ δημοτικότητα καὶ ἀπὸ πολιτικὴ ὑποστήριξη καὶ θρίσκεται ἐκτεθειμένος στὴν κοινωνικὴ καὶ οἰκονομικὴ θύελλα ποῦ ξεσπᾷ, ἡ θέση του γίνεται οὐσιωδῶς ἐπισηφελὴς καὶ πρέπει νὰ χειροτερεύει.

Εἶναι φανερό ὅτι αὐτοὶ ποῦ ἐπικειρηματολογοῦν κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἀντλοῦν τὴν ἀπαισιοδοξία τους ἀπὸ ἐνάντιους παράγοντες. "Ὅλοι αὐτοὶ οἱ παράγοντες — στοὺς ὁποίους θὰ μπορούσαν νὰ προστεθοῦν καὶ πολλοὶ ἄλλοι — μποροῦν νὰ συνδυασθοῦν σὲ μιὰν ἀπλὴ γενίκευση: ὅτι, δηλαδή, ἡ βάση τῆς τωρινῆς ἐλληνικῆς δικτατορίας εἶναι ἀρνητικὴ — εἶναι ἡ κόπωση ἀπὸ περασμένες φασαρίες, ἡ ἀηδία γιὰ τοὺς πολιτικούς, ὁ φόβος χάους ποῦ θεωρεῖται ὅαν ἡ μοναδικὴ ἄλλη ἐκδοχὴ, ἡ ἐπιθυμία γιὰ ἀσφάλεια — ἐνῶ τὰ ἄλλα αὐταρχικὰ καθεστῶτα ποῦ δημιουργήθηκαν ἄλλου, ὕστερα ἀπὸ τὸν μεγάλο πόλεμο, ἔχουν ὅλα παραχθεῖ καὶ διατηροῦνται ἀπὸ θετικὲς δυνάμεις: ψυχολογικά, ἀπὸ τὰ αἰτήματα τοῦ θιγμένου ἢ καταπιεσμένου ἐθνικοῦ αὐτο-σεβασμοῦ καί, πρακτικά, ἀπὸ τὴν κατευθυντήρια δύναμη ἐνὸς πολιτικοῦ κόμματος ποῦ δὲν ἀνέχεται ὅτι εἶναι δυνατόν ἄλλα κόμματα νὰ ἀντιπροσωπεύουν τὸ ἔθνος. "Ἡ, ἂν ἡ δύναμη ποῦ ἀνᾶπλῃσε τὸ κράτος καὶ καταπίεσε τὸ ἄτομο δὲν ἦταν κόμμα, εἶναι, ὅπως στὴ Βουλγαρία, ὁ στρατός.

Ἡ ἐλληνικὴ περίπτωση δὲν δείχνει καμιὰν ἀπολύτως ἀναλογία μὲ αὐτὰ τὰ πρότυπα. Ὁ "Ελληνας δὲν εἶχε ἀνάγκη νὰ ξαναποκτήσει τὸν αὐτο-σεβασμὸ του — ἤδη ἔπασχε ἀπὸ τὸ σύμπλεγμα ἀνωτερότητας. Κανένα κόμμα δὲν ξεσηκώθηκε γιὰ νὰ ἐκμεταλλευθεῖ τὰ ἐθνικιστικὰ πάθη καὶ νὰ σαρώσει τοὺς πολιτικούς. Τὸ πραξικόπημα τῆς 4ης Αὐγούστου δὲν ἔγινε ἀπὸ τὸ στρατό, τὸν ὁποῖο ὁ βασιλιάς εἶχε θέσει ἐκτὸς πολιτικῆς τὸν Φεβρουάριο. Πῶς τότε μπορεῖ μιὰ αὐταρχικὴ κυβέρνησις νὰ ἐπιτύχει στὴν Ἑλλάδα; Δὲν ὑποστηρίζεται ἀπὸ τίποτε — εἶναι ἀπλῶς ἓνα τυχαῖο γεγονός τοπικῆς παράλυσης — ἐνῶ οἱ γνήσιοι δικτάτορες εἶχαν κάθε ὑποστήριξη καὶ εἶναι προϊόντα ἐνὸς ἱστορικοῦ πεπρωμένου. Σιτηρίζονται ὅλοι τους σταθερὰ σὲ παθιασμένες «δεολογίες», ἐνῶ οἱ θεωρίες τοῦ Μεταξᾶ δὲν εἶναι βάση γιὰ δράση, ἀλλὰ μιὰ ἄσχετη διακοσμητικὴ περιβολή, φτιαγμένη μάλιστα μὲ μπαλώματα.

"Ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀλήθεια. Ἡ Ἑλλάδα γλίστρησε στὴ δικτατορία. Δὲν ἔκανε ἄλλα πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση, οὔτε ὑποχρεώθηκε νὰ τὴν δεχτεῖ ὑπὸ τὴν ἀκαταμάχητὴ πᾶση ἐνὸς τυραννικοῦ κόμματος. Τὸ γλίστρημα ἦταν μακρὸ, μέσα ἀπὸ τίς ἀτέλειωτες φι-

Λονεικίες τῶν βενιζελικῶν καὶ τῶν ἀντιβενιζελικῶν, τὴν βαθμιαία ἀποσύνθεση τῶν φιλελευθέρων θεσμῶν, τὴν ἀπόπειρα σχηματισμοῦ συνταγματικῆς κυβέρνησης ὑπὸ τὴν ἐπανορθωμένη μοναρχία καὶ τὴν αὐξανόμενη ἐπιρροή τῆς ὑπονομευτικῆς δράσης, ὥσπου ἡ μηχανὴ ἐφθάρη καὶ ὁ βασιλεὺς ὕρισε ὑπεύθυνο ἕναν καὶ μόνο μηχανικό. Ἡ διαδικασία ἦταν ἀνώδυνη καὶ συμπτωματική, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι τὴν ἔκανε δυνατὴ μιὰ σειρά ἀπὸ τυχαῖα γεγονότα. Θὰ ἦταν σχεδὸν ἀδύνατο νὰ συμβεῖ ἂν δὲν εἶχε προϋπάρξει ἡ ἐπιστροφή τοῦ βασιλεῖ ἢ ἂν, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐπιτροφή του, ἐξακολουθοῦσαν νὰ ζοῦν ὁ στρατηγὸς Κονδύλης, ὁ Βενιζέλος ἢ ἀκόμη καὶ ὁ Τσαλδάρης.

Ἀλλά, ἐνῶ ὁποιαδήποτε ἀπόπειρα προφητείας θὰ ἦταν ἀνόητη, τὸ θέμα ποῦ τίθεται εἶναι τοῦτο: Μήπως ὁ νόθος χαρακτήρας τοῦ ἐλληνικοῦ πειράματος δείχνει πρὸς τὴν ἀντίθετη ἀκριβῶς κατεύθυνση ἀπὸ αὐτὴ ποῦ φαντάζονται οἱ ἀπαισιόδοχοι; Ἑθνικὴ ἀναγέννηση κατὰ τὸ γερμανικόν, τὸ ἰταλικόν ἢ ἀκόμη καὶ τὸ τουρκικόν πρότυπο εἶναι, ὄντως, ἀπίθανο νὰ συμβεῖ. Εἶναι ὅμως ἐξ ἴσου ἀπίθανο καὶ τὸ ὅτι ἡ ἐξαφάνιση τῶν ἀντιπροσωπευτικῶν θεσμῶν — ἐξαφάνιση ποῦ εἶναι πιθανῶς ὀριστική — θὰ μπορούσε σιγὰ σιγὰ νὰ δώσει στὸν βασιλεῖ τὴν ἰκανότητα νὰ συνεφέρει τὴ χώρα, νὰ τὴν ὀδηγήσει, ἂν ὄχι στὴν «ἀναγέννηση», τουλάχιστον σὲ μιὰ λογικὴ τάξη καὶ ἀποδοτικότητα, χωρὶς βίαιες ἀναταραχές;

Τὰ ἐπιχειρήματα τῶν ἀπαισιόδοξων δὲν μὲ πείθουν ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀδύνατο. Ὑποψιάζομαι ὅτι τὰ στοιχεῖα στὰ ὁποῖα στηρίζονται — ἔμμενοι βενιζελικὲς ἀντιμοναρχικὲς ἀντιλήψεις, ἔλλειψη ἐμπιστοσύνης, γενικὴ ἀντίδραση κατὰ τῶν καταπιεστικῶν μέτρων κλπ. — εἶναι, ὅχι τόσο λανθασμένα, ὅσο κάπως μεγεθυμένα, ἂν καὶ εἶναι βέβαιο ὅτι ἡ κατάσταση εἶναι δύσκολη καὶ ἡ μελλοντικὴ τῆς ἐξέλιξης σκοτεινὴ καὶ πιθανῶς ἐπικίνδυνη. Νομίζω, ἐπιπλέον, ὅτι οἱ ἀπαισιόδοχοι δὲν θὰ ἀντλοῦσαν τόσο ζοφερὰ συμπεράσματα, ἢ θὰ τὰ ἀντλοῦσαν μὲ λιγότερη ἀνησυχία, ἂν δὲν διακατέχονταν ἀπὸ ἀνάλογα στοιχεῖα τοῦ παρελθόντος, ποῦ εἶναι ὅμως ξεπερασμένα ἀπὸ τὸν χρόνον καὶ ἔχουν μικρὴ σχέση μὲ τὶς πραγματικὲς συνθήκες τοῦ τόπου καὶ τῆς στιγμῆς. Τέτοια στοιχεῖα εἶναι ὅτι ὁ Ἕλληνας ἦταν πάντοτε ἀτομιστῆς καὶ δὲν ἀνεχόταν τὴν τυραννία, ὅτι δὲν ἔχει μοναρχικὲς παραδόσεις καὶ σεβασμὸ γιὰ βασιλιάδες καὶ ὅτι ὁ δικαστὸς τῆς χώρας σὲ δυὸ στρατόπεδα εἶναι τέτοιος ποῦ δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ ἀποκατασταθεῖ ἡ ἐνότητα. Μπορεῖ νὰ εἶναι ἔτσι, ἀλλὰ οἱ ἀντιλήψεις αὐτὲς ἀρχίζουν νὰ μοιάζουν μὲ ξεφτισμένες φράσεις.

Ἐπιπλέον, κατεχόμενος ἀπὸ ἑμμονες ἰδέες, ὁ ἀπαισιόδοξος δὲν βλέπει ἢ ἐν πάσει περιπτώσει δὲν ἀποδίδει τὸ σωστὸ βάρος στὴν ἐξαιρετικὴ ποιότητα τῆς παρουσίας ποῦ ἐπέδειξε ὁ βασιλιάς ἀπὸ τότε ποῦ ἐπέστρεψε — μία ποιότητα ποῦ τοῦ ἐπιτρέπει, ἂν καὶ ἡ μεγαλειότητά του μπορεῖ νὰ μὴν κατανοεῖ τοὺς στόχους του μὲ καθαρότητα, — νὰ αἰσθάνεται σίγουρος ὅτι θὰ πᾶει πολὺ μακριά. Ὁ ἀπαισιόδοξος ἐπίσης ξεχνᾷ, μὴ καὶ δὲν ξέρει καλὰ τὴν πραγματικὴ σημασία τοῦ βασιλιᾶ, ὅτι ἡ δικτατορία δὲν εἶναι ὑπόθεση ἐνὸς ἀνθρώπου ἀλλὰ, ὡς τώρα, δύο ἀνθρώπων. Καὶ ὅτι ὁ στρατηγὸς Μεταξᾶς δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ὄργανο τοῦ βασιλιᾶ, καὶ ὅτι ἀπὸ τῆ στιγμῆ ποῦ θὰ ἀρχίσει νὰ λειτουργεῖ ἄσχημα, μπορεῖ νὰ ἀποπεμφθεῖ εὐκόλα, γιὰτὶ ὁ στρατηγὸς δὲν ἔχει προσωπικοὺς ὁπαδοὺς οὔτε δημοτικότητα, ἐνῶ ἡ δημοτικότητα τοῦ βασιλιᾶ αὐξάνει ἀταθέρᾳ. (Ὑπάρχουν μόνιμοι ψίθυροι ὅτι μεγαλώνουν οἱ μεταξὺ τους διαφορὲς καὶ ὅτι ἡ μεγαλειότητά του ὑποκρεώθηκε νὰ ἐπαβάλει ὀρισμένα μέτρα ἐπιείκειας καὶ καλάρωσης στὸν ἐντελῶς ἄκαμπτο δικτάτορα). Ἐχοντας τὰ παραπάνω ὑπ' ὄψιν, θὰ ἔλεγα ὅτι σκεψεῖς πάνω στὸ μέλλον δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ παραβλέπουν τὴ δυνατότητα ὅτι μπορεῖ μακροπρόθεσμα, ὁ ἀπολυταρχικὸς ἔλεγχος στὴν Ἑλλάδα νὰ βάλει ἔνα σταθερότερο θεμέλιο γιὰ τὴν ἐθνικὴ ἀναγέννηση ἀπ' ὅ,τι ἔχει τεθεῖ ἄλλοῦ ἀπὸ δικτάτορες ποῦ ξεφούρνισαν «ἰδεολογίες». Καὶ τοῦτο, ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἦρθε κατὰ τυχαῖο τρόπο καὶ ἐπειδὴ δὲν συνεπάγεται βαθειὰ ἢ μόνιμη ἄρνηση ἐκείνων τῶν φιλελεύθερων ἀρχῶν ποῦ εἶναι τόσο προσφιλεῖς στὸ ἐλληνικὸ κοινὸ καθὼς εἶναι καὶ στὸ βρεταννικόν, παρὰ τίς πολὺ σημαντικὲς διαφορὲς στὴν νοστροπία τῶν δύο λαῶν.

R 8049/2312/19/1937

Ἀπό : Γουώτερλν

Πρός : Ἦντεν

Ἀναφορά

Ἀθῆναι, 24 Νοεμβρίου 1937

Μέλος τοῦ προσωπικοῦ μου ἀπόκτησε, μέσω φίλου, ἀντίγραφο τῆς πρόσκλησης πού ἔστειλε τὸν περασμένο Μάιο ὁ Χίμμελνερ, ἀρχηγὸς τῆς γερμανικῆς Γκεστάπο, στὸν Μανιαδάκη, τὸν ἑλληνα ὑπουργὸ Δημοσίας Ἀσφαλείας, νὰ στείλει ἀντιπροσώπους του στὴ Γερμανία γιὰ νὰ συζητήσουν μὲ τὴν γερμανικὴ ἀστυνομία μέτρα κατὰ τοῦ κομμουνισμοῦ καὶ νὰ παρακολουθήσουν τὸ Συνέδριο τῆς Νυρεμβέργης. Γιὰ τὴν περίπτωση πού θὰ εἶχε ἀκόμη ἐνδιαφέρον, ἔσωκλείω αὐτὸ τὸ κείμενο μαζί μὲ τὴν ἀπάντηση τοῦ Μανιαδάκη πού ἀποδέχεται τὴν πρόσκληση.

Ἐπικεφαλῆς τῆς ἑλληνικῆς ἀντιπροσωπείας ἦταν κάποιοι Παξινοῦ, ἀξιωματικὸς τῆς Γενικῆς Ἀσφαλείας Ἀθηνῶν. Προσπαθῶ νὰ συγκεντρώσω πληροφορίες γιὰ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀποστολῆς του.

Ἀπό : Χίμμελνερ

Πρός : Μανιαδάκη

Ἐπιστολὴ

Βερολίνο, 5 Μαΐου 1937

Ἐξοχώτατε κύριε ὑπουργέ,

Εἶχα ἐδῶ καὶ ἀρκετὸ καιρὸ τὴν πρόθεση νὰ ζητήσω ἀπὸ ὅλες τῆς δυνάμεις πού ὡς πῶρα ἔδειξαν ἐνδιαφέρον στὴν διεξαγωγὴ ἐνὸς κοινοῦ πολέμου κατὰ τοῦ κομμουνισμοῦ, νὰ στείλουν ἀντιπροσώπους τῶν ἀστυνομικῶν σωμάτων τους στὸ Βερολίνο γιὰ νὰ συμμετάσχουν σὲ μία συνδιάσκεψη ἐργασίας. Ἡ ἀνταλλαγὴ πείρας

καὶ γνώσεων ποὺ συγκεντρώθηκαν ἕως τώρα στὸν πόλεμο κατὰ τοῦ κομμουνισμοῦ καὶ κατὰ τὴν στενὴ συνεργασία τῶν χωριστῶν ἀστυνομικῶν δυνάμεων θὰ ἔχει, χωρὶς ἀμφιβολία, σὰν συνέπεια νὰ αὐξηθεῖ πάρα πολὺ ἡ ἱκανότητα διεξαγωγῆς αὐτοῦ τοῦ ἀγώνα καὶ μιὰ ἀκόμη πιὸ ἐντατικὴ συνεργασία. Εἶναι περιττὸ νὰ τονίσω ὅτι ἡ συνδιάσκεψη αὐτὴ πρέπει, σὲ ὅτι ἀφορᾷ τὴν οὐσία της καὶ τὸν χαρακτήρα της, νὰ μείνει μυστικὴ γιὰ τὸ καλὸ τῆς κοινῆς μας δουλειᾶς, τῆς ἀμυνας.

Ἔχω τὴν τιμὴ νὰ προσκαλέσω τώρα ἀντιπρόσωπο τῆς ἀστυνομίας τῆς χώρας σας σὲ αὐτὴ τὴν συνδιάσκεψη καὶ νὰ σᾶς ζητήσω νὰ μὲ πληροφορήσετε ὅν μπορῶ νὰ ὑπολογίζω στὴν ὑποστήριξή σας. Περισσότερες λεπτομέρειες σὲ ὅτι ἀφορᾷ τὸ πρόγραμμα θὰ σᾶς δώσω ἀργότερα. Ἐπέλεξα τὴν 30ῃ Αὐγούστου σὰν ἡμερομηνία ἔναρξης τῆς συνδιάσκεψης. Ἡ ἡμερομηνία αὐτὴ μοῦ δίνει τὴν εὐχάριστη εὐκαιρία νὰ προσκαλέσω, σὰν φιλοξενούμενόν μου, ἀντιπρόσωπο τῆς χώρας σας στὸ ἐθνικοσοσιαλιστικὸ συνέδριο στὴ Νυρεμβέργη ποὺ θὰ πραγματοποιηθεῖ στίς 7 - 13 Σεπτεμβρίου 1937. Πρέπει νὰ προσθέσω ὅτι ἀποδοχὴ καὶ αὐτῆς τῆς προσκλήσεως θὰ μοῦ προσφέρει εἰδικὴ εὐχαρίστηση.

Μὲ θαύματα ἐκτίμηση

Χ. Χίμλερ

Ἀπὸ : **Μανιαδάκη**

Πρὸς : **Χίμλερ**

Ἐπιστολὴ

Ἀθῆναι, (δὲν δίνεται ἡμερομηνία)

Ἐξοχώτατε,

Ἡ σημαντικὴ ἀνακοίνωση στὴν ὁποία εἶχατε τὴν καλωσύνη νὰ προβεῖτε στὸ γράμμα σας τῆς 5ης Μαΐου μοῦ δίνει τὴν εὐκαιρία νὰ σᾶς διαβεβαιώσω ὅτι εἰμαι ἀπόλυτα σύμφωνος μαζί σας καὶ νὰ σᾶς συγκαρῶ θερμὰ γιὰ τὴν ἀπόφασή σας νὰ συγκαλέσετε ἕνα συνέδριο τῶν ἀντι-κομμουνιστικῶν δυνάμεων.

Πιστεύουμε καὶ ἐμεῖς ὅτι αὐτὸς ὁ θάνασμος ἐχθρὸς, ὁ κομμουνισμός, μπορεῖ νὰ ἀντιμετωπισθεῖ μόνο μὲ συγχρονισμένη καὶ ἐνεργητικὴ δράση ὅλων τῶν δυνάμεων ποὺ διεξήγαγαν ὡς σήμερα κοι-

νὸ ἀγῶνα ἐναντίον του. Καὶ ἡ Ἑλλάδα ποὺ εἶχε τὴν ἐμπειρία τοῦ κομμουνισμοῦ καὶ τοῦ κομματικοῦ ἐφιάλτη εἶναι ἀποφασισμένη νὰ δώσει ὅλες τὶς δυνάμεις της σ' αὐτὴ τὴ μάχη, συνεργαζόμενη στενά μὲ τὶς ἄλλες δυνάμεις.

Σὰς εὐχαριστῶ πάρα πολὺ γιὰ τὴν πρόσκλησή σας νὰ στελιώμε ἀντιπροσώπους στὴ Συνδιάσκεψη καὶ τὴ Νυρεμβέργη. Οἱ ἀντιπρόσωποι ἔχουν ἤδη ἐπιλεγεί. Τοὺς ἔχουν δοθεῖ ὁδηγίες νὰ ἐπωφεληθοῦν ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψή τους γιὰ νὰ μελετήσουν ὅλα τὰ προβλήματα ποὺ σχετίζονται μὲ τὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ κομμουνισμοῦ, ἀπὸ ἀστυνομικῆς σκοπιᾶς, ἀντλῶντας ὀφέλη ἀπὸ τὴν Συνδιάσκεψη καὶ τὴν ἐμπειρία τῆς γερμανικῆς ἀστυνομίας ὑπὸ τὴν ἰσχυρὴ καὶ φωτισμένη ἡγεσία σας.

Σὰς εὐχαριστῶ γιὰ ὅλη τὴν ἐνθάρρυνση καὶ βοήθεια ποὺ θὰ δώσετε στοὺς ἀντιπροσώπους μου, οἱ ὁποῖοι ἔχουν λάβει ὁδηγίες νὰ μελετήσουν εἰδικῶς τὰ ἀκόλουθα θέματα:

1. Ἀντι-κομμουνιστικὴ νομοθεσία γενικά, ποινικὴ δίωξη τοῦ κομμουνισμοῦ καὶ διατάξεις ποὺ περιορίζουν ἀποτελεσματικὰ τὴ δραστηριότητα τῶν κομμουνιστῶν στὴ χώρα.

2. Ἀστυνομικὲς κατασταλτικὲς μέθοδοι καὶ μέσα χρησιμοποιούμενα τώρα ἀπὸ τὶς ὑπηρεσίες σας γιὰ τὴν καταπολέμηση τοῦ κομμουνισμοῦ καὶ τὰ ἀποτελέσματα ποὺ εἶχαν οἱ ἀστυνομικοὶ σας σ' αὐτὸν τὸν ἀγῶνα.

3. Τὸ σύστημα μεταχειρίσεως καὶ ἀπομονώσεως κρατουμένων (στρατόπεδα συγκεντρώσεως, στρατόπεδα ἐργασίας γιὰ κομμουνιστὲς κλπ.), ἐπειδὴ ἐνδιαφερόμαστε ἰδιαίτερα γιὰ τὴν ἐδῶ ἐφαρμογὴ τοῦ συστήματος.

4. Θέματα ποὺ σχετίζονται μὲ τὴν προστασία τῆς χώρας ἀπὸ τοὺς ἐσωτερικοὺς ἐχθροὺς καὶ τὴν ξένη προπαγάνδα.

5. Θέματα ποὺ σχετίζονται μὲ τὴν ἀνταλλαγὴ πληροφοριῶν τῆς ἀστυνομίας καὶ τὴν συνεργασία μεταξὺ ἀντι-κομμουνιστικῶν ὁργανώσεων.

6. Οἱ πρόοδοι τῆς ἀστυνομίας στὴν ἐπιστημονικὴ καταδίωξη τοῦ ἐγκλήματος.

Κλείνω μὲ τὴν εὐχὴ νὰ καταλήξει ἡ συνδιάσκεψη, ὑπὸ τὴν φωτισμένη ἡγεσία σας, σὲ συγκεκριμένα ἀποτελέσματα καὶ ἀποφάσεις γιὰ τὸ καλὸ τῶν πολιτισμένων δυνάμεων.

Ἡ δικτατορία σὲ κρίση.

XIV

Π 10301/726/19/1938

Ἀπό : Γουώτερλιν

Πρὸς : Χάλλιφας

Ἀναφορά

Ἀθήναι, 19 Δεκεμβρίου 1938

Ἐδῶ καὶ ἕνα μῆνα, ἀπὸ τότε ποὺ ἐπέστρεψα ἀπὸ τὴς διακοπῆς μου, διαπιστώνω ὅτι τὸ πάθος τῆς ἐδῶ κοινῆς γνώμης κατὰ τοῦ σημερινοῦ καθεστώτος ἔφθασε σὲ ἕνα νέο ἐπίπεδο. Ἡ κοινὴ γνώμη θεωρεῖ τώρα ὅτι ἡ δυναστεία ἔχει ταυτιστεῖ ἀνεπανόρθωτα μὲ μιὰ τυραννία ποὺ ξεπερνᾷ τὸν ἑαυτό της.

Ἡ ἄμηση αἰτία τῆς ἀνερχόμενης θερμοκρασίας εἶναι τὸ ὅτι ἡ ΕΟΝ ἀναπτύσσεται κατὰ τέτοιον τρόπο, ὥστε ἀπειλεῖ τὴν οἰκογένεια, αὐτὴ τὴν ἀμετακίνητη βάση τῆς ἐλληνικῆς ζωῆς. Ἡ ἐπίθεση ἐκδηλώθηκε ὅταν ὁ στρατηγὸς Μεταξᾶς ἀνέλαβε πρόσφατα, ὁ ἴδιος, τὴ διεύθυνση τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας, ἐπειδὴ ὁ πρῶν ὑπουργὸς εἶχε ἐκτεθεῖ μὲ τὴς ραδιουγρῖες ποὺ περιέβαλλαν τὴν ἐκλογή τοῦ νέου ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν, καὶ ἀνακοίνωσε ὅτι προτίθεται νὰ συνδέσει τὴν Ἑθνικὴ Ὅργάνωση Νεολαίας, αὐτὸ τὸ ἀκόμη ἀνοργάνωτο καὶ κάθε ἄλλο παρὰ δημοφιλὲς σῶμα, μὲ τὸ κρατικὸ ἐκπαιδευτικὸ σύστημα καὶ ὅτι ἀπαιτεῖ ἀπὸ ὅλους, ὅχι μόνον νὰ συμμορφώνονται ἐπιφανειακὰ πρὸς τὴς διαταγές, ἀλλὰ καὶ νὰ συμφωνοῦν στὴ σκέψη καὶ τὴ θέληση. Ἐπειτα δόθηκαν προφορικῶς ὁδηγίες σὲ ὅλο τὸ διδακτικὸ προσωπικὸ νὰ ἀνακοινώσῃ τοὺς μαθητὲς ὅτι θὰ ἀποβληθοῦν ἀπὸ τὰ σχολεῖα ἂν δὲν ζητήσουν «αὐθόρμητα» νὰ ἔχουν τὴ τιμὴ νὰ γραφτοῦν στὴν ὁργάνωση νεολαίας. Ἡ στενοχώρια ποὺ ἐκδηλώθηκε σὰν ἐπακόλουθο αὐτῶν τῶν μέτρων, μέσα στὴς οἰκογένειες ὅλων τῶν κοινωνικῶν τάξεων, ἐμφανίζεται νὰ εἶναι σχεδὸν καθολικὴ.

Ἡ ΕΟΝ, μὲ τοὺς «φαλαγγίτες» της, τὰ γυμνάσια καὶ τὴς παρελάσεις, τὴς στολές της, τὴς σημαῖες καὶ τὴς μπάντες, δὲν ἔχει σημειώσῃ ἐπιτυχία, παρὰ τὴς προσπάθειες νὰ διαφημιστεῖ καὶ νὰ δυναμώσῃ ἢ ἐπιρροή της. Οἱ ἐκκλήσεις στὸ συναίσθημα ἦταν ἄσχημα σταθμισμένες, οἱ ὁμιλίες καὶ οἱ παρελάσεις εἶχαν σχεδιασθεῖ χω-

ρίς φαντασία, και οι μαθητές και οι φοιτητές έτειναν να την θεωρούν άχρηστο και δυσάρεστο μπελά. Δεν μπορεί να φανταστεί κανείς τίποτε λιγότερο ταιριαστό με το ελληνικό πνεύμα. Και η προπαγάνδα που το παρουσιάζει σαν εμπνεόμενο από ένθουσιασμό για το Νέο Κράτος, απλώς αυξάνει την περιφρόνηση και αηδία όλων εκτός από τους λίγους ενδιαφερομένους για την επιτυχία του μέτρου. Ένα τμήμα της ανώτερης τάξης εύνοει, διότι ήπιε υποσχέται να πειθαρχήσει τους νέους και να τους σώσει από τον κομμουνισμό και έτσι δεν δυσαρρεστείται για την αύξημένη φορολογία που είναι αναγκαία για την 'Οργάνωση Νεολαίας. Αύτη παίρνει την μορφή των «έθελοντικών» συνεισφορών, κατάλογοι των οποίων δημοσιεύονται στις έφημερίδες, για την αγορά στολών. Άλλα οι γονείς γενικώς τρέμουν την οργάνωση για τα αποτελέσματά της στην ήθική και την υγεία. Κατά τα πρώτα στάδια, τα σεξουαλικά σκάνδαλα επικρατούσαν και είναι γνωστό ότι σε πολλές από τις υποχρεωτικές συγκεντρώσεις σημειώθηκαν μοιραίες απώλειες.

Έτσι, έχει μπει στα σπίτια ένα όξυ πολιτικό πρόβλημα. Παιδιά που λένε ότι πρέπει να ρωτήσουν τους γονείς τους, πριν μπουν στην οργάνωση, βρίσκονται στη θέση να τα περιγελούν μπροστά στους συμμαθητές τους οι διδάσκοντες, που πρέπει κατ' ανάγκη να εξασφαλίσουν την εύνοια των άρχων. Η αποβολή από το σχολείο ίσοδυναμεί με παράδοση του πατέρα στα χέρια της μυστικής αστυνομίας. Κατ' αυτόν τον τρόπο, ο μαθητικός πληθυσμός υποβάλλεται σε μία μορφή λεπτού πνευματικού βασανισμού κατά μίμηση του γερμανικού προτύπου. Ο αριθμός αυτών που υποφέρουν — και που έχω προσωπική γνώση — είναι τόσο μεγάλος, ώστε μπορεί να λεχθεί ότι δεν μπορείς να βρείς εύκολα σπίτι στο οποίο να μη χύνονται δάκρυα. Και αυτός ο βασανισμός δεν είναι δικαιολογημένος, όπως στη Γερμανία, από την υποτιθέμενη ανάγκη να έναποτυπωθεί μια νέα στάση απέναντι στη θρησκεία. Σε ό,τι αφορά την θρησκεία, η μόνη διαφορά είναι ότι τα παιδιά οδηγούνται τώρα κατ' άγέλες στην έκκληση αντί να πηγαίνουν το καθένα με τους γονείς του. Η μόνη δικαιολογία που προβάλλεται είναι τα ιδεώδη που κηρύσσει ο δικτάτορας, ο οποίος, ξεχνώντας την αντιδημοτικότητα του, νομίζει προφανώς ότι έχει αρκετή δύναμη να κατακτήσει τις ψυχές των νέων ποδοπατώντας τις προκαταλήψεις της παλαιότερης γενιάς. Είναι αμφίβολο αν αυτός ο ύπολογισμός θα δικαιωθεί από τα γεγονότα, όσοδήποτε και αν βελτιωθεί με τον καιρό ο χαρακτήρας του κινήματος.

Ένα άνησυχητικό χαρακτηριστικό της κατάστασης είναι οι έπι-

πιώσεις της στη δυναστεία. Ἡ δημοτικότητα τῆς βασιλικῆς οἰκογένειας, πού δὲν ἦταν ποτὲ μεγάλη, εἶχε ἤδη πέσει στὸ μηδὲν καὶ ἡ δράση πού ἔχει ἀναληφθεῖ τώρα γιὰ τὴν ἐπιβολὴ τοῦ κινήματος Νεολαίας τὴν ἔρριξε ἀκόμη πιὸ χαμηλά. "Αν καὶ ὁ διάδοχος εἶναι, σὰν πρόσωπο, πολὺ ἀρεστὸς γιὰ τὸ φυσικὸ τοῦ παρουσιαστικὸ καὶ τὴ καρωπὴ εὐπροσηγορία του, στὰν ἐμφανίζεται μαζί μὲ τὴς ἀδελφές του στὸ θέατρο ἢ στὸν κινηματογράφο, γίνεται δεκτὸς μὲ πᾶν τρινη σιωπῇ, ἐνῶ κάθε παράσταση κρητικῶν χορῶν προκαλεῖ φρενὴρ ἐνθουσιασμό. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι αὐτὸ ὀφείλεται στὶς παραπάνω ἐξελίξεις, πού ἔχουν, ἐπὶ πλεόν, ἐπωφραγίσει τὴν πίστη τῆς κοινῆς γνώμης ὅτι ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια ἀπλῶς καὶ μόνο φτιάχνει ἀπὸ δῶ τὴ φωλιά της στὸ ἐξωτερικὸ γιὰ νὰ εἶναι ἔτοιμη νὰ τοὺς δεχτεῖ τὴν ἡμέρα πού θὰ βρεθοῦν διωγμένοι. Ἐδῶ καὶ ἀρκετὸ καιρὸ ἔχουν κυκλοφορήσει εὐρέως ἱστορίες γιὰ τὴν μεταφορὰ μεγάλων ποσῶν γιὰ λογαριασμό της στὸ Λονδίνο ἀπὸ τὰ ταμεῖα τοῦ φτωχαιμένου κράτους, ἐνῶ δὲν ἔχουν ἀποκρυβεῖ κάτι ὑποπτες συναλλαγές σχετικὰ μὲ τὴν ἀποζημίωση γιὰ τὴ βασιλικὴ περιουσία πού εἶχε κατασχεθεῖ ὑπὸ τὸ δημοκρατικὸ καθεστῶς. Χάρη στὸ κίνημα Νεολαίας, φαρμακερὰ ἐξογκωμένες κατηγορίες ἐπὶ τοῦ σημείου αὐτοῦ γίνονται τώρα πιστευτὲς ἀπὸ ὅλους.

Κι αὐτὸ δὲν εἶναι ἀφύσικο. Μία ἀπὸ τὶς συνέπειες τῆς τωρινῆς ἐξόρμησης εἶναι ὅτι οἱ πρόσκοποι καὶ οἱ ὀδηγοί, πού ἔχουν ἀποκτήσει ἐδῶ βαθεῖς ρίζες, πρόκειται νὰ συγχωνευτοῦν μὲ τὴν Ὀργάνωση Νεολαίας καὶ νὰ χάσουν συνεπῶς τὸ ξεχωριστὸ πνεῦμα καὶ τὶς παραδόσεις τους. Ὁ διάδοχος καὶ ἡ πριγκίπισσα Εἰρήνη πῆραν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοὺς πρόσκοπους καὶ τὶς ὀδηγοὺς ἀντιστοίχως ὑπὸ τὴν προστασία τους καὶ εἶναι γνωστὸ ὅτι πολέμησαν σκληρὰ γιὰ τὴν διατήρηση αὐτῶν τῶν σωματίων σὰν ἀνεξάρτητων συνόλων. Ἀλλὰ πολέμησαν ματαίως. Ἡ σύζυγος τοῦ διαδόχου ὑποχρεώθηκε νὰ δεχτεῖ τὴ γενικὴ διοίκηση τοῦ γυναικεῖου τμήματος τῆς Ἐθνικῆς Ὀργάνωσης Νεολαίας καὶ ἡ πριγκίπισσα Εἰρήνη τὴ θέση τῆς Γενικῆς Διευθύντριας καὶ βρέθηκαν ἀναγκασμένες νὰ ἐμφανίζονται δημόσια ὑπὸ τὶς ιδιότητές τους αὐτές. Δὲν θὰ μπορούσαν οἱ πριγκίπισσες, ῥωτοῦν ὅλοι, νὰ ἀρνηθοῦν νὰ ὑπακούσουν μὴ τόσο δυσάρεστη διαταγή, πού προκάλεσε στὴν πριγκίπισσα Εἰρήνη, θπας εἶπε στὴ λαΐδη Γουώπερλω, τόσες νύκτες δακρύων; Γιατί δὲν μπόρεσε ὁ βασιλιάς νὰ ἀντιπαθεῖ ὁ αὐτὸ ἢ ἀκόμη νὰ σώσει τοὺς προσκόπους καὶ τὶς ὀδηγούς; Ἡ ἀπάντηση εἶναι φανερή: ὁ βασιλιάς καὶ ἡ οἰκογένειά του ἔχουν μεταβληθεῖ ὀριστικὰ σὲ ἀνδρεῖκελα τοῦ στρατηγοῦ Μεταξά, δεμένοι στὴ θέση αὐτὴ ἀπὸ τὰ οἰκονομ-

κά τους συμφέροντα. Αυτό, ἐν πάσει περιπτώσει, εἶναι τὸ συμπέρασμα ποὺ θγάζει τὸ κοινὸ καὶ οἱ ἐπικίνδυνες προοπτικὲς ποὺ ἀνοίγονται δὲν χρειάζονται ὑπογράμμιση. Πιστεύεται ὅτι ὁ βασιλεὺς ἔχει τώρα ἀθετήσῃ ὀριστικὰ τὴς παλαιότερες ὑποσχέσεις του καὶ ὅτι οἱ δυνατότητες νὰ σωθεῖ, ἔστω καὶ τὴν ἐντέκατη ὥρα, ἀντιδρώντας σθεναρὰ κατὰ τοῦ στρατηγοῦ Μεταξᾶ, θεωροῦνται μηδαμινές.

Ἔτσι, ἡ τεταμένη καὶ δυσάρεστη ἀτμόσφαιρα ποὺ ἔχει διαμορφωθεῖ ἐρεθίζεται ἀκόμη περισσότερο ἀπὸ τὴ γενικὴ πεποίθηση ὅτι ἡ διαφθορά στὴ χειρότερη μορφή της ἔχει ταυτοχρόνως γίνῃ ἀδιάντροπα ἀσυγκράτητη στὰ ἀνώτερα κλιμάκια. Ὁ στρατηγὸς Μεταξᾶς, ὅπως ἔχω ἀναφέρει προηγουμένως, περιβάλλεται χρόνια τώρα ἀπὸ σκοτεινὲς καὶ διαφορούμενες προσωπικότητες καὶ τὸ κοινὸ πιστεύει τώρα ἀκράδαντα ὅτι αὐτὸς ὁ κύκλος, ποὺ περιλαμβάνει καὶ τὸν ἐπικεφαλῆς τῆς μυστικῆς ἀστυνομίας, εἶναι πανίσχυρος, ὅτι ἐλέγχει τὰ μέλη τῆς κυβέρνησης, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ ὑπουργοῦ οἰκονομικῶν, καὶ ὅτι καμιά οἰκονομικὴ συναλλαγή δὲν μπορεῖ νὰ προωθηθεῖ ἂν δὲν πληρωθεῖ χαράτσι σ' αὐτὴ τὴν σπεῖρα. Γίνεται δεκτὸ ὅτι ὁ βαθμὸς τῆς διαφθορᾶς μπορεῖ νὰ μὴν εἶναι μεγαλύτερος ἀπὸ ὅ,τι ἦταν ὑπὸ τὸν κοινοβουλευτισμὸ, ἀλλὰ ἡ ἀντίθεση μεταξὺ τῆς ἐπιφάνειας καὶ τῆς πραγματικότητος, ποὺ κρύβεται ἀπὸ κάτω, γίνεται ἀντίθεση κατὰ τοῦ δικτάτορα ποὺ ἐπιτρέπεται σὲ λίγα προνομιοῦχα καὶ κρυμμένα χέρια — καὶ πρόσωπα κατωτάτης καταγωγῆς — νὰ ξαφρίζουν τὴν κρέμα καὶ νὰ μὴν δίνουν σὲ κανέναν ἄλλο παρόμοια δυνατότητα. Ἐδῶ, πάλι, ἴσως νὰ ὑπάρχει ὑπερβολή, ἀλλὰ μποροῦν νὰ ἀναφερθοῦν δύο γεγονότα ποὺ ἦρθαν σὲ γνώση μου καὶ ποὺ κάνουν τὴν πεποίθησιν αὐτὴ νὰ μὴν φαίνεται παράλογη. Ξέρουμε ὅτι κύκλοι ἀνωπάτων ἐπισήμων ἔδειχναν τὸν τελευταῖο καιρὸ ἐξαιρετικὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν λαθραία μεταφορά Ἑβραίων προσφύγων στὴν Παλαιστίνη, πράγμα ποὺ σήμαινε πολλὰ λεφτὰ γιὰ τὴν σπεῖρα. Καὶ πληροφοροῦμαι ὅτι ὁ διαβόητος Ἡλιόπουλος, πού, ἐξ' ὧσων γνωρίζω, παραιτήθηκε πρὶν ἀπὸ ἔξη χρόνια ἀπὸ τὴν διεύθυνση τοῦ ἐπικίνδυνου ἐμπορίου ναρκωτικῶν, μένει στὴν Ἀθήνα καὶ συνεργάζεται στενὰ μὲ τὸν ὑπουργὸ οἰκονομικῶν. Τὸ ἀποτέλεσμα προφανῶς εἶναι ὅτι, ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ ἡ Βιέννη ἔπαψε νὰ εἶναι ἡ βάση αὐτοῦ τοῦ ἐμπορίου, ἡ Ἑλλάδα, μὲ τὴς εὐκολίες φόρτωσης μέσω Μασσαλίας, ὑπόσχεται νὰ γίνῃ τὸ κύριο κέντρο τοῦ κακοῦ. Ἔτσι, δὲν εἶναι ἐκπληκτικὸ ὅτι ὁ μέσος ἄνθρωπος διαπιστώνει τώρα μιὰ ἄμεση σχέση μεταξὺ τοῦ στέμματος καὶ τῆς διαφθορᾶς. Κάθε κρῆκος στὴν ἀλυσίδα, ὅπως φαίνεται σὲ κάθε ἀθηναϊκὸ καφενεῖο, εἶναι ἀπαραίτητος γιὰ τὸν ἐπόμενο: τὸ

ἐμπόριο ναρκωτικῶν καὶ ὁ ἔλεγχος τῶν οἰκονομικῶν συναλλαγῶν στὰ κρυμμένα χέρια, τὰ κρυμμένα χέρια στὸν στρατηγὸ Μεταξᾶ καὶ ὁ στρατηγὸς Μεταξᾶ στὸ βασιλιά.

Γύρω ἀπὸ αὐτὸ τὸ κεντρικὸ νῆμα τῶν φημῶν, ποὺ ἐνθαρρύνεται ὑπὸ τις μακρὲς ἀπουσίες τῆς μεγαλειότητάς του στὴν Ἀγγλία, ὑφαίνονται συνεχῶς ἐπιζήμιες ἱστορίες μία ἀπὸ τις ὁποῖες μπορεῖ νὰ ἐπαναληφθεῖ ἐπειδὴ ἔχει σημασία γιὰ τὴ διαμόρφωση τῆς βρεταννικῆς πολιτικῆς ἀπέναντι στὴν Ἑλλάδα. Λέγεται ὅτι προσφέρθηκε στὴν μεγαλειότητά του δάνειο στὸ Λονδίνο, ἀλλὰ ἀπορρίφθηκε λόγω τοῦ ὅτι εἶχε τεθεῖ σὰν ὅρος ἡ παραχώρηση ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ἐδάφους στὴ Βουλγαρία. Ὑπάρχουν λόγοι νὰ πιστευεῖται ὅτι αὐτὴ ἡ ἱστορία προῆλθε ἀπὸ ἐπίσημους κύκλους ποὺ ἔχουν συμφέρον νὰ κτυπήσουν τὸ βρεταννικὸ κύρος στὴν Ἑλλάδα. Καὶ αὐτὸ μπορεῖ θαυμάσια νὰ συνδεθεῖ μὲ τὴν ἀμνηχανία ποὺ χωρὶς ἀμφιβολία προκαλεῖ στὴν κυβέρνηση ἡ ἔως τῶρα ἀποτυχία τῆς βρεταννικῆς κυβερνήσεως νὰ παράσχει οἰκονομικὴ βοήθεια στὴν Ἑλλάδα. Πρὶν ἀπὸ λίγο καιρὸ μοῦ ἔγινε ὑπαινιγμὸς ὅτι σὲ περίπτωση ποὺ θὰ συνεχιστεῖ αὐτὴ ἡ ἀποτυχία μας, θὰ ἦταν δυνατόν νὰ ἀναμείνεται μιὰ ἀντι-βρεταννικὴ ἐκστρατεία, ποὺ θὰ ἐμπνεόταν ἀπὸ τοὺς ἐπισήμους. Ἡ δυσάρεστη κατάσταση, τῆς ὁποίας αὐτὸ εἶναι μόνον ἓνα σύμπτωμα, δὲν θὰ ἔπρεπε, πάντως, μὲ κανένα τρόπο νὰ ἐκληφθεῖ σὰν ἐπιχείρημα ὑπὲρ τῆς παροχῆς οἰκονομικῆς βοηθείας. Ἀντίθετα, δείχνει μᾶλλον ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ προχωρήσουμε μὲ προσοχή, ἐπειδὴ ἡ κυβερνητικὴ δυσπραγία δὲν σημαίνει ἀπλῶς ὅτι ἡ κυβέρνησις χρειάζεται τὰ λεφτά μας γιὰ νὰ ἰσχυροποιήσει τὴν ἀμυνα τῆς χώρας ἢ γιὰ νὰ κάνει εὐκολότερη τὴν πληρωμὴ τῶν ὀμολογιούχων. Σημαίνει ἐπίσης, ὅτι ἡ ἀρχουσα κλίκα τὰ θέλει γιὰ νὰ ἰσχυροποιήσει τὴ θέσιν της ἀπέναντι στὴν κοινὴ γνώμη ἡ ὁποία — τόσο ἀντιπαθητικὸ ἔχει γίνεи καθεστῶς — εἶναι πανευτυχὲς ἀτενίζοντας τὴν προοπτικὴ νὰ μὴν δοθοῦν λεφτά. Μιὰ ἀποψη ποὺ γίνεται εὐρὲως δεκτὴ, ποὺ μοῦ ἔχει ἔντονα ὑποδειχθεῖ ἀπὸ Ἑλληνας φίλους καὶ ποὺ νομίζω ὅτι δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἀπορριφθεῖ ὀλοκληρωτικὰ σὰν ἀνοησία, ἰσχυρίζεται ὅτι, ἀν θὰ ἐπρόκειτο νὰ δώσουμε δάνειο στὴν κυβέρνησις, τὸ ἀμεσο ἀποτέλεσμα θὰ ἦταν νὰ γίνουμε τόσο ἀντιπαθεῖς ὅσο καὶ οἱ Γερμανοὶ καὶ ὅτι, ὅταν σημειωθεῖ ἡ ἀναπόφευκτη ἔκρηξη, θὰ χάσουμε τὰ λεφτά μας γιατί τὸ νέο καθεστῶς θὰ ἀποκηρύξει αὐτὸ τὸ χρέος. Κατὰ τὴν ἴδια ἀποψη, κερδίζουμε καθημερινῶς σὲ κύρος ἐναντι τῆς Γερμανίας, ἀπλῶς μὲ τὸ ὅτι καθυστεροῦμε τὴ βοήθειά μας πρὸς τὸν στρατηγὸ Μεταξᾶ.

Ἀλλὰ εἶναι πιθανὴ μιὰ ἔκρηξη; Οἱ ἀγρότες δὲν εἶναι δυσάρε-

στημένοι. Χαίρονται να μην ένοχλούνται από την πολιτική και με το σύστημα των κρατικών αγορών παίρνουν καλές τιμές για τα προϊόντα τους. Ό στρατός είναι νομιμόφρων στον βασιλιά, αν και όχι στον στρατηγό Μεταξά, που δεν είχε ποτέ του το συνηθισμένο ανθρώπινο δώρο να εμπνέει αγάπη και προσήλωση. Πολλοί ανώτεροι αξιωματικοί είναι, όντως, δεμένοι μαζί του από την συναίσθηση ότι η προαγωγή τους πάνω από τα κεφάλια των αξιωματικών που αποστρατεύθηκαν ύστερα από τη βενιζελική εξέγερση του 1935 δεν ήταν στηριγμένη πάντα στην αξία τους. Άλλα δεν συμβαίνει το ίδιο με έναν αυξανόμενο αριθμό νέων αξιωματικών. Δεν υπάρχουν πάντως άκομη ένδειξεις στρατιωτικής αντίδρασης και όσο επικρατούν αυτές οι συνθήκες — μια ήσυχη ύπαιθρος και ένας νομιμόφρων στρατός — δεν μπορεί εύκολα να φανεί πώς οι μορφωμένες και εύφραδείς τάξεις μπορούν να μετατρέψουν τα αίσθήματά τους σε δράση. Άν και θα ύποστηρίζονταν από ένα μεγάλο τμήμα, Ύσως τον κύριο όγκο, των βιομηχανικών εργατών και από το σύνολο του προσφυγικού στοιχείου, πολιτικά είναι αποδιοργανωμένες και οι άρχες είναι άγρυπνες παντού και έτοιμες να συλλάβουν αυτούς που είναι πιθανό να δημιουργήσουν φασαρία και να τους εξορίσουν σε νησιά.

Παρ' όλα αυτά, άναρωπιέται κανένας μήπως κάποια στιγμή κάποιο μικρό επεισόδιο άνάψει την σπάθα που θα άρχίσει την έκρηξη. Ή Ελλάδα είναι ύδροκέφαλη — οι επαναστάσεις γίνονται σίς πόλεις — και ό Έλληνας, παρ ά την άνατολίτικη μοιρολατρεία του και την τάση να σηκώνει τους ώμους του όταν άκούει παράπονα και να άναβάλλει τη δράση για ένα άπροσδιόριστο αύριο, είναι ίκανός να τα βλέπει όλα κόκκινα όταν ή ένταση ύπερβαίνει ένα όρισμένο σημείο.

Θά ήταν άνόητο να κάνω προφητείες, άλλα νομίζω ότι το σημείο της κατάρρευσης πλησιάζει: ή άπόπειρα που γίνεται τώρα να έπαβληθεί το κίνημα Νεολάας με όλο τον σχολικό πληθυσμό είναι ούσιωδώς μία άπόπειρα να ύποκατασταθεί, σαν θεμέλιο της δικτατορίας, ή άρνητική βάση πάνω στην όποία στηριζόταν ως τώρα το καθεστώς, από μία θετική συναισθηματική βάση. Θετική βάση θ' άποτελούσε ή μεταμορφωμένη ψυχή της νεολάας, με τις μεγαλύτερες γενές στο περιθώριο. Άλλα αυτή ή μακροπρόθεση πολιτική συμπεριλαμβάνει έπίθεση στην οικογενειακή ζωή, ένα από τα ιερότερα πράγματα για το έλληνικό πνεύμα. Όσα έχει κάνει ό Μεταξάς για τη χώρα δεν τον ώφέλησαν σε τίποτε: τα δημιουργικά του έπιτεύγματα, που σε δύσμη χρόνια άλλαξαν το πρόσωπο

της Ἑλλάδας, οὐδέποτε ἐπαινοῦνται. Στὴν καλύτερη περίπτωση ὑπάρχει μιὰ γκρινιάρικη συναίνεση ὅταν ἀναφέρονται. Ἄλλὰ ἕνας ἀγνώμων λαός, ποὺ συγκατατίθεται ἀπαθῶς, ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει ἐν ὄψει καμιά ἄλλη ἐπιλογὴ ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀναρχία, καὶ εἶναι ἔτοιμος νὰ πιστέψει τὸ χειρότερο γιὰ τοὺς κυβερνήτες του, εἶναι φτωχὸ θεμέλιο γιὰ τὸ Νέο Κράτος. Ὁ δυνητικὰ ἔθνικὸς ἡγέτης εἶναι, ἔτσι, ὑποχρεωμένος ἀπὸ τὴ λογικὴ τῶν γεγονότων νὰ περάσει ἀπὸ τὰ λόγια, ποὺ αὐξάνουν μόνο τὴν γενικὴ κυνικότητα, στὴ δράση. Ἡ ἀναφορὰ αὐτὴ ἔχει σκοπὸ νὰ δείξει ὅτι ἡ μορφὴ ποὺ ἐπέλεξε, δηλ. ἡ δράση στὴ νεολαία, δὲν εἶναι πιθανὸ νὰ ἐπιτύχει καὶ μπορεῖ ἁπλῶς νὰ διεγείρει δυνάμεις, ποὺ ἂν ξεφύγουν ἀπὸ ἑλεγχό, μπορεῖ νὰ τὸν καταστρέψουν, καὶ μαζὶ μὲ αὐτὸν νὰ καταστρέψουν καὶ τὴ δυναστεία.

Ἡ βρεταννικὴ πολιτικὴ ὑποστηρίζει τὴ δικτατορία.

XV

№ 1210/64/19/1939

Ἀπό : Σάρτζεντ
Πρὸς : Χάλιφαζ

Ὑπόμνημα

Λονδίνο, 16 Φεβρουαρίου 1939

Τὸ καθεστὼς τοῦ Μεταξᾶ στὴν Ἑλλάδα διακρίνεται γιὰ τὴν ὀγκούμενη τάση του νὰ ἐπεκτείνει τὸν ἔλεγχό του ἐπὶ τῶν λαϊκῶν ἐλευθεριῶν καὶ αὐτὸ προκαλεῖ περισσότερη δυσaréσκεια καὶ ἀντιδράσεις μέσα στὸν ἑλληνικὸ πληθυσμὸ γενικά. Εἶναι πιθανόν, ἐπίσης, ὅτι αὐτὲς οἱ αὐξανόμενες ἀντιδράσεις δὲν στρέφονται μόνο κατὰ τοῦ ἴδιου τοῦ Μεταξᾶ ἀλλὰ ἐπεκτείνονται καὶ κατὰ τοῦ βασιλιᾶ, ὁ ὁποῖος ὅλο καὶ περισσότερο ταυτίζεται μὲ τὸ δικτατορικὸ καθεστὼς. Ἄν καὶ ὁ Μεταξᾶς ἐλέγχει πρὸς τὸ παρὸν πλήρως τὴν κατάστασι, ὑπάρχει κίνδυνος ὑπὸ τις παρούσας συνθήκες νὰ προκληθεῖ ἔκρηξι ἀπὸ μία σπῆθα.

Ὁ Γουώτερλω, μὲ πρωτοβουλία του, προειδοποίησε τὸν βασιλιὰ γι' αὐτὴ τὴν κατάστασι καὶ τὸν συμβούλευσε νὰ χαλαρώσει τὰ περιοριστικὰ καὶ καταναγκαστικὰ μέτρα ποὺ ἐπιβάλλει τὸ καθεστὼς Μεταξᾶ στὸν ἑλληνικὸ λαό. Ἰδιαιτέρως ἐπέστησε τὴν προσοχὴ τοῦ βασιλιᾶ στὴν ἐπικίνδυνη ἀντιδημοτικότητα τοῦ κινήματος Νεολαίας ποὺ ἱδρύσε πρόσφατα ὁ Μεταξᾶς. Στὴν ἀρχή, ἤμασταν μᾶλλον ἀναστατωμένοι γιὰ τὴν ἰσχυρὴ γραμμὴ ποὺ ἀκολούθησε ὁ Γουώτερλω ἐπειδὴ φοβηθήκαμε μήπως παρερμηνεύταν σὰν ἀπόπειρα τῆς βρεταννικῆς κυβέρνησις νὰ ἀνατρέψει τὸν στρατηγὸ Μεταξᾶ καὶ νὰ ὑπαγορεύσει στὴν Ἑλλάδα τὴν μορφὴ τῆς κυβέρνησις ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχει. Ἀλλὰ ὑπὸ τὸ φῶς περαιτέρω ἐξηγήσεων καὶ πληροφοριῶν, φαίνεται ὅτι δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ θεωρήσουμε σφαλὲρὰ τὰ ἐπιχειρήματα ἢ τὴν γλώσσα ποὺ χρησιμοποίησε ὁ Γουώτερλω. Οἱ παραστάσεις του στὸν βασιλιὰ δὲν διέγειραν ἀπ' ὅ,τι ξέρουμε, ὑποψίες στὸν Μεταξᾶ καὶ δὲν φαίνονται νὰ προκαλέσαν ὁποιοσδήποτε ἀρνητικὰς ἀντιδράσεις τοῦ βασιλιᾶ. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, δὲν ἀπόδωσαν καὶ κανένα χερσπαστὸ ἀποτέλεσμα λόγῳ τοῦ ὅτι, ὅπως δείχνουν οἱ πληροφορίες μας, ὁ βασιλιὰς δὲν εἶναι πιά διατεθειμέ-

νος ν' ἀκούσει τις συμβουλὲς ἢ νὰ δεχθεῖ τις ἀπόψεις τοῦ Γουώτερλ-
ω γιατί, σωστά ἢ λανθασμένα, τις θεωρεῖ (σὲ δ,τι ἀφορᾷ τις ἐσωτε-
ρικὲς πολιτικὲς ἐξελίξεις) σὰν μὴ ὑποκατάλλητες.

Ἡ σημασία πού ἔχει γιὰ μᾶς ἡ 'Ελλάδα ὑπὸ τις παρούσες συν-
θῆκες εἶναι τόσο μεγάλη, ὥστε θὰ ἤμαστε σίγουρα δικαιολογημένοι
νὰ κάνουμε δ,τι μπορούμε γιὰ νὰ ἐμποδίσουμε, στὴ σημερινὴ καμ-
πὴ, μιὰ ἐπανάσταση. Σὲ δ,τι ἀφορᾷ τὴν ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς 'Ελ-
λάδας τὸ παρὸν καθεστῶς μᾶς βολεῖται πάρα πολὺ καλὰ καὶ ἂν
— ἐξ αἰτίας καμιάς ἐπανάστασης — ἡ 'Ελλάδα γινόταν πεδίο ἀντα-
γωνισμοῦ τῶν ντόπιων πολιτικῶν, ἡ κατάσταση θὰ μπορούσε θαυμά-
σια νὰ προσφέρει στοὺς Γερμανοὺς καὶ Ἱταλοὺς εὐκαιρία γιὰ καρ-
ποφόρες συνωμοσίες πρὸς ζημία τῶν βρεταννικῶν συμφερόντων.

Σὲ μιὰ τέτοια κατάσταση, τίθεται τὸ πρόβλημα ἂν θὰ ἔπρεπε
νὰ καταβάλουμε μιὰ ἀκόμη προσπάθεια, μέσω τοῦ βασιλιᾶ, γιὰ νὰ
μεταρρυθμιστεῖ τὸ παρὸν καθεστῶς κατὰ ἓνα τέτοιον τρόπο ὥστε νὰ
μειωθεῖ ἡ τωρινὴ του ἀντιδημοτικότης καὶ νὰ αὐξηθεῖ ἡ γενικὴ
του σταθερότητα. Λόγω τῶν ὑποψιῶν τῆς μεγαλειότητός του, εἶναι
ἄχρηστο νὰ χρησιμοποιήσουμε γι' αὐτὸ τὸν σκοπὸ τὸν Γουώτερλω.
Αὐτὸ πού χρειάζεται εἶναι νὰ ἐπισκεφθεῖ σύντομα τὴν 'Ελλάδα κά-
ποιος Ἕλληνας μὲ κύρος ἀλλὰ ὅχι καὶ μὲ αὐστηρὰ ἐπίσημη θέση,
πού εἶναι προσωπικὸς φίλος τοῦ βασιλιᾶ καὶ πού μπορεῖ νὰ κερδί-
σει τὴν ἐμπιστοσύνη του καὶ νὰ τοῦ μιλήσει μὲ εἰλικρίνεια πάνω
στὸ ὅλο θέμα.

Ὁ λόρδος Λόυντ τυχαίνει νὰ πρόκειται νὰ ἐπισκεφθεῖ σύντομα
τὴν Ἱταλία καὶ τὴν Αἴγυπτο γιὰ λόγους πού ἔχουν σχέση μὲ τις
ὑποθέσεις τοῦ Βρεταννικοῦ Συμβουλίου καὶ πιστεύω ὅτι θὰ ἦταν
διατεθειμένος, ἂν τοῦ ζητόταν, νὰ ἀναπροσαρμόσει τὸ δρομολογί-
ό του μὲ σκοπὸ νὰ ἐπισκεφθεῖ καὶ τὴν Ἀθήνα. Εἶναι προσωπικὸς φί-
λος τοῦ βασιλιᾶ, ἔχει γνώση τῆς τωρινῆς πολιτικῆς κατάστασης
στὴν 'Ελλάδα καὶ θὰ ἦταν πρόθυμος νὰ μεταφέρει στὸν βασιλιᾶ
ὅποιοδήποτε μήνυμα θὰ θέλαμε νὰ στελνοῦμε. Θὰ ἔπρεπε φυσικὰ
στὴν περίπτωση αὐτὴ νὰ μὴν συνδεθεῖ μὲ τὴν πρεσβεΐα, ἔτσι ὥστε
νὰ μὴν ὑποπτευθεῖ ὁ βασιλιάς ὅτι ἐνεργεῖ σὰν φερέφωνο τοῦ Γουώ-
τερλω. Πρέπει νὰ στηρίξει ὅποιαδήποτε προειδοποίησή του σὲ συμ-
περάσματα πού θὰ ἔχει σχηματίσει μὲ βάση δικές του πληροφορίες
καὶ παρατηρήσεις. Ταυτοχρόνως θὰ πρέπει νὰ εἶναι σὲ θέση νὰ
πεῖ στὸν βασιλιᾶ ὅτι ἡ βρεταννικὴ κυβέρνηση εἶναι ἐνοχλημένη γιὰ
τὴν κατάσταση στὴν 'Ελλάδα, ὅπως τὴν βλέπει, καὶ ὅτι ἔχει ἐξουσιο-
δοτήσῃ τὸν λόρδο Λόυντ νὰ συζητήσει τὸ θέμα προσωπικὰ μὲ τὸν
βασιλιᾶ ἐξ ὀνόματός της.

Ἡ φιλο-γερμανικὴ χούντα στὴν Ἑλλάδα.

XVI

863/285680 - 84

Ἀπό : Ὑπηρεσία Ἀσφαλείας καὶ S.D.

Πρὸς : Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν

Βερολίνο, 20 Δεκεμβρίου 1940

Ἀναφορὰ ὑπ' ἀριθ. VI D4 Hse/ka

Ἐωκλείω ἀναφορὰ τοῦ VI Γραφείου σχετικὰ μὲ τὶς δυνατότητες νὰ ἀσκηθεῖ γερμανικὴ ἐπιρροή στὴν Ἑλλάδα. Θὰ ἤθελα τὴν γνώμη σας γιὰ τὸ ἂν θὰ πρέπει νὰ ἀξιοποιηθοῦν καὶ πῶς.

Ἑλλάδα: Προτάσεις τοῦ Γενικοῦ Διευθυντῆ Νικολόπουλου, ποὺ βρίσκεται τῶρα στὸ Βερολίνο, γιὰ τὴν διευθέτηση τῆς ἑλληνο-ἰταλικῆς σύρραξης μὲ γερμανικὴ παρέμβαση.

Ὁ Νικολόπουλος, γενικὸς διευθυντὴς τῆς γερμανικῆς Λουφτ-χάνσα στὴν Ἀθήνα, βρίσκεται σὲ πολὺ στενὴ ἐπαφὴ μαζί μας ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ 1940. Εἶναι γνωστὸς ἐπὶ πολλὰ χρόνια μέσω τῶν ἐπίσημων ἐπαφῶν του μὲ τὸ Βερολίνο καὶ ἡ στάση του ἔναντι τῆς Γερμανίας ἦταν πάντα πολὺ καθαρὴ. Τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1940 παρασημοφορήθηκε μὲ τὸν Σταυρὸ τοῦ Γερμανικοῦ Ἀετοῦ ἀπὸ τὸν Φύρερ. Ὁ Νικολόπουλος προσπαθεῖ ἐδῶ καὶ πολλοὺς μῆνες νὰ ἀνατρέψει τὴν φανερὰ ἀγγλόφιλη κυβέρνησιν τῆς Ἑλλάδας καὶ νὰ τὴν ἀντικαταστήσῃ μὲ μιὰ κυβέρνησιν φιλικὴ πρὸς τὴν Γερμανία. Πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνσιν ἔχει ἤδη κάνει πολλὰς προτάσεις, ἀλλὰ λόγῳ τῆς γενικῆς πολιτικῆς νὰ διατηρηθεῖ ἡ εἰρήνη στὰ Βαλκάνια τὸ θέμα δὲν προωθήθηκε.

Σύντομα μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἰταλο-ἑλληνικῆς σύρραξης ὁ Νικολόπουλος μᾶς ξαναπλησίασε γιὰ νὰ ζητήσῃ γερμανικὴ παρέμβαση γιὰ τὸν τερματισμὸ τοῦ πολέμου.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν διαφόρων συνομιλιῶν ὁ γενικὸς διευθυντὴς Νικολόπουλος ὑπέβαλε τὶς ἀκόλουθες προτάσεις, μὲ τὴν ὑποστήριξιν, ὅπως εἶπε, τοῦ Ἑλληνα πρεσβευτῆ στὸ Βερολίνο Ρίζου - Ραγκαβῆ, ὁ ὁποῖος ὅμως γιὰ εὐνόητους λόγους δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ ἀναμικθεῖ ἐπίσημως.

Κατόπιν συμφωνίας με ἔξέχοντες στρατιωτικούς ἡγέτες τῆς Ἑλλάδας — τὸν στρατηγὸ ἐ.ἀ. Γεώργιο Ρέππα, τοὺς ἀντιστράτηγους Μάρκο Δράκο καὶ Ἰωάννη Πιτσίκਾ καὶ περαιτέρω τοὺς ἀντιστράτηγους Κωνσταντῖνο Πακόπουλο καὶ Δημήτριο Πολίτη με τοὺς ὁποίους τὴν σπιγμὴ αὐτὴ διεξάγει συνομιλίες ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Νικολόπουλου, συνταγματάρχης Παπαδόπουλος, — ἡ ὁμάδα αὐτὴ εἶναι διατεθειμένη:

1. Νὰ ἐπιφέρει τὴν χωρὶς ἀγώνα κατάληψη τῆς Ἑλλάδας ἀπὸ τὴν γερμανικὴ Βέρμαχτ.

2. Νὰ θεωρήσει τὴν ἐπακόλουθη γερμανο-ἀγγλικὴ σύγκρουση ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους, ποὺ πρέπει νὰ ἀναμένεται, λαμβανομένων ὑπ' ὄψη τῶν θέσεων ποὺ κατέχει ἡ Ἀγγλία στὴν Ἑλλάδα, σὰν γερμανο-ἀγγλικὴ διαφορά στὴν ὁποία οἱ Ἕλληνες δὲν θὰ ἐπέμβουν.

3. Τὸ πᾶν σημαντικό αἶτημα ποὺ θὰ ὑπέβαλλαν οἱ Ἕλληνες ἀφορᾷ τὴν χορήγηση μᾶς γερμανικῆς ἐγγύησης γιὰ τὸ ἀπαράβιαστο τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους.

4. Εἶναι, ἐν τούτοις, διατεθειμένοι νὰ κάνουν μικρὲς ἐδαφικὲς παραχωρήσεις στὴν Βουλγαρία ἢ ἄλλες μικρὲς χώρες.

Τὸ γεγονὸς ὅτι τέτοιες τάσεις δὲν σπανίζουν σὲ ὀρισμένους ἑλληνικοὺς κύκλους, φαίνεται ἀπὸ τὸ ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Ἕλληνας πρεσβευτὴς Ρίζος - Ραγκαβῆς προσπαθεῖ νὰ πείσει τοὺς Γερμανοὺς νὰ δεχθοῦν μὴ γερμανικὴ ἐπέμβαση. Σὲ συναμλία του με ἐπίσημο τῆς ὑπηρεσίας μας, ὁ Ρίζος - Ραγκαβῆς ὑπογράμμισε ὅτι θὰ συνέφερε τοὺς Γερμανοὺς ἡ εἰρήνευση ὅλων τῶν Βαλκανίων. Παίρνοντας σὰν δεδομένο ὅτι ἡ ἰταλικὴ ἐκστρατεία δὲν ἀναλήφθηκε με γερμανικὴ ὑποστήριξη, ἐξέφρασε τὴ γνώμη ὅτι ἡ Γερμανία, ὅστερα ἀπὸ κάποια ἐλαφρὰ ἰταλικὴ ἐπιτυχία στὴν Ἑλλάδα, θὰ ἐπενέβαινε ἐνδεχομένως γιὰ νὰ ἐμποδίσαι τὸ περαιτέρω χάσιμο ἰταλικοῦ κύρους. Ἀπὸ ὅλες τὶς συνομιλίες ἦταν σαφὲς ὅτι ὁ Ρίζος - Ραγκαβῆς θέλει νὰ προτείνει στοὺς Γερμανοὺς ἀκριβῶς μὴ τέτοια ἐπέμβαση.

Παρόμοια στάση φαίνεται ἐπίσης νὰ υἱοθετεῖ ὁ Ἕλληνας πρεσβευτὴς στὴ Σόφια Πιπινέλης με τὸν ὁποῖο ἀντιπρόσωπός μας βρίσκειται ἤδη σὲ ἐπαφῇ. Ἐδῶ δὲν ἔχουμε πάντως συγκεκριμένα στοιχεῖα.

Συνωμοσίες τοῦ Παγκάλου μὲ τοὺς Γερμανούς.

XVII

863/223075

Ἀπό : Ἑρμπαχ
Πρὸς : Ρίμπεντροπ

Τηλεγράφημα ὑπ' ἀριθ. 172

Ἀθῆναι, 6 Μαρτίου 1941

Ὁ πρῶην δικτάτορας Πάγκαλος, μιλώντας ὄχι μαζί μου ἀλλὰ μὲ τὸν Ρουμάνο πρεσβευτὴ, πρότεινε τὴν πραξικοπηματικὴ ἀνατροπὴ τῆς ἐλληνικῆς κυβέρνησης καὶ τὴν ἐγκαθίδρυση μιᾶς φιλο-γερμανικῆς. Πάνω στὸ σχέδιο αὐτὸ εἶχε ἤδη ἐξασφαλίσαι τὴν συμφωνία ἐνὸς ὀρισμένου ἀριθμοῦ ἀνθρώπων ποὺ διάκεινται φιλικὰ πρὸς τὴς ναζιστικὰς ἰδέες, ἀλλὰ ποὺ δὲν ἔχουν ἐπαρροή. Τὸ πρόγραμμα τοὺς θὰ ἦταν: Συνεργασία μὲ τὴς δυνάμεις τοῦ Ἀξονα, ὑποταγὴ στοὺς ὅρους ποὺ θὰ καθόριζε μιὰ μελλοντικὴ εὐρωπαϊκὴ διάσκεψη εἰρήνης καὶ κατάπαυση τοῦ πολέμου μὲ τὴν Ἰταλία μὲ ἀποδοχὴ τοῦ στάτους κβὸ ἢ ἀκόμη καὶ μὲ ὑποχώρηση τῶν ἐλληνικῶν δυνάμεων στὰ σύνορα. Οἱ συνωμότες ζητοῦν γερμανικὴ ἐνθάρρυνση

Λόγω τῶν εὐρέως ἀντιτιθεμένων ἀπόψεων γι' αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους ποὺ δὲν ἔχουν καμιά ὑποστήριξη — ὁ Πάγκαλος ἦταν βενιζελικὸς καὶ παρέμεινε πολιτικὰ ἀδρανὴς ἐπὶ δεκαπενταετία — ἀπέφυγα νὰ δηλώσω ὅ,τιδήποτε ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὅτι βλέπουμε μὲ εὐνοϊκὸ μάτι κάθε τί ποὺ αὐξάνει τὸ θάρος τῶν δυνάμεων τοῦ Ἀξονα καὶ ὑποχρεώνει τὴν ἐλληνικὴν κυβέρνηση νὰ δεῖ λογικὰ τὴς καταστάσεις, ἀλλὰ δὲν σκοπεύουμε νὰ ἐπέμβουμε στὶς ἐσωτερικὰς ὑποθέσεις τῆς Ἑλλάδας.

Ἡ δικτατορία τοῦ Μεταξᾶ, οἱ στρατοκράτες
καὶ ὁ ρόλος τους στὴν κατάρρευση τοῦ με-
τώπου τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1941.

XVIII

868.00/1124

Ἀπό : Μακθῆ

Πρὸς : Χάλλ

Ἀναφορὰ

Ἐν πλῶ, 19 Ἰουλίου 1941

Ἐχω τὴν τιμὴ νὰ ὑποβάλω ἀναφορὰ πάνω στὶς πολιτικὲς ἐξε-
λιξεις στὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν διάρκεια τῆς γερμανικῆς εἰσβολῆς
καὶ ὕστερα ἀπὸ αὐτήν. Τὸ γράψιμο αὐτῆς τῆς ἀναφορᾶς, ποὺ κα-
λύπτει τὴν περίοδο ἀπὸ τὶς 6 Ἀπριλίου ἕως τὶς 5 Ἰουνίου 1941, τὴν
ἡμέρα ποὺ ἀνακλήθην ἀπὸ τὴν θέση μου «γὰ συνομιλίες», καθυ-
στέρησε κάπως, ἀλλὰ δὲν θεώρησα σωστὸ νὰ γράψω μία τόσο ἐμ-
πιστευτικοῦ χαρακτήρα ἔκθεση ἀπὸ τὴν Ἀθήνα σὲ μία ἐποχὴ ποὺ
δὲν λειτουργοῦσε πιά ἡ ὑπηρεσία μεταβιβάσεως ἐγγράφων καὶ ποὺ
ἔγινε προβληματικὴ ἡ διαφύλαξη τοῦ ἀπαρβιαστοῦ τῆς πρεσβείας
λόγω τῶν γνωστῶν γερμανικῶν μεθόδων. Ἔτσι, ὅσα ἀκολουθοῦν,
γράφτηκαν πάνω σὲ ἀμερικανικὸ σκάφος ἐν πλῶ πρὸς τὶς Ἡνωμέ-
νες Πολιτείες. Πάσχουν ἀπὸ τὴν ἀδυναμία μου νὰ δώσω ἀκριβεῖς ἀ-
ναφορὲς σὲ ἔγγραφα καὶ ἀπὸ τὴν μεγάλη, ἀν καὶ ἀναπόφευκτη στή-
ριξή μου στὴν μνήμη μου. Παρ' ὅλα αὐτά, μπορεῖ νὰ ἔχουν κάποια
ἀξία ἀν συνδυασθοῦν μὲ τὴν μακρὰ σειρὰ τῶν προηγούμενων πολι-
τικῶν μου ἀναφορῶν γιὰ νὰ κατανοήσετε πληρέστερα τὴν Ἑλλάδα
τῆς στιγμῆς αὐτῆς.

Ἡ γερμανικὴ εἰσβολὴ θρῆκε τὸν βασιλιὰ Γεώργιο Β' κυριολε-
κτικὰ δικτάτορα τῆς Ἑλλάδας. Ὁ στρατηγὸς Μεταξᾶς, ποὺ διεύθυ-
νε τὸ ἀντιλαϊκὸ φασιστικὸ καθεστῶς ἐπὶ τέσσερα χρόνια καὶ ποὺ ἐν
συνεχείᾳ ἔνωσε στὴν πράξη ὑπὸ τὴν ἡγεσία του ὁλόκληρη τὴ χώρα
στὴν ἐπιτυχή ἀντίσταση κατὰ τῆς ἰταλικῆς ἐπίθεσης, εἶχε πεθάνει
πρὶν ἀπὸ ἔνα μῆνα. Ὁ βασιλιὰς συνέχιζε νὰ κυβερνᾷ μὲ τὴν
ἴδια κυβέρνηση ὑπὸ ἑναν ἀπολιτικὸ πρωθυπουργὸ δικῆς του ἐπιλο-
γῆς, τὸν Ἀλέξανδρο Κορυζῆ, πρῶην διοικητὴ τῆς Ἐθνικῆς Τραπε-
ζης καὶ γιὰ λίγο καιρὸ ὑπουργὸ Κοινωνικῆς Προνοίας. Ὅταν πέθα-
νε ὁ Μεταξᾶς, ἡ ἐπιλογὴ ἐνὸς ἀχρωμοῦ καὶ ἐλεγχόμενου διαδόχου
ἀπὸ τὸν βασιλεῆ φαίνονταν νὰ εἶναι μία καλὴ κίνηση ἐπειδὴ ἀπο-

μάκρυνε τὴν δυνατότητα παραταξιακῶν διαφωνιῶν σὲ ἐποχὴ κρίσης. Ἀλλὰ ὁ ἴδιος ὁ βασιλιάς δὲν εἶναι ἡγέτης — ἀκόμη καὶ γιὰ λόγους ἰδιοσυγκρασίας ἀντιτίθεται στὴν ἀνάληψη αὐτοῦ τοῦ ρόλου — καὶ ὅταν στὴν ἰταλικὴ προστέθηκε καὶ ἡ γερμανικὴ στρατιωτικὴ πᾶση, ἡ ἔλλειψη μιᾶς κυρίαρχης προσωπικότητας στὴν κυβέρνηση φάνηκε ταχύτατα μὲ καταστροφικὰ ἀποτελέσματα. Στὴν πραγματικότητα, δὲν ἦταν αὐτὴ ποὺ ἐπέφερε τὴν ἡττὰ τῆς Ἑλλάδας, ἡττὰ ἢ ὁποῖα ἀπὸ καιρὸ ἀναμενόταν τόσο ἀπὸ τὸν στρατηγὸ Μεταξᾶ ὅσο καὶ ἀπὸ τὸν βασιλιά στὴν περίπτωση ποὺ ἡ Γερμανία καὶ ἡ Ἰταλία θὰ τῆς ἐπιτίθενταν. Εἶχε ὅμως πολὺ μεγάλη σημασία γιὰ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο συντελέστηκε αὐτὴ ἡ ἡττὰ καὶ εἶναι πολὺ πιθανὸ νὰ ἔχει ἐπωπύσεις στὸ μέλλον τοῦ βασιλιά καὶ τῆς χώρας, ὅταν καὶ ἂν ἀποκατασταθεῖ ἡ ἐλληνικὴ ἀνεξαρτησία.

Πραγματικά, ὅταν ἔρθει ὁ καιρὸς, εἶναι σχεδὸν βέβαιο ὅτι δὲν θὰ ξεχασεῖ πῶς ἡ μόνη ἀπάντηση τοῦ βασιλιά στὰ πολιτικὰ προβλήματα τῆς Ἑλλάδας ἦταν ἡ ἐγκατάσταση καὶ ὑποστήριξη ἐνὸς δικτάτορα. Μετὰ τὸν θάνατο τοῦ δικτάτορα ἀπέφυγε νὰ ἀπευθυνθεῖ στοὺς ἄλλους ἡγέτες, ὥσπου ἡ κατάσταση ἐγίνε ἀπελπιστικὴ καὶ ἄρχισε τὸν κρίσιμο πόλεμο κατὰ τῆς Γερμανίας μὲ μιὰ κυβέρνηση καὶ μὲ μιὰ στρατιωτικὴ διοίκηση ποὺ δὲν ἀντιπροσώπευαν τίποτε περισσώτερο ἐθνικὸ ἀπὸ τὰ νῶτα μιᾶς φασιστικῆς χούντας.

Γιὰ τὸν Μεταξᾶ λεγόταν, ὡς τὴν ἡμέρα ποὺ πέθανε, ὅτι ἦταν φιλο-Γερμανὸς στὰ αἰσθήματα καὶ ἔτοιμος νὰ πουλήσει ὅποτεδήποτε τὴν χώρα του στὸ Βερολίνο. Τὰ γεγονότα, πάντως, κάθε ἄλλο παρὰ στήριξαν αὐτὴ τὴν κατηγορία. Κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ πολέμου δὲν ἐπέτρεψε στίς αὐταρχικὲς τάσεις του νὰ ὑποσκάψουν ἔστω καὶ γιὰ μιὰ στιγμή τὴν κρίση του ἢ νὰ ἐπηρεάσουν τὶς ἀποφάσεις του ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων κατὰ τρόπο ἀντίθετο πρὸς τὰ συμφέροντα τῆς Ἀγγλίας. Πίστευε ὅτι τελικὰ ἡ Ἀγγλία θὰ νικήσει καὶ ὅτι, γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγο, ἡ Ἑλλάδα πρέπει νὰ σταθεῖ στὸ πλευρὸ τῆς ἀκόμῃ καὶ ἂν αὐτὸ στὴν ἀρχὴ σημαίνει θυσίες. Πίστευε ἐπίσης, μαζὶ μὲ τὸν βασιλιά, ὅτι μιὰ χώρα μὲ τὶς παραδόσεις τῆς Ἑλλάδας δὲν θὰ μπορούσε νὰ ἐνδώσει σὲ ἀπειλὲς ἀπὸ ὅπουδήποτε καὶ ἂν προέρχονταν καὶ ὅτι ἀπειλὴ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς Ἀγγλίας ἦταν ἀδιανόητη. Ἀλλὰ αὐτές του οἱ πεποιθήσεις, γνώση τῶν ὁποίων ἔχω προσωπικά, ἐξέφραζαν μιὰ τόσο πλήρη ἀναστροφή τῶν ἐξίσου βαθιὰ ριζωμένων πεποιθήσεών του κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ τελευταίου πολέμου, ποὺ οἱ ἐχθροὶ του δὲν μπορούσαν νὰ τὸν πιστέψουν καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὁπαδοὺς του, στερούμενοι τοῦ θάρρους νὰ ἀψηφοῦν τὴ συνέπεια, δὲν μπόρεσαν νὰ τὶς υἱοθετή-

σουν. "Όσο ζούσε, οί τελευταίοι, πού ὤφειλαν σ' αὐτόν τίς πολιτικές τους προαγωγές, δέχονταν τήν ἡγεσία του· ἀλλά ὅταν ἡ ἡγεσία ἔπαυε νά ὑπάρχει, οί ἀμφιβολίες τους παρέμειναν.

Περαιτέρω, ἂν καί ὁ στρατηγός Μεταξᾶς εἶχε τήν μεγαλοσύνη νά ἀναδιπλωθεῖ, ὅταν ἀνακάλυψε ὅτι εἶχε κάνει λάθος, δέν εἶχε τήν μεγαλοσύνη νά συγκωρήσει τοὺς ἀντιπάλους του καί νά διακινδυνεύσει, σάν τὸν Καίσαρα, ἀναθέτοντάς τους ἐξουσία καί διοίκηση. "Όχι μόνον οί ἄπιστοι Θωμάδες τῆς κυβερνήσεώς του, ἀλλὰ καί οί ἀνώτατοι ἀξιωματικοί τοῦ στρατοῦ του ἦταν δημιουργήματα τοῦ πολιτικοῦ του μηχανισμοῦ, ὀργανωμένου τὴν ἐποχὴ πού ὁ ἴδιος δέν εἶχε ἀκόμη σκηματίσει τίς νέες του πεποιθήσεις. Γιά πολλοὺς ἀπ' αὐτοὺς τὸ ἀήτητο τῆς Γερμανίας ἦταν ἀξίωμα καί χωρὶς τὴν παρουσία τοῦ Μεταξᾶ θὰ εἶχαν ἤδη μισο-ἡττηθεῖ πρὶν ἀκόμη ἀρχίσει ὁ πόλεμος.

Αὐτὰ ἐξηγοῦν τὴν ἀνάπτυξη μιᾶς κάποιας ἡττοπάθειας στὸ ὑπουργικὸ συμβούλιο καί τὴν ἀνώτατη στρατιωτικὴ ἱεραρχία πού ἦταν ἀσύμφωνη μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ καί τοῦ στρατοῦ. Λέγεται ὅτι οἱ θεοὶ τυφλώνουν πρῶτα αὐτοὺς πού θέλουν νά καταστρέψουν. Αἶγο πρὶν ἀπὸ τὴν γερμανικὴ ἐπίθεση, ἀποστρατεύθηκαν μερικοὶ στρατηγοὶ πού εἶχαν διατυπώσει ἀνοικτὰ τὴν διαφωνία τους πρὸς τὴν πολιτικὴ τῆς ἀντίστασης. Ὑπῆρχαν πολλοὶ ἱκανοὶ καί ἑμπειροὶ βενιζελικοὶ ἀξιωματικοὶ σὲ ἀποστρατεία τῶν ὁποίων ἦταν γνωστὴ ἡ ἀποφασιστικότητά νά ἀντιτάξουν ἀντίσταση κατὰ τῆς Γερμανίας. Ἀλλὰ ὁ βασιλιάς — ὅπως καί ὁ ἴδιος ὁ Μεταξᾶς — ἀρνήθηκε νά ζητήσει τὴ βοήθεια τῶν παλαιῶν πολιτικῶν του ἀντιπάλων. Προτίμησε νά παίξει τὸ χαρτί του σὲ ἀδοκίμαστους ἀξιωματικούς πού τοὺς θεωροῦσε πολιτικὰ ἀξιόπιστους καί ἔτσι χάθηκε ἡ τελευταία εὐκαιρία νά ἀλλάξει ἡ μοιραία πολιτικὴ πού ἀργότερα ὁ Ἀλέξανδρος Διομήδης, ἕνας ἀπὸ τοὺς πρὶν ἡλικιωμένους "Ελλήνες πολιτικούς, σιγημάτισε σὲ συνομιλία μαζί μου μὲ τίς ἀκόλουθες λέξεις:

«Ἡ χώρα δέν θὰ συγκωρήσει ποτὲ τὸν βασιλιά πού θέλησε νά διεξαγάγει τὸν πόλεμο μὲ τὴν Γερμανία ἔχοντας μιὰ φιλογερμανικὴ κλίκα στὴν ἐξουσία».

Τὸ στρατιωτικὸ πρόβλημα τῆς Ἑλλάδας ἔγινε ἔλυτο, βεβαίως, ἀπὸ τὴ στιγμή πού ἡ Γερμανία ἀρχισε πόλεμο ἐναντίον της. Ἡ μικρὴ βρεταννικὴ ἐκστρατευτικὴ δύναμη στὰ μετόπισθεν τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ ὑπερκαλύφθηκε ἀριθμητικὰ στὴν Ξηρὰ καί ἐξουθενώθηκε στὸν ἀέρα. Ἡ ταχεῖα ὑποχώρησή της γιὰ νά ἀποφύγει περι-

κύκλωση άνοιξε ένα κενό στὰ μετόπισθεν τῶν Ἑλλήνων, ἀπὸ τὸ ὁποῖο οἱ Γερμανοὶ ἐπωφελέσθηκαν γοργὰ καὶ ὁ κίνδυνος τῆς καταστροφῆς ἄρχιζε νὰ ἐπικρέμεται μόλις ὕστερα ἀπὸ δέκα ἡμέρες συγκρούσεων. Κατανοώντας πλήρως τὴν κατάσταση, ὁ βασιλιάς καὶ ὁ πρωθυπουργὸς ἐπτάχυναν τὶς προετοιμασίες γιὰ τὴν μεταφορὰ τῆς κυβέρνησης στὴν Κρήτη.

Ἡ ἀνησυχία θάρυνε ἰδιαίτερα τὸν Κορυζῆ. Ὁ βασιλιάς μού εἶπε ὅτι ὁ τελευταῖος μιλοῦσε τὴν ἐποχὴ ἐκείνη μὲ ἔξαψη γιὰ θυσίες, λέγοντας ὅτι θὰ ἐγκατέλειπε τὴν οἰκογένειά του στὴν Ἀθήνα γιὰ νὰ ἐκτιμῆσει ὁ λαὸς τὴ θέλησή του νὰ προσφέρει τὰ πάντα. Ἀλλὰ ἡ ἔνταση δημιούργησε, μετὰ τῶν ἡττοπαθῶν τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, ὅχι μόνον πανικὸ ἀλλὰ καὶ κάτι ποὺ μοιάζει πάρα πολὺ μὲ προδοσία. Μὲ διαταγὲς ποὺ ἐκδόθηκαν ἀπὸ κάπου ἀπολύθηκαν οἱ στρατιωτικὲς δυνάμεις τῆς περιοχῆς Ἀθηνῶν, ἐνῶ τὰ δημόσια ταμεῖα διατάχθηκαν νὰ καταβάλουν σὲ ὅλους τοὺς δημοσίους ὑπαλλήλους μισθὸ τεσσάρων μηνῶν σὰν τελικὴ ἀποζημίωση γιὰ τὶς ὑπηρεσίες τους. Ἀπὸ τὸ ὑπουργεῖο Οἰκονομικῶν ἐμφανίσθηκαν φορητὰ μὲ καρτονομίσματα τῶν 100 δραχμῶν, ἡ ἀξία τῶν ὁποίων εἶχε ἀνέβει στὶς 1.000 ὕστερα ἀπὸ μιὰ βιαστικὴ ἐπανατύπωση. Πολιτικοὶ κρατούμενοι ἀπολύθηκαν μὲ διαταγὴ τοῦ ὑπουργοῦ Δημοσίας Τάξεως καὶ γιὰ λίγες ἄγριες ὥρες ἡ πόλη καλύφθηκε ἀπὸ ἓνα κύμα μυστηριώδους καὶ φοβισμένης κατάπληξης. Κατοπινὰ γεγονότα μεγαλύτερης σημασίας συσκοτίσαν αὐτὸ τὸ ἐπεισόδιο, ποὺ ἔκλεισε γρήγορα μὲ τὴν ἔκδοση νέων, ἀντίθετων, καὶ κατεπειγουσῶν διαταγῶν. Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ὁ ὑπουργὸς Οἰκονομικῶν καὶ οἱ ὑφυπουργοὶ Στρατιωτικῶν καὶ Ναυτικῶν καθὼς καὶ Δημοσίας Τάξεως κινήθηκαν μὲ δική τους πρωτοβουλία καὶ καθ' ὑπέρβαση τῶν προθέσεων τῶν ἀνωτέρων τους. Συνῆλθε τὸ ὑπουργικὸ συμβούλιο, ἡ βρεταννικὴ διοίκηση (λέγεται ὅτι) διαμαρτυρήθηκε, ὁ φτωχὸς, ἥπιος καὶ χαμένος στὴ δίνη τῶν γεγονότων Κορυζῆς αὐτοκτόνησε καὶ ἡ κυβέρνησις κατέρρευσε. Ὁ ναύαρχος Σακελλαρίου, ποὺ θεωρεῖται ὅτι κράτησε μὲ σταθερότητα τὸ ναυτικὸ στὸ δρόμο τοῦ καθήκοντος, ἀνέλαβε πρὸς στιγμὴ ἀντιπρόεδρος, μὲ τὸν ἴδιο τὸν βασιλῆα στὴ θέση τοῦ πρωθυπουργοῦ.

Αὕτῃ ἦταν ἡ πρώτη τραγικὴ πράξις τοῦ δράματος ποὺ κινεῖται ταχύτατα πρὸς τὸ κλείσιμό του. Τὴν ἴδια νύχτα ἡ κυβέρνησις πῆρε ἓνα μήνυμα ἀπὸ τὸν στρατηγὸ Πιερρίδη, διοικητὴ τοῦ στρατοῦ στὴν Ἡπειρο, μὲ τὸ ὁποῖο ἐζήτητο ἡ ἔγκρισή της γιὰ νὰ συναφθεῖ ἀνακωχὴ μὲ τὴν Γερμανία, μὲ τὸ αἰτιολογικὸ ὅτι ἡ ἑλληνικὴ γραμμὴ δὲν μποροῦσε πιά νὰ κρατηθεῖ. Ὁ ναύαρχος Σακελλαρίου, μὲ

έντολή τοῦ βασιλιᾶ, ἀρνήθηκε. Ἄλλὰ τὴν ἐπόμενην μέρα ἦρθε μιὰ ἀνεπίσημη ἀναφορά, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἡ ἀνακωχὴ εἶχε ἐν τούτοις ὑπογραφεῖ. Ἐκεῖνο τὸ βράδυ ἤμουνα μὲ τὸν Βρεταννὸ πρεσβευτὴ πού συζητοῦσε τὴν ἀναφορά αὐτὴ μὲ τὸν στρατηγὸ Χέιγουντ, ἀρχηγὸ τῆς βρεταννικῆς στρατιωτικῆς ἀποστολῆς, καὶ τὸν στρατηγὸ Ντάλμπιακ, διοικητὴ τῆς RAF στὴν Ἑλλάδα. Φαίνονταν οὖν κεραυνόπληκτοι. Δὲν μπορούσαν νὰ δεχθοῦν τὴν ἀναγκαιότητα τῆς ἀνακωχῆς ὑπὸ τίς συνθῆκες πού ἤξεραν, οὔτε νὰ καταλάβουν τὴν ἀπόφαση τοῦ στρατηγοῦ Πετρίδη, τὴ στιγμὴ πού ὑπῆρχε κυβερνητικὴ ἄρνηση. Ὑπείκουν νὰ ἀμφιβάλλουν ἂν ἡ ἀναφορά ἦταν ἀληθινή. Ἀργότερα, τὴν ἴδια νύκτα, πληροφόρηθηκαν πάντως, ὅτι ὁ στρατηγὸς Πετρίδης εἶχε παραμεριστεῖ ἀπὸ ὀρισμένους ἀπὸ τοὺς ὑποδεεστέρους του καὶ εἶχε ἐξαφανιστεῖ. Ἡ ἀνακωχὴ ὑπογράφηκε ἀπὸ τὸν στρατηγὸ Τσολάκογλου, ὁ ὁποῖος εἶχε τοποθετηθεῖ ἀπὸ τὸν Μεταξᾶ, ἦταν ὡς τότε ἀγνωστος στὴ φήμη ἀλλὰ καθ' ὑπόθεσιν «βασιλόφρων», καὶ ἀργότερα ἀνάλαβε τὸ ρόλο τοῦ Κουϊολινγκ. Ἄν ἦταν σικκὸ ὅτι περαιτέρω ἀντίσταση ἦταν ἀχρηστή, ὅπως δήλωσαν αὐτὸς καὶ οἱ συνένοχοί του, τοῦτο μπορεῖ νὰ κριθεῖ, ἂν εἶναι δυνατόν, μόνον ἀπὸ στρατιωτικὸς κριτές. Γεγονὸς παραμένει, πάντως, ὅτι ὁ βασιλιάς, ἡ ἀνώτατη στρατιωτικὴ διοίκηση καὶ ἡ βρεταννικὴ στρατιωτικὴ ἀποστολὴ θεωροῦσαν ὅτι ἡ προβολὴ ἀντίστασης ἦταν ὅχι μόνον ἐπαθυμητὴ ἀλλὰ καὶ δυνατὴ καὶ ὅτι ἡ ὑπογραφή τῆς ἀνακωχῆς ἦταν πράξη ἀνυπακοῆς. Εἶναι ἐπίσης ἀληθές, ὅτι οἱ στρατιῶτες θεωροῦν πῶς ὁ στρατὸς προδόθηκε ἀπὸ τοὺς ἀξιωματικούς του καὶ ὅτι ὁ Τσολάκογλου δὲν ἔχει τώρα παρὰ μόνον τὴν περιφρόνηση τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Γιὰ νὰ συνοψίσω, τὸ περιστάτικὸ παρέχει μιὰν ἀκόμη ἀπόδειξη, ὅτι ἡ ἡγεσία στὴν Ἑλλάδα δὲν ἀσκεῖτο ἀπὸ ἐκεῖ ἀπ' ὅπου ἔπρεπε νὰ ἀσκεῖται, δηλαδή ἀπὸ τὴν κορυφὴ, καὶ εἰκονογραφεῖ παραστατικότατα τὸ γνωμικὸ «ἔτιαν λείπει ἡ γάτα χορεύουν τὰ ποντίκια».

Καθὼς ἡ τοποθέτηση τοῦ ναυάρχου Σακελλαρίου ἦταν προσωρινή, οἱ ἐπόμενες ἡμέρες καταναλώθηκαν ἀπὸ τὸν βασιλιὰ στὴν προσπάθεια νὰ σχηματίσει νέα κυβέρνηση. Ἦταν τώρα ὅχι μόνον βασιλιάς καὶ δικτάτορας ἀλλὰ καὶ πρωθυπουργός, ἐνῶ ἡ ἐξουσία καὶ τὸ κύρος του εἶχαν πέσει σχεδὸν στὸ μηδέν. Κάλεσε πρῶτα τὸν Κοτζιά, πρῶην ὑπουργὸ - διοικητὴ τῆς πρωτεύουσας, νὰ ἀναλάβει τὴν ἀντιπροεδρία καὶ νὰ σχηματίσει τὸ ὑπουργικὸ συμβούλιον.

Τὸ Στέητ Ντιπάρτημεντ ξέρει ἀρκετὰ γιὰ τὸν Κοτζιά ἀπὸ τὴς ἀναφορῆς μου. Ἐπὶ μακρὸν ἐθεωρεῖτο φιλο-Γερμανός, ἀλλὰ τελευταῖα φάνηκε πατριώτης καὶ ὁ βασιλιάς τοῦ εἶχε ἐμπιστοσύνη. Τὸ παρελθόν του, πάντως, στράφηκε ἐναντίον του ὅταν προσπάθησε νὰ ἐξασφαλίσαι τὸ εἶδος τῆς βοήθειας ποὺ ἀπαιτοῦσαν οἱ συνθήκες. Ἀπότυχε νὰ ἐξασφαλίσαι περισσότερους ἀπὸ ἕναν ἢ δύο ἀποδεκτοὺς συνεργάτες καὶ τότε ὁ Βρεττανὸς πρεσβευτὴς [λόρδος Μάικλ Πάλαρετ] ἐπισκέφθηκε ἐνωρὶς τὸ πρῶν τὸν βασιλιά καὶ τοῦ ζήτησε νὰ σχηματίσῃ μὴν αὐστηρὰ στρατιωτικὴ κυβέρνησις γιὰ νὰ ἀντιμετωπώσῃ τὴν ἐκτακτὴ ἀνάγκη.

Ὑστερα ἀπὸ παράκλησις τοῦ σερ Μάικλ, τὸν συνόδεψα σ' αὐτὴ τὴν ἐπίσκεψιν. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς συζήτησης ἀναφέρθησαν τὰ ὀνόματα διαφόρων ἐξεχόντων ἀξιωματικῶν ἐν ἀποστρατεία, συμπεριλαμβανομένου τοῦ πρῶην δικτάτορα στρατηγοῦ Πάγκαλου. Ὅταν ὁ βασιλιάς μοῦ ζήτησε νὰ μείνω μαζί του γιὰ λίγα λεπτὰ, μετὰ τὴν ἀναχώρησις τοῦ Βρεταννοῦ πρεσβευτῆ, βρῆκα τὴν εὐκαιρίαν διὰ μόνον νὰ τοῦ ἐκφράσω τὴν συμπάθειάν μου γιὰ τὴν κατάστασίν του, ἀλλὰ καὶ νὰ τοῦ τονίσω τὴν ἀναγκαιότητα τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος σὲ μιὰ ἐποχὴ κρίσιμη. Ἀργότερα, τὴν ἴδιαν ἡμέραν, σὲ μιὰ συνάντησις στὸ Τατόϊ, ἡ πρωθυπουργία προσφέρθηκε στὸν στρατηγὸ Ἀλέξανδρον Μαζαράκη, πρῶην ἀρχηγὸ τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου καὶ ἱκανὸ ἀξιωματικὸ, ποὺ οἱ βενιζελικὲς πεποιθήσεις του τὸν εἶχαν θέσει σὲ ἀφάνεια ἐπὶ χρόνια. Ἔτσι, ὁ βασιλιάς ἔκανε στὸ τέλος τὸ βῆμα ποῦ, ἂν τὸ εἶχε κάνει νωρίτερα καὶ πιὸ μετρημένα, θὰ μπορούσε νὰ τὸν ἔχει γλιτώσει ἀπὸ πολλὴ φασαρία καὶ ἀπὸ πολλὴ κριτικὴ, καὶ τώρα καὶ στὸ μέλλον. Ἀλλὰ ἦταν ἤδη πολὺ ἀργά.

Μερικὲς ἡμέρες ὕστερα ἀπὸ τὴν κατάληψιν τῆς Ἀθήνας ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς ὁ στρατηγὸς Μαζαράκης μὲ κάλεσε στὸ σπίτι του καὶ μοῦ μίλησε γιὰ τὴ συνάντησιν στὸ Τατόϊ. Παρὰ τὸ ὅτι — εἶπε — οἱ ἐφημερίδες ἀνακοίνωσαν ὅτι εἶχε ἀποδεχθεῖ τὴν πρωθυπουργίαν, αὐτὸ στὴν πραγματικότητά δὲν εἶχε ποτὲ συμβεῖ. Στὴ συνάντησιν παροβρέθησαν, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν βασιλιά, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Ἐπιτελείου στρατηγὸς Παπάγος καὶ οἱ στρατηγοὶ Οὐέϊβελλ καὶ Οὐίλσον. Ἐδωσαν στὸν Μαζαράκη μιὰ συνοπτικὴ ἔκθεσις τῆς στρατιωτικῆς κατάστασης ὅπως ἦταν ἐκείνη τὴ στιγμὴ καὶ ὁ βασιλιάς ἐξέφρασε μερικὲς δικῆς του γνώμες γιὰ τὸ ὑπὸ σχηματισμὸ ὑπουργικὸ συμβούλιον. Αὐτὸ ποὺ ἐπιθυμοῦσε ἰδιαίτερος, ἦταν νὰ κρατήσῃ τὸν Μανιαδάκη, τὸν ἱκανὸ ἀλλὰ ἀνηλεὲς ὑπουργὸ Ἀσφαλείας τοῦ Μεταξᾶ. Αὐτὸ ἦταν πιθανῶς εὐφυὲς ἀπὸ πλευρᾶς Γεωργίου, δεδομένης τῆς ἀκрасφαλοῦς κατάστασις στὴν ὁποία βρισκόταν τὸ ἔθνος.

κὸ τοῦ κοινοῦ, ἀλλὰ ἦταν προσβλητικὸ γιὰ τὸν βενιζελικὸ ἀξιωματικὸ στὸν ὁποῖο προσέφερε τὴν πρωθυπουργία, πολλοὶ φίλοι τοῦ ὁποίου εἶχαν ὑποφέρει στὰ χέρια τοῦ Μανιαδάκη. Ἐμπροσθέντως, ὁ στρατηγὸς θεώρησε ὅτι ἡ κατάσταση στὸ μέτωπο, ὅπως τοῦ ἐξετέθηκε, ἦταν τόσο ἐξασθενημένη ὥστε νὰ μὴν τοῦ δίνει σοβαρὲς δυνατότητες ἐπιτυχίας. Δὲν δέχθηκε τὴν πρωθυπουργία. Ἀργότερα, τὴν ἴδια ἡμέρα, ὁ Ἐμμανουὴλ Τσουδερός τὴν ἀποδέχθηκε. Εἶναι καὶ αὐτὸς βενιζελικός, ἀλλὰ ὄχι ἀξιωματικός, καὶ ἔτσι ἡ ἰδέα γιὰ μὴ στρατιωτικὴ κυβέρνησις ἐγκαταλείφθηκε.

Πρὶν ἀπὸ τὴν εἰσοδὸ τῶν Γερμανῶν στὴν Ἀθήνα, ὁ βασιλεὺς ἔφυγε γιὰ τὴν Κρήτη καὶ τελικὰ γιὰ τὴν Αἴγυπτο. Ὁ Τσουδερός ἦταν πρωθυπουργός, ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν, Στρατιωτικῶν καὶ Οἰκονομικῶν, ὁ ναύαρχος Σακελλαρίου ὑπουργὸς Ναυτικῶν καὶ οἱ Μανιαδάκης, Νικολοῦδης καὶ Θεοφανίδης ὑφυπουργοὶ Δημοσίας Τάξεως, Τύπου καὶ Ἐμπορικῆς Ναυτιλίας, ἀντιστοίχως. (Πιστεύω οἱ πληροφορίες νὰ εἶναι ἔως ἐδῶ σωστές. Δὲν ἦταν εὐκολο ἀπὸ τὸ σημεῖο αὐτὸ καὶ μετὰ νὰ συγκεντρωθοῦν πληροφορίες). Ὁ Βαρθάρακος, διοικητὴς τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος, συνόδευε τὴν ὁμάδα. Τὰ περισσότερα μέλη τῆς κυβέρνησις Μεταξῆ ἀπομακρύνθηκαν ἢ ἀποφασίσθηκε νὰ μὴν συμπεριληφθοῦν στὴν κυβέρνησις καὶ ἔμειναν πίσω ὅταν αὐτὴ ἔφυγε ἀπὸ τὴν Ἀθήνα. Σ' αὐτὰ συμπεριλαμβάνονται οἱ Παπαθασαλείου, ὑφυπουργὸς Ναυτικῶν, Παπαδήμας, ὑφυπουργὸς Στρατιωτικῶν, Μαυρουδῆς, ὑφυπουργὸς Ἐξωτερικῶν, Ταμπάκαπουλος, ὑπουργὸς Δικαιοσύνης, Δουρένης, ὑπουργὸς Ἐσωτερικῶν, καθὼς καὶ ἄλλοι λιγότερο γνωστοί. Ὅλοι ἀκολούθως συνελήφθησαν ἀπὸ τὴν κυβέρνησις Τσολάκογλου, σὰν μὴ χειρονομία ποὺ σκόπευε νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν εὐνοία τῶν Γερμανῶν, καὶ ἦταν ἀκόμη ὑπὸ ἐπιτήρησις στὰ σπίτια τους ὅταν ἔφυγα ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, ἂν καὶ οἱ ἐναντίον τους κατοσκευασμένες κατηγορίες (κυρίως ὅτι ἀντιστάθηκαν προδοτικὰ κατὰ τοῦ καλοῦ τους φίλου Χίτλερ) δὲν προωθήθηκαν. Ὁ Ἀποστολίδης, ὑπουργὸς Οἰκονομικῶν τοῦ Μεταξῆ, καὶ ὁ Κοτζιάς, ὑπουργὸς - διοικητὴς Πρωτεύουσας, στάλθηκαν ἀπὸ τὴν κυβέρνησις Τσουδεροῦ σὲ «εἰδικὴ ἀποστολὴ» στὸ ἔξωτερικὸ καὶ διέφυγαν στὴν Τουρκία μὲ ψαροκάϊκο.

Πολιτικά, ἡ προσωφυγικὴ κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδας, ὅπως σχηματίστηκε τὴν στιγμὴ τῆς ἀναχώρησός της ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, εἶχε εὐρύτητα ἀλλὰ μικρὴ δύναμη. Μὲ μὴ ἐννοία ἦταν οἰκουμενικὴ, γιὰτὶ περιλάμβανε ἀντιπροσώπους τῶν πρὸ σημαντικῶν πολιτικῶν ὁμάδων, ἀλλὰ οἱ προσωπικότητες ποὺ συμμετείχαν σ' αὐτὴν δὲν ἦταν ἡγέτες τῶν στρατοπέδων ἀπὸ ὅπου προέρχονταν. Ἔτσι, ὁ Τσου-

δερός είναι βενιζελικός. Ύψηξε ἐπὶ μακρὸν μιὰ δύναμη στὸν χρηματιστηριακὸ κόσμον. Ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὴν διοίκηση τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὸν Μεταξᾶ ἐπειδὴ τὸν ὑποπεύσαν γιὰ στασιαστικὴ δραστηριότητα ἀλλὰ στὴν πολιτικὴ δὲν εἶχε ἀποκτήσει ποτὲ σημαντικὴ θέση. Ὁ ναύαρχος Σακελλαρίου εἶναι ὁ βασιλόφρων τῆς ὁμάδας, ἀλλὰ πάλι δὲν εἶναι πολιτικὸς — κατ' ἐπάγγελμα εἶναι ναυτικὸς καὶ σὰν ἄτομο κύριος. Οἱ Μανιαδάκης καὶ Νικολοῦδης, ἀπὸ τὴν ἄλλῃ μεριά, ἔχουν ἴσως πὺδ βαθεῖες φασιστικές πεποιθήσεις ἀπὸ ὅποιονδήποτε ἄλλο ὁπαδὸ τοῦ Μεταξᾶ. Τέλος, ὁ Θεοφανίδης εἶναι ἕνας εὐκόλος ἀλλὰ ὄχι ἰδιαίτερα ἐπιτυχημένος ἑμπορικὸς ἀντιπρόσωπος, μὲ προϊστορίαν στὴν κοινοβουλευτικὴ ὁμάδα τοῦ βενιζελικοῦ κόμματος, ἐκπαίδευση στὸ Ρόμπερτς Κόλλιτζ καὶ ἱκανότητα προσαρμογῆς. Μόνον ὁ κομμουνισμὸς λείπει γιὰ νὰ συμπληρωθεῖ ὁ κατάλογος. Ἀλλὰ εἶναι ἀμφίβολο ἂν αὐτὴ ἡ εὐρύτητα ἦταν ἡθελημένη. Εἶναι πὺδ πιθανὸ νὰ ὑπῆρξε συμπτωματικὴ, λόγῳ βιασύνης, ἀλλιῶς τὰ ἄτομα ποὺ ἐπιλέχτηκαν δὲν θὰ ἦταν πρὸς ἀδύναμιν. Ὁ βασιλιάς πῆρε ὅ,τι μπορούσε ἀπὸ ὅπου μπορούσε.

Ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ ὁ Τσουδερός δὲν ἦταν ποτὲ ἐπιφανὴς στὴν πολιτικὴ ἑλληνικὴ ζωὴ καὶ τὰ ἄλλα μέλη τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου εἶναι πολιτικὰ ἀκόμη πὺδ ἀμελητέας σημασίας (ἐκτὸς ἂν ὁ πανοῦργος Μανιαδάκης κατορθώσει νὰ ἀποφύγει τὴ δολοφονία καὶ νὰ πάρει μὲ συνωμοσίες τὴν ἐξουσία), ὁ βασιλιάς εἶναι τῶρα στὰ μάτια ὅλων τῶν Ἑλλήνων στὴν πράξη συνώνυμο τῆς κυβέρνησης. Ὁ Τσουδερός εἶναι τίμιος, νοήμων καὶ μὲ ἱκανότητες, καί, ἂν προσωπικὰ τὰ πάει καλὰ μὲ τὸν βασιλιά, μπορεῖ νὰ τοῦ προσφέρει μεγάλη βοήθεια στὴ διαχείριση τῶν υποθέσεων ποὺ θρίσκονται ἀκόμη ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῆς κυβέρνησης — ἑξωτερικὲς σχέσεις, γιὰ παράδειγμα, καὶ ἐμπορικὴ ναυτιλία. Ἀλλὰ εἶναι ἀτύχημα ὅτι δὲν μπόρεσε νὰ φέρει μαζί του τὴν προσωπικὴ ὑποστήριξη ὁποιασδήποτε μερίδας τοῦ λαοῦ, τὴν ὁποία ὁ βασιλιάς χρειάζεται γιὰτὶ δὲν εἶναι δημοφιλής, ἂν καὶ καλοαναθρεμμένος μονάρχης. Ἄν ὁ βασιλιάς εἶχε φέρει μαζί του στὴν ἐξορία ἕστω καὶ ἕναν μόνον ἐξέχοντα πολιτικὸ, τουλάχιστον μιὰ σημαντικὴ μερίδα τῶν Ἑλλήνων θὰ προσευχόταν γιὰ τὴν ἐπιστροφή τῆς κυβερνήσεώς του. Ὅπως εἶναι τῶρα, δὲν ἐνδιαφέρεται κανένας, ἐκτὸς ἀπὸ λίγα ἐγκαταλειμμένα μέλη τῆς αὐλῆς του.

Ἡ Ἑλλάδα στὸ σύνολό της θέλει κυβέρνησιν δική της. Δὲν θὰ εἶναι ποτὲ εὐτυχημένη σὲ δουλείαν καὶ ἀντιμετωπίζει τοὺς Κούσλινγκς μόνον μὲ περιφρόνηση. Ἀλλὰ στὴν πολιτικὴ της ζωὴ τὸ προ-

σωπικὸ στοιχείο εἶναι πάντα πολὺ ἔντονο καὶ τώρα τὸ στοιχείο αὐτό, ποὺ χρειάζεται γιὰ νὰ τσιμεντώσει τὶς σχέσεις μεταξὺ τῆς κυβέρνησης στὴν ἔξορία καὶ τῆς χώρας ποὺ ἀντιπροσωπεύει, εἶναι ἀνύπαρκτο. Πρὸς τὸ παρόν, ἡ ἑλληνικὴ κοινὴ γνώμη θὰ σεβαστεῖ πιθανῶς τὴν περιορισμένη καὶ μακρινὴ ἡγεσία τοῦ βασιλιᾶ καὶ θὰ εἶναι ἴσως ἀκόμη καὶ ἱκανοποιημένη γιὰ τὴν ὑπαρξή της, μὴ καὶ αὐτὸ εἶναι ὅλο κι ὅλο ποὺ διαθέτει αὐτὴ τῇ στιγμῇ ἡ Ἑλλάδα. Ἀλλὰ ὅταν φτάσει ἡ ἡμέρα τῆς λύτρωσης, δὲν θὰ πρέπει ἴσως νὰ ἐκπλαγοῦμε ἀν δημιουργηθεῖ τὸ αἴτημα γιὰ μιὰ κυβέρνηση διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν κυβέρνηση τοῦ βασιλιᾶ. Στὴν πραγματικότητα, παρὰ τὴ γερμανικὴ κατοχὴ, οἱ σκέψεις τῶν ἐξεχόντων Ἑλλήνων στρέφονται ἤδη πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση μὲ ἐκείνη τὴν ἀπεριόριστη αἰσιοδοξία ποὺ διακρίνει τὴ φυλὴ τους. Φλογεροὶ βενιζελικοί, ὅπως ὁ Γεώργιος Μελάς, ὁ Γ. Παπανδρέου καὶ ὁ στρατηγὸς Μαζαράκης, μοῦ ζήτησαν νὰ κατανοήσω ὅτι, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ τί θὰ συμβεῖ, ὁ βασιλιὰς δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ ἐπιστρέψει καὶ μὲ παρεκάλεσαν νὰ ζητήσω ἀπὸ τὴν κυβέρνησή μου νὰ μὴν ἐπιτρέψει στοὺς Βρεταννοὺς νὰ ἀποπειραθοῦν νὰ τὸν ἐπιβάλουν σὲ μιὰ χώρα ἀπρόθυμὴ νὰ τὸν δεχθεῖ. Μετριοπαθεῖς φιλελεύθεροι, καὶ ἄκομη καὶ βασιλόφρονες, πὸ βαρύνουσας γνώμης, ὅπως ὁ Διομήδης καὶ ὁ Μάξιμος, μοῦ ζήτησαν τὸ ἴδιο πράγμα. Εἶναι ἀδύνατο νὰ παραγνωριστεῖ ἡ γνώμη ποὺ ἔχουν μὲ τέτοια ὁμοφωνία ἀρμόδιοι παρατηρητὲς τόσο διαφορετικῶν ἀποχρώσεων, καὶ εἶμαι εὐτυχὴς ποὺ ἔζησα στὴν Ἑλλάδα τόσο, ὥστε νὰ μπορῶ νὰ ἔχω συνειδηση αὐτοῦ. Εἶναι δυνατόν, βέβαια, ἡ μελλοντικὴ συμπεριφορὰ τοῦ βασιλιᾶ νὰ κατακτήσει τὴν ἐκτίμηση ποὺ ποτὲ του δὲν μπόρεσε νὰ κερδίσει προηγούμενα. Ὅποιοιδήποτε καὶ ἂν εἶναι οἱ καλὲς του πλευρὲς, δὲν εἶναι ὁ Ἀλβέρτος τοῦ Βελγίου γιὰ νὰ συνοψίσει στὸ πρόσωπό του τὸν ἥρωισμό ἐνὸς ὁλόκληρου ἔθνους. Φαίνεται πολὺ πιθανὸ ὅτι αὐτὰ ποὺ στρέφουν τὴν Ἑλλάδα ἐναντίον του καὶ ἐναντίον τῆς δυναστείας του — δηλαδή, ἡ φιλαργυρία καὶ ἡ φιλαυτία τους σὲ βάρος τῆς χώρας, ἀλλὰ καί, πάνω καὶ πέρα ἀπὸ ὅ,τιδήποτε ἄλλο, οἱ ἀποτυχίες τους — θὰ ἀποκτήσουν ἀκόμη μεγαλύτερες διαστάσεις ὅταν φτάσει ἡ ὥρα τῆς πιθανῆς ἐπιστροφῆς τους.

Σέ ὅποιαδήποτε περὶπτωση, ἡ φυγὴ τοῦ βασιλιᾶ Γεώργιου καὶ τῆς ἀκολουθίας του σήμανε τὸ τέλος μιᾶς παράξενης καὶ σημαντικῆς ἐνδιαφέρουσας περιόδου τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας. Κατὰ τὴ διάρκειά της, ἕνας καθ' ἴδιουσυγκρασίᾳ συνταγματικὸς μονάρχης προσπάθησε νὰ κυβερνήσει τὴν πρώτη δημοκρατία τοῦ κόσμου μέσω ἐνὸς δικτάτορα, τὸν ὁποῖον εἶδε νὰ πεθαίνει περιβαλλόμενος ἀπὸ μιὰ

έκλαμψε δόξας, ἐνῶ ὁ Ἰδιος ἐπέζησε γιὰ νὰ θερίσει τοὺς καρποὺς τῆς ἀντιπάθειας καὶ τῆς ἀπιστυχίας. Θὰ ἦταν ἀνόητο νὰ προσπαθήσει νὰ προφητέψει κανένας ἂν τὸ μέλλον τῆς ἀθάνατης Ἑλλάδας ἐπφυλάσσει μιὰν ἀκόμη δοκιμασία γιὰ τὸν βασιλιὰ Γεώργιο Β΄. Ἀλλὰ αὐτοὶ ποὺ ἐνδιαφέρονται γι' αὐτὴ τὴ χώρα τῆς ἀκούραστης πολιτικῆς ἀλλαγῆς, θὰ ἔκαναν καλὰ νὰ μὴν παραβλέπουν τὴν αὐξανόμενη ὥθηση γιὰ μιὰ Δημοκρατία ἀμερικανικοῦ τύπου.

•ΟΙ ΡΙΖΕΣ
ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΦΑΣΙΣΜΟΥ•

ΤΟΥ

ΓΙΑΝΝΗ ΑΝΔΡΙΚΟΠΟΥΛΟΥ

ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΤΗΘΗΚΑΝ

ΚΑΙ

ΤΥΠΩΘΗΚΑΝ

ΣΤΟ

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ

ΚΩΣΤΑ ΚΟΥΛΟΥΦΑΚΟΥ

(Καλλίεργη 5 — Τηλ. 52.46.818)

ΤΟΝ

ΑΠΡΙΛΗ ΤΟΥ 1977

ΓΙΑ

ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟ

ΤΩΝ

ΕΚΔΟΣΕΩΝ

• Δ Ι Ο Γ Ε Ν Η Σ •

(*Ακαδημίας 74 — Τηλ. 36.25.121)

